

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

**TÜRKİYE VE AZERBAIJAN ARASINDAKİ
YATIRIMLARIN HUKUKİ VE
İKTİSADİ AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Sabina HASANOVA
1150Y73206

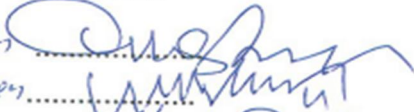

DANIŞMAN
PROF. DR. Ömer ÖZKAN

İstanbul, Haziran 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi
Sahin Azzanov "Türkiye ve Azerbaycan Arasında Yatırım ve
Hukuk ve İktisadi Adların İncelenmesi" konulu tez çalışması
jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı
bulunmuştur.

	Adı – Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ömer Özkan	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Mehmet Melemen	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Muhiyiddin Aliyev	

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmenliğine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım bütün kaynakları gösterdiğimi hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Sabina HASANOVA

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN ARASINDAKİ YATIRIMLARIN HUKUKİ VE İKTİSADİ AÇIDAN İNCELENMESİ

Sabina HASANOVA

**İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
Haziran 2015**

Azerbaycan'ın özgürlüğünü kazandığı günden bugüne kadar ekonomisinde ve hukuk sisteminde kazandığı başarılar onun dünya piyasasında da yerini güçlendirmeye ve başka ülkelerde de yatırım yapmaya yardım etmiştir. Dış yatırımların ülke ekonomisine yönlendirilmesi Azerbaycan devletinin belirlediği ekonomik gelişim stratejisinde önemli yer kaplıyor. Son dönemde ülkede politik istikrar ve ekonomide gelişim, dış devletlerin Azerbaycan ekonomisine uzun vadeli yatırım yapmaları için ilgilerini arttırmıştır. Bu güne kadar ülkede yatırımcıların hukuk ve karlarının korunması, mülkiyetin dokunulmazlığı, yerli ve yabancı iş adamlarına aynı imkânların verilmesi, sağlanmış, kardan engelsiz yararlanmak imkanları yasalaştırılarak hukuki temel oluşturulmuştur Ülkede ekonomik reformların devam ettirilmesi, iş ortamının daha da iyileştirilmesi, petrol sektörü ile birlikte, petrol dışı sektörün de gelişimine ilişkin programlar yatırımcıların ilgisini arttırmaktadır.

Benim de bu çalışmada maksadım ilgili olduğum ticaret hukukunu kendi ülkemde ve Türkiye'deki işleyişini incelemektir. Azerbaycan'ın doğal kaynaklarının yaratmış olduğu fırsatlardan nasıl yararlandığını ve yabancılara nasıl fırsatlar sağladığı konularını görmek mümkündür. Geçiş ekonomisi ülkesi olan Azerbaycan Sovyet rejiminin yıkılması ile yabancı yatırımcılar için yeni bir pazar olarak yatırım alanına dönüşmüştür.

Zengin hammadde kaynakları ve coğrafi yerleşim açısından avantajları Azerbaycan'ı kısa sürede yabancı yatırımcıların tercihi olan bir ülke yapmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ÷lkeye sağladığı büyüme ve gelişmeyi daha da arttırmak için ÷lkede yatırımları teşvik edici maliye politikalarının uygulanmasına hız verilmiştir. Petrolün ÷lkemize verdiği avantajların tükene bileceğini göze alarak ÷lkemiz hem de kayıt işlemleri kolaylaştırmış ve hem de diğer sektörlerle finans yardımı sağlayarak yatırıma teşvik etmiş, yabancı ve yerel yatırımcıların yatırımlarını artmasını sağlamıştır.

Azerbaycan'a yabancı yatırımların getirilmesi ve iş olanaklarının iyileştirilmesi ÷lkede belirlenmiş ekonomik gelişim stratejisinin önemli bir parçasını oluşturuyor. Son dönemde ÷lkedeki politik istikrar ve ekonomik gelişim yabancı devletlerin, Azerbaycan ekonomisine uzun süreli yatırım yapmaları için ilgilerini arttırdı. Bugüne kadar ÷lkede yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunması, mülkiyetin dokunulmazlığı, yerel ve yabancı işverenlere aynı iş ortamının sağlanması, kazanılmış karların hiçbir engel olmadan kullanılmasına ilişkin önemli yasalar kabul edilerek uygun hukuki ortam oluşturuldu.

Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin her zaman dostluk ilişkileri olmuş ama bunu bir de ekonomiye yansıtması zaman alsa da sonunda mümkün olmuştur. Bir de ilginç nokta diğer tüm ÷lkeler Azerbaycan'a sadece petrole bağlı yatırımlar yapmak istemiş, ama Türkiye petrol dışında inşaat ve diğer sektörlerle de yatırım yapmaya çalışmıştır. Buna ilave olarak Azerbaycan'ın Türkiye'de yaptığı yatırımlar bulunmaktadır ve bunlar da son dönemlerin en büyük yatırımlarından sayılmaktadır. Bu özgün çalışmamda her iki ÷lkenin yaptığı yatırımların hukuki ve ekonomik anlamda incelemeye çalıştım ve çalışmamı 4 bölüm olarak yaptım. Çalışmamın ilk bölümünde Azerbaycan'ın ve Azerbaycan ekonomisinin genel durumu, ikinci bölümünde Azerbaycan ekonomisinde yabancı yatırımın yeri, üçüncü bölümünde Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri ve son bölümünde Azerbaycan'ın Türkiye'de yaptığı yatırımları ele alınmıştır.

ABSTRACT

Master Sciences Thesis

INVESTIGATION OF INVESTMENTS BETWEEN AZERBAIJAN AND TURKEY FROM A LEGAL AND ECONOMIC POINT OF VIEW

Sabina HASANOVA

**İstanbul Commerce University
Institute of Social Sciences
Department of International Trade Law and European Union
International Trade Law and European Union Master's Program**

**Thesis Advisor:
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
June 2015**

The day it won the freedom of Azerbaijan's achievements so far gained in the economy and the legal system have helped to make investments in other countries, as well as to strengthen its position in global markets. It occupies an important place in economic development strategies set by the government of Azerbaijan in foreign direct investment in the economy. Azerbaijan's economy in the recent period of political stability and economic development abroad in the country, increasing its share of total long annual investment. Protection of legal and profits of investors as the country to this day, the inviolability of property, domestic and giving the same opportunities for foreign entrepreneurs, achievable in the snow barrier to take advantage of opportunities made legal framework has been created for continuation of economic reforms in the country, improvement of business environment with the oil sector, the non-oil sector development program increases the interest of investors.

My main purpose in this project to examine the functioning of commercial law which I am interested in my Country also Turkey. It is possible to see issues that how foreign investors get advantages from the opportunities of Azerbaijan's natural sources have created. After collapse of the Soviet regime, transition economy country Azerbaijan has become a new market for an investment area for foreign investors.

In a short time, Azerbaijan has become preferred Country considering it's rich raw material and geographical location advantages by foreign investors. In order to increase growth and development which direct foreign capital investments provide to

Country, encouraging fiscal policy implementations has been accelerated. Azerbaijan has encouraged foreign and domestic investors to invest more by creating easier registration process and also providing financial assistance considering Petrol might run out of it's benefits given to our Country.

Azerbaijan's introduction of foreign investment and improvement of business opportunities is an important part of economic development strategy set out in the country. Recently, political stability and economic development of the foreign state in the country, the economy of Azerbaijan increased interest to invest in the long term. While protecting the rights and interests of the country, inviolability of property investors, providing the same operating environment for local and foreign employers, important laws related to the use, without any obstacles unfair profit obtained by taking legal environment.

Azerbaijan and Turkey always had friendly relations, but this relationship always took time to reflect an economy, but finally it was realized. One interesting point was that all other countries tried to invest in Azerbaijan only on an oil sector, but Turkey has tried to invest in the construction and other sectors except oil. In addition, there are the investments made by Azerbaijan in Turkey, and they are considered as one of the largest investments in recent times. This is my original work in the sense that I tried to study the legal and economic side of the investments between both countries and I've write it in four sections. I discussed general condition of the Azerbaijan and Azerbaijani economy is the first part of my work, the role of foreign investment in the economy of Azerbaijan in the second part, the third part was Turkey and Azerbaijan relations and in the final section Azerbaijan investments in Turkey.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimin süresince bilgilerinden faydalandığım, insani ve ahlaki değerleri ile kendisini örnek edindiğim, bu tez çalışmasının planlamasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen; tecrübelerinden faydalanırken göstermiş olduğu sabır ve hoşgörüden dolayı değerli hocam, Prof.Dr. Ömer ÖZKAN'a

Yüksek Lisans eğitimimi tamamlamaya teşvik eden, Azerbaycan'da yapılan yatırımların hukuki ve iktisadi açıdan incelenmesine yardımcı olan annem Hakim Sudaba Mammadova ve babam Şamirza Mammadov'a

Tez çalışması süresince benden desteğini bir an bile esirgemeyen sevgili eşim Elkhan HASANOV'a bütün kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
TEŞEKKÜR	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLolar LİSTESİ	XII
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1
1. AZERBAYCAN'DA EKONOMİK DURUM.....	3
1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti.....	3
1.1.1. Bağımsızlık Sonrası Birinci Dönem (1991-1994).....	6
1.1.1.1. İlk Dönemde Yapılan Reformlar	7
1.1.2. Bağımsızlık Sonrası İkinci Dönem (1995-2000).....	8
1.1.2.1. İkinci Dönemde Yapılan Reformlar	12
1.1.3. Bağımsızlık Sonrası Üçüncü Dönem (2001 ve Sonrası)	13
1.1.3.1. Üçüncü Dönemde Yapılan Reformlar.	14
1.2. Ekonominin Genel Durumu	19
1.2.1. Dış Ticaret.....	22
1.2.1.1. Ticarete Başlıca Ülkeler.....	25
1.2.1.2. Dış Ticaret Ciroşunda Artış.....	28
1.2.2. Çevre ve Ekoloji.....	29
2. AZERBAYCAN EKONOMİSİNDE YABANCI SERMAYENİN YERİ	32
2.1. Yabancı Yatırımlar.....	32
2.1.1. Azerbaycan'da Yatırım Miktarı	36
2.1.2. Yabancı Yatırımların Ükelere Dağılımı.....	39
2.2. Petrol ve Doğal Gaz Potansiyeli	40
2.2.1. Petrol Anlaşmaları.....	41
2.2.2. Asrın Anlaşması: "Azeri" - "Çırak" - "Güneşli" Yatakları Anlaşması	44
2.2.3. "Şahdenîz" Yatağı Anlaşması”	48
2.3. Petrol Dışı Sektörler	50
2.3.1. Petrol Dışı Sektörlerde Yabancı Sermaye.....	50
2.3.2. İmalat Sanayi.....	50
2.4. Yabancı Yatırımcıları Azerbaycan'a Çekmek Amacıyla Yapılan Bazı Yasal Düzenlemeler.	51

2.4.1.	Yapılan Kanuni Düzenlemeler.....	53
2.5.	Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Sorunlar.	55
2.6.	Azerbaycan'da Yabancı Yatırımlar, Yatırım Potansiyeli ve Fırsatlar ..	55
2.7.	İşletmelerin Hukuki Kayıt Süreci	58
2.8.	Devletin Özel Sektöre Finansal Destekleri.....	61
2.8.1.	Yatırımlar Konusunda Ulusal Düzenleme.....	63
2.8.2.	Millileştirme, İstimlak ve Tazminat.....	63
2.8.3.	Gelirin Transferi ya da Yeniden Plasmanı	63
2.8.4.	Anlaşmazlıkların Çözümü.....	64
2.8.5.	Yatırıma Katkılar ve Yardımlar	64
2.8.6.	Vergiler ve Vergi Oranları	66
2.9.	Yatırımcılar İçin Uygun Yatırım Alanları, Alınabilecek ve Satılabilecek Mallar	68
3.	TÜRKİYE AZERBAYCAN İKİLİ İLİŞKİLERİ.....	70
3.1.	Türkiye ile Azerbaycan Arasında Yatırımların Durumu Ve Değerlendirilmesi	70
3.2.	Azerbaycan'da Yabancı Yatırım Ortamı	71
3.2.1.	Azerbaycan'da Mevcut Türk Yatırımcıları.....	73
3.3.	Ekonomik İlişkilerin Hukuki Temelleri.....	75
3.3.1.	Tarım Alanında İşbirliği	75
3.3.2.	Sanayi Alanında İşbirliği.....	77
3.3.3.	Standartlar Alanında İşbirliği.....	77
3.3.4.	Enerji Sektöründe İşbirliği.....	78
3.3.5.	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi	78
3.3.6.	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi.....	79
3.3.7.	Turizm Sektöründe İşbirliği.....	79
3.3.8.	Madencilik Sektöründe İşbirliği	80
3.3.9.	Eğitim Sektöründe İşbirliği	81
3.3.10.	Ulaşım Sektöründe İşbirliği	83
3.3.11.	Gümrük İşbirliği	84
3.3.12.	Sosyal Güvenlik Alanında İşbirliği.....	84
3.4.	Ticari İlişkiler	84
4.	AZERBAYCAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ KARŞILIKLI YATIRIMLAR.....	87
4.1.	Türkiye'nin Azerbaycan'daki Yatırımlar	87
4.2.	Azerbaycan'ın Türkiye'deki Yatırımları.....	89
4.3.	Azerbaycan Şirketlerinin Türkiye'deki Yatırımları	91

4.4. Türkiye'de Azerbaycan'ın Stratejik Yatırımları.....	93
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Azerbaycan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	20
Tablo 2. Azerbaycan'ın İhraç Ettiği Ürünler	24
Tablo 3. Azerbaycan'ın İthal Ettiği Ürünler	25
Tablo 4. Azerbaycan'da Kurulu Türk Şirketlerinin Sayısı ve Statülerine göre Dağılımı	73
Tablo 5: Yıllara göre Azerbaycan'da kurumlara yapılan yatırımlar.....	76
Tablo 6: Azerbaycan'a gelen harici vatandaşların ülkelere göre listesi.....	80

KISALTMALAR

a.g.e	:Adı geçen eser
a.g.m	:Adı geçen makale
a.g.t	:Adı geçen tez
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFTA	:Asian Free Trade Area (Asya Serbest Ticaret Alanı)
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇUŐ	:çok uluslu Şirket
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
DYSY	:Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYY	:Doğrudan Yabancı Yatırım
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
GOÜ	:Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
NAFTA	:North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
OECD	:Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SOCAR	:State Oil Company of Azerbaijan Republic (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNCTAD	:United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
vb.	:ve benzeri

GİRİŞ

Bazı uluslararası kurumların hazırladıkları raporlarda Azerbaycan'da iş ve yatırım ortamının düzenlenmesinde diğer Eski SSCB ülkelerine özgü kurumsal sorunlar da vurgulanmıştır. Bu sorunlarda bazı gerçeklik payı var. Fakat bütünlükte Azerbaycan hükümeti bazı yabancı ülkelerle çifte vergilendirmenin yürürlükten kaldırılması, yatırımların teşviki ve karşılıklı korunması ile ilgili anlaşmalar imzaladı. Kazancın başka para birimlerine konversiyonu, yabancı ülkelere aktarılması veya tekrar yatırımına ilişkin bütün kısıtlamalar kaldırıldı, piyasa ekonomisi prensipleri kapsamında ortak döviz kuru oluşturuldu. Bu programlar yabancı yatırımcıların, uluslararası maliye kurumlarının ve ekonomik teşkilatların Azerbaycan'a duyduğu ilgiyi biraz da arttırdı. Hâlihazırda ülkede ekonomik reformların devam ettirilmesi, iş ortamının daha da iyileştirilmesi, petrol sektörü ile birlikte, petrol dışı sektörün de gelişimine ilişkin programlar gerçekleştiriliyor.

İlk bölümde “Azerbaycan Cumhuriyetinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Değerlendirmesi” konulu araştırmada, ilk olarak bağımsızlık öncesi ve sonrası Azerbaycan'daki ekonomik yapı, bağımsızlık dönemiyle başlayan yukarıda belirtildiği gibi 1990'lardan sonrasına rastlanan Azerbaycan'daki ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelere paralel olarak yatırım teşvikleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, küreselleşme ile bağlantılı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki gelişmeler, DYSY'nın Azerbaycan ekonomisindeki Yeri, Yapısı ve Dağılımı Daha sonra ise, doğrudan yabancı yatırımcıların ülke tercihini etkileyen faktörler, ülkelerin daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için uyguladıkları teşvik politikaları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel ve sektörel dağılımı yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'nin Azerbaycan'a olan Yatırımları ve Etkileri, Türk DYSY'nın yabancı yatırımlar içerisindeki payı, zengin petrol rezervleri nedeniyle doğrudan yabancı sermaye yatırımları için bir cazibe merkezi olan Azerbaycan'ın Türkiye'yle olan ekonomik işbirliği ve Türkiye'nin Azerbaycan GSMH'a yaptığı katkı incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Azerbaycan'ın Türkiye'de yaptığı genel yatırımlar ve en büyük yatırımlar Türkiye'nin Azerbaycan yatırımcılar için yarattığı imkânlar incelenmiştir.

Sonuç olarak her iki ülkenin genelde aralarındaki ticari anlaşmalar yatırımlar, hukuki düzenlemeler, ekonomisinin genel durum ele alınarak karşılaştırılmıştır.

1. AZERBAJCAN'DA EKONOMİK DURUM

1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti

Azerbaycan Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın kesişim noktası olan Kafkasya'da yer alan ülkedir. Azerbaycan, zengin kültürel mirasa sahiptir. Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler arasında opera, tiyatro gibi sahne sanatlarını barındıran ilk ülke olma özelliğini taşır.¹

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 86.600 kilometrekaredir. Ülke nüfusu 9,5 milyondur (Ocak 2015).² Azerbaycan'ın güneyde İran Dağları, batıda Ermenistan ve Gürcistan, kuzeyde Rusya Federasyonu ve güneybatıda Türkiye ile sınırları vardır. Ülke topografyası; Kafkas Dağları ile İran Dağları, Hazar Denizi Havzası, Aras ve Kura Nehirleri'nin vadileri ile belirlenmiştir. Azerbaycan'ın iklimik özellikleri dokuz ayrı bölüme ayrılır. Bu bölümler dağlık bölgelerdeki soğuk iklimlerden, sahil bölgelerindeki tropikal iklimlere kadar uzanır. Azerbaycan, bitki örtüsü ve hayvancılık açısından son derece zengin bir çeşitlilik içermekte olup 4.500'ü aşkın bitki türü ve 20,000'den fazla hayvan türü bulunmaktadır.³

Azerbaycan, Kuzey Kafkasya'nın yüzölçümü en büyük ülkesidir. Ayrıca ekolojik anlamda muazzam çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Bölgede, deniz seviyesinden alçak geniş araziler, 4,000 metrenin üzerinde dağlar, çöller, tropikal ormanlık alanları vardır. Ülkede dünyada bulunan 11 iklim kuşağının 9'u mevcuttur. Azerbaycan, kuzey Kafkasya bölgesindeki su kaynaklarının % 15'ini barındırır. Ülkedeki bütün su kaynakları Hazar Denizi'ne akar. Hazar Denizi'nin balık stoku Karadeniz'in altı mislidir.

Azerbaycan son derece zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olan bir tarım ve endüstri ülkesidir. Petrol, doğalgaz, mineral kaynaklar, pamuk ve geniş tarımsal alanlara sahiptir. Bu kaynaklar nedeni ile ülke ekonomisinin lokomotifleri gerçekleştirilirken, ithalatın da büyük kısmı yine bu Cumhuriyetlerden alınan gıda

¹ E. Cornell, Svante (2006). *The Politicization of Islam in Azerbaijan*. Silk Road Paper. ss.269–270.

² "Azərbaycanda demoqrafik vəziyyət". **Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi**. 8 Kasım 2014.(Erişim tarihi: 5 Mart 2015).

³ "Azerbaijan – Flora". **Heydar Aliyev Foundation**.
http://www.azerbaijan.az/_Geography/_Planting/_planting_e.html.(Erişim tarihi: 5 Mart 2015).

ürünleriyle, rafine edilip yeniden ihraç edilmek üzere ithal edilen ham petrol ürünlerinden oluşmaktaydı.⁴

Azerbaycan Sovyetler Birliği dağılmadan önce pek çok uzmanların dikkat alanındaydı. Elbette bu değerlendirme, ülkenin sadece doğal kaynaklarının zenginliğine değil, ülke ekonomisinin kalkınma perspektifine de dayanıyordu. Zira Azerbaycan'ın petrol, doğal gaz ve diğer bütçe gelirleri, mevcut harcamalarından genelde fazlaydı. Üretilen milli gelir, tüketilen milli gelirden yüksek oluyordu.⁵ Ekonomik veriler dikkate alındığında Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan'ın belirli bir kalkınma seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Ancak bu dönemde Azerbaycan'ın kaybettiikleri kazandıklarından daha çok olmuştur. Zira bu dönemde ekonominin planlamasının merkezde yapılması, ülke ekonomik şartlarının dikkate alınmaması sonucunu doğuruyordu. Birçok ürün ya hammadde ya da ara mamul olarak ayrı ayrı birlik üyesi cumhuriyetlere ucuz fiyatla satılıyor, daha sonra da nihai ürün olarak yüksek fiyattan Azerbaycan'a geliyordu. Diğer yandan Azerbaycan her zaman ülkeye gelir getiren petrol ve petrol ürünleri, pamuk, tütün, şarap gibi ürünlerin ihracatçısı olmasına karşın, bu ürünlerin satışından elde edilen gelirler Birlik bünyesinde tek bir merkezde toplandığından dolayı, Azerbaycan öz servetlerinde mülkiyet hakkına sahip olmamış oluyordu.⁶

Azerbaycan ekonomisi Bağımsızlık öncesi son yirmi yıllık dönemde Azerbaycan ekonomisinin kalkınması istikrarlı bir süreç takip etmemiştir. Örneğin, ülkede 1960- 70 yıllarında ortalama ekonomik büyüme oranı %5.2 iken, 1970-80 yılları arasında %7.4'e yükselmiştir. 1980-1990 yılları arasında ise bu oran keskin bir azalma trendi göstermiştir. Ekonomi 1981-85 yıllarında ortalama %4.9, 1986-1990 yıllarında ise %5-6 oranında küçülme kaydetmiştir. Özellikle doğal kaynakların, ucuz ve bol işgücünün yoğun kullanımına dayanan enerji sektörü gibi alanlara ağırlık verilmiş olması, ekonomik yapıda krizler için elverişli ortamlar yaratmıştır. Yukarıdaki değerlendirmelerde dikkate alındığında Sovyetler Birliği'nin dağılması sadece siyasi değil ekonomik şartlardan da kaynaklanmıştır. Ayrı ayrı cumhuriyetlerden oluşan bir birliğin yönetimi sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme bakımından ciddi

---

⁴ Azerbajjan, **IMF Economic Review**, Washington DC, May, 1992, s.3

⁵ *Azer Emirastanov, "Dövlət Müstəqilliyi və Milli İqtisadiyyatın Formalaşması Problemləri", Meşveret Bülleteni, No:7(43), Ekim 2001, s.50-52.*

⁶ *a.g.e., s.53.*

problemler yaratmaktaydı. Dünya ekonomisinden tecrit olan Sovyet ekonomisinin mevcut durumu, gelişmiş ülkelerin ötesinde gelişmekte olan ülkelerden bile geride kalıyordu.⁷

2010 yılında Azerbaycan'da 50,8 milyon ton petrol üretilmiştir. Bu da 2003 yılında (15,4 milyon ton) olduğundan 3,3 defa daha fazladır. Azerbaycan'da Petrol 2 kurum tarafından üretiliyor. Onlardan 8,5 milyon tonu (%16,7) devlet petrol şirketi olan SOCAR(State Oil Company of Azerbaijan Republic) tarafından, geri kalanıysa petrol anlaşmaları (özellikle "Azeri-Çırag-Güneşli" konsorsiyumu) çerçevesinde üretilmiştir. Genellikle, son yıllar Azerbaycan'da SOCAR üretimi sabit olduğundan üretim faaliyet gösteren konsorsiyumların üretimi sayesinde petrol ve doğalgaz üretimi artmaktadır. Bugün Azerbaycan petrolü 22 ülkeye ihraç edilmektedir. İhracatının çoğunu da SOCAR şirketine bağlı SOCAR Trading SA şirketi tarafından yapılmaktadır. İhracatın %86,5'i ham petrolün, %6,0'ı ise petrol ürünlerinin payına düşüyor. 2010 yılında konsorsiyumlar tarafından çıkarılan petrolün %71'i Azerbaycan devletinin payına düşmüştür. 2010 yılında Azerbaycan'da doğalgaz üretimi 26,3 milyar küp metre ulaşmıştır. Bunun 7,1 milyarı (%27,4'ü) Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi, 19,2 milyar metreküpü ise yine "Azeri-Çırag-Güneşli" ve "Şah-Deniz" konsorsiyumları tarafından üretilmiştir. Dünya pazarında petrol fiyatlarının artması, ülkenin esas geliri petrol olduğundan 2005-2007 yıllarında yıllık GSMF artım temposuna göre dünyada ilkler sırasına çıkarmıştı: Ülkede 2005 yılında %26,4'lük, 2006 yılında %34,5'lik, 2007 yılında ise %25,0'lik GFMH artımı olmuştur. 2008 yılında dünyayı sarmış mali ve ekonomik krize rağmen Azerbaycan'da GSMH yeteri kadar yüksek yıllık artış hızı sergilemiştir: %10,8 reel artış. Bu yıllarda ülkenin GSMH 48,85 milyar ABD doları olmuştur. Bu da 2004 yılında olduğundan 5,6 kat daha fazlaydı. 2008 yılında kişi başına düşen milli gelir 5600 ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Resmi bilgilere göre, 2005-2008 yıllarında GSMH'nın %55-60'ı petrol ve doğalgaz sektörünün payına düşmüştür. 2009-2010 yıllarında petrol sektörünün payının azalması, petrol sektörü dışındaki sektörlerin payının ise bir miktar artması gözlemlenmiştir.⁸

---

⁷ "Konsepsiyasın Seçimi", **Meşveret Bülüteni**, No:7(43), Bakı, Oktyabr-2001, ss. 6-8. (Erişim Tarihi: 1 Mart 2015).

⁸ Azerbaycan Ekonomisi, http://www.azerbaijans.com/content_716_tr.html (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015)

1.1.1. Bağımsızlık Sonrası Birinci Dönem (1991-1994)

Bağımsızlık sonrası ekonomik kalkınma sürecinin doğru olarak değerlendirilebilmesi için özellikle bağımsızlığın kazanıldığı şartların ve bağımsızlığın elde edildiği ilk yıllarda yaşanan gelişmelerin dikkate alınması gerekir.

1989-1991 yılları siyasi bağımsızlığın elde edilmeye çalışıldığı dönemde bağımsızlığı kazanmak için mücadele verilmiştir. Bu yılların ardından 1991-94 yılları birinci dönem olarak değerlendirilebilir. 18 Ekim 1991 yılında "Azerbaycan'ın Devlet Bağımsızlığı Hakkında" anayasa maddesinin kabul edilmesinden bu yana süre geçti. Bağımsızlığın kazanılması uğrunda verilen zor ve ağır mücadele dikkate alındığında, 18 Ekim 1991 tarihinin Azerbaycan'ın kalkınma sürecinde çok önemli bir yer tuttuğu daha iyi anlaşılmaktadır. Azerbaycan'ın bağımsızlık sonrası yaşadığı süreç bir daha bunu açıkça ortaya koymaktadır. SSCB'nin dağılması ile birlikte Azerbaycan'da uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı ekonomik yapılanma sona ermiş ve ülke, genel pazarlarını kaybetmiştir. Hammadde, yarı mamul, üretim pazar, finansman ve işletme yöneticiliği konularında eski merkezi planlamaya göre örgütlenmesi nedeniyle birçok tesiste üretimin durması veya üretimin atıl seviyede kalması söz konusu olmuştur. SSCB'deki üretim mantığı kendi bünyesindeki ülkelerin üretiminin bir biri ile ilişkili olduğu ve zincir bağı olduğu için SSCB devrilmesi ile bütün zincirleme üretim durma durumuna gelmiştir. Bu genellikle kendine 2.Dünya savaşı sonra birleşen ülkelerde geçerli idi ki, Azerbaycan da onlardan biri idi. Ermenistan savaşı ve Çeçenistan sorunu ise, ülke sanayisi için gereken ara malların ithal yollarının kapanmasına neden olmuştur.⁹

1990'lı yılların başı Azerbaycan'da ekonomik durduğu ve sıkıntılar arttığı yıllar oldu. Bu dönemde siyasi istikrarsızlık ve piyasa ekonomisine geçişle ilgili ülkede büyük ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. Üretim hacminin azalması ve enflasyon hızının yüksek olması ekonomik buhranın ve toplumda sosyo-ekonomik gerginliğin artmasına neden olmuştur.¹⁰

Ülke daha SSCB'nin son yıllarından başlayarak 1988 yılından itibaren Ermenistan'ın silahlı tecavüzüne maruz kaldı ve ateşkesin imzalandığı 12 Mayıs 1994

⁹ Osman Nuri Aras, *Ermeni İşgalinin Azerbaycan Ekonomisine Etkisi*, Qafqaz Univeristesi , Baku, Azerbaycan

¹⁰ Azer Mehdiyev, "Azerbaycan'ın Dünya İqtisadiyyatına İntegrasiyasının Reallıqları", *Ekspert*, No.7-8, 2001, s.26.

tarihine kadar topraklarının %20'sini kaybetmiştir. Ekonominin genel dengeleri için gerekli olan reformların gerçekleştirilememesi, devlet bütçesinin büyük bir bölümünün savaş için harcanması, topraklarının %20'si işgal edilerek 1 milyondan fazla nüfusun göçmen durumuna düşmesi, yabancı sermayenin ülke ekonomisine çekilememesi ve özelleştirmenin sanayi sektöründe fiilen başlatılamaması gibi olumsuzluklar Azerbaycan ekonomisini bir darboğaza sürüklemiştir.¹¹

Özet olarak, 1991-1994 yılları bağımsızlığın ardından ülke genelinde sıkıntıların çok arttığı, sosyal ve siyasal problemlerin bunalıma dönüştüğü, savaş ortamının yaşandığı, serbest piyasa ekonomisine geçişte ciddi suiistimallerin yaşandığı bir devre olmuştur. Ekonomide en sıkıntılı ve olumsuz hal ise 1992'de ortaya çıkmıştır. 1992-94 yıllarında GSMH iki kattan daha çok azalarak 1991 yılının %48'i oranında gerçekleşmiştir. 1990-94 döneminde GSMH her yıl ortalama %13-20 azalarak 1994 yılında 1629.3 milyon dolar olmuştur 1990 yılı ile karşılaştırıldığında 1994'de GSMH %53, sanayi %62, tarım %44, tüketim %75 ve vergi hasılatı %45 azalma göstermiştir.¹²

Sonuçta halkın geçim standardı 3,6 defa, reel ortalama ücret seviyesi ise %80 azalmıştır. Aynı dönemde uygulanan yanlış iktisat politikaları bankacılık-finans sisteminde ve dış ticarete de ciddi problemler yaratmıştır.

1.1.1.1. İlk Dönemde Yapılan Reformlar

Özel Mülkiyet Kanunu Haziran 1991'de kabul edilmiştir. 1992 yılının başlarında fiyat liberalizasyonuna gidilmiş, aynı yıl Ocak ayında Katma Değer Vergisi uygulamasına geçilmiştir. Nisan ayında Yabancı Sermaye Kanunu, Ağustos ayında ise Merkez Bankası Kanunu yürürlüğe konulurken, para birimi olarak Manat piyasada işlem görmeye başlamıştır. 1993-94 yıllarında da devam eden savaşın etkisiyle reform sürecinde yavaşlamalar olmuştur. 1993 yılının Ocak ayında küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine ilişkin olarak bir kanun yasalaşırken, 1994 yılının Ocak ayında Manat'ın tek yasal para birimi olarak işlem görmesine başlanmıştır. Mayıs ayında Ermenistan ile ateşkes anlaşmasının imzalanması ile ekonomik dönüşüm süreci tekrar

---

¹¹Sinan Oğan, "Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri", www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan.pdf. (Erişim Tarihi: 11 Mart 2015)

¹² Rasim Hesenov, "Azerbaycanın İktisadi İnkişaf Paradigması ve İktisadi Tehlükesizlik Konsepsiyasının Seçimi", Meşveret Bülteni, No:7(43), Bakı, Ekim-2001, s.9.

hız kazanarak, Haziran ayında İflas Kanunu kabul edilmiş, bankaların konsolidasyon işlemine başlanmıştır.¹³

1.1.2. Bağımsızlık Sonrası İkinci Dönem (1995-2000)

Yapılan seçimler sonucu 1993 yazında otuz yıldan fazla devlet idareciliği tecrübesine sahip olan Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte Azerbaycan yönetiminde önemli değişiklikler olmuştur. Aynı tarihten itibaren hukuki reformların hayata geçirilmesine hız verilmiştir. Bu dönemde iktisadi süreçte kötüye gidişi durdurmaya dönük iktisadi reformlar programı hazırlanırken, stratejik iktisadi gelişim yolunu belirleyen modeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Çağın gereklerine uygun olarak ekonomide serbest piyasanın teşekkül ettirilmesi, özelleştirme ve özel teşebbüsün inkişaf ettirilmesi, yeni ekonomik yapının, gümrük, vergi ve mali sistemin yeniden oluşturulması, ticaretin liberalleşmesi, toprak ve tarım reformlarının yapılması, halkın sosyal imkanlarının arttırılması, eğitim ve sağlık şartlarının geliştirilmesi için gerekli hukuki alt yapının oluşturulması amacıyla önemli kanunlar kabul edilmiştir.¹⁴

Ekonomide serbest piyasa şartlarının oluşturulmaya çalışılması, fiyatların, dış ticaretin ve döviz kurlarının liberalleşmesi doğrultusunda atılan adımlar ile birlikte enflasyon seviyesi önemli derecede azalmaya başlamış, bütçe açıkları minimuma indirilmiştir.

Alınan önlemler sayesinde küçük müesseselerin özelleştirilmesi tamamlanmış, hizmet sektörü daha çok özel teşebbüse verilmiş, orta ve büyük işletmelerin özelleştirilmesine başlanmış, makro ekonomik istikrar sağlanmış, ekonomide durgunluk sona ererek yeniden iktisadi gelişme sürecine girilmiş, toprak reformu hayata geçirilerek özel mülkiyete devredilmiş, kolhoz ve sovhozların emlak özelleştirilmiş, tarım sektörü toprak vergisi istisna olmakla diğer vergilerden 5 yıl muaf tutulmuş ve vergi borçları silinmiş, bu müesseselere indirimli yakıt ve enerji satışı temin edilmiştir.¹⁵

---

¹³ Ayhan Karaca "Azerbaycan'da Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Reformların 10 yılı", <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ocakozel2002/ayhan.htm>. (Erişim Tarihi: 11 Mart 2015)

¹⁴ İman Ceferzade "Esaslı İnkişaf İlleri" İgtisadiyyat Gazeti, 18Oktyabr, 1 Noyabr 2001, s3

¹⁵ Ceferzade, a.g.e., s.3.

Tarım sektörü üzere özelleştirilmesi planlanan emlakın %93.2'si özelleştirilmiştir. Sonuçta 1997 yılından başlayarak tarım ve hayvancılık ürünlerinin yılda %7 artış kaydetmesi sağlanmıştır.¹⁶

Ulusal imkanlar ile iktisadi kalkınma sürecine ivme kazandırması mümkün olmayan Azerbaycan'da, uluslararası iktisadi ve finans sistemi ile entegre olmaya çalışarak, yabancı sermayenin ülkeye akımı sağlanmaya çalışılmıştır. 1993'ün ikinci yarısından itibaren hayata geçirilen düzenlemeler Azerbaycan'ın sosyal, siyasi ve ekonomik hayatında istikrarı sağlamaya imkan vermiştir. Ülkede bankacılık ve finans sisteminin yeniden yapılanmasına ilişkin önemli adımlar atılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi yönünde atılan adımlar Azerbaycan'ın uluslararası finans kuruluşları ile ilişkilerini artırmıştır.

Yine bu dönemde dünyanın en büyük petrol şirketleri ile "asrın anlaşması" adı ile anılan yüksek öneme sahip petrol anlaşmaları imzalandı. 1994 yılında "asrın anlaşmasının yapılması ve 12 Kasım 1995'de yeni anayasanın kabul edilmesi ile piyasa ekonomisinin hukuki normatif altyapısının kurulmasının hızlanması ile birlikte ülkeye büyük hacimde yabancı sermaye girmeye başladı.¹⁷

Ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması bakımından en önemli adım, ülkenin stratejik açıdan, sosyal ve siyasi hayatında ve de ekonomik yapısında yeni dönemin başlangıcı olarak Azerbaycan'ın ilk Anayasasının kabul edilmesi oldu. Yeni Anayasa devlet yönetiminin yapılması, vatandaşların ve devletin hak ve ödevlerini belirlemenin ötesinde ilk defa demokratik değerlere dayanan, liberal piyasa ekonomisinin kurulma gerekliliğini kabul etti. Anayasa ile özel mülkiyetin, özel teşebbüsün, dünya ekonomisine entegrasyonun hukuki esasları tespit edildi. Bu bakımdan Azerbaycan'da geniş anlamda ekonomik düzenlemelerin başlangıç yılı olarak 1995 yılı kabul edilebilir. Kısaca cephede varılan ateşkes ve içeride sağlanan istikrar ile beraber artık ekonomik reformlara gelmişti. 1994 yılından itibaren ülkede sert ekonomik önlemler alınmaya başlandı, IMF ile yürütülen sıkı işbirliği ve IMF programlarının tavizsiz uygulanmaya başlanmasıyla yürütülen sıkı para politikası ile kısa sürede ekonominin genel dengelerinde bir rahatlama sağlayarak enflasyonun

---

¹⁶ Ş. E. Yaqubov ve A. M. Mahmudzade, "**Azerbaycan Respublikasında Apanlan Aqrar İslahatların Çiymentlendirilmesi, Azerbaycanda İqtisadi İslahatların Heyata Keçirilmesi Hususiyetleri ve Problemler**", İqtisadi İnkişaf Nazirliği İqtisadi İslahatlar Merkezi, Bakı, 2001, ss.60-63;

¹⁷ Mahmud İsmayilov, **Azerbaycan Tarixi (Azerbaycan Tarihi)**, Azerbaycan Devlet Neşriyatı - Poligrafi Birliği Yayınları, Bakı, Azerbaycan, 1992; s. 56-67

kontrol altına alınması ve GSMH'nın düşüşünün önlenmesi sağlandı. Sonuçta 1996 yılından itibaren Azerbaycan ekonomisinde gerileme süreci yavaşlamaya başladı. Oluşturulan kalkınma modeli reel sonuçlar vermeye başladı. Şöyle ki, son beş yıl içerisinde GSMH %26.3 arttı, nüfusun yaşam düzeyi iki kat iyileşti, ekonomide özel sektörün payı %29'dan %68'e yükseldi. 1994-2000 yılları arasında petrol yataklarının müşterek üretimi amacıyla yapılan anlaşmalarda yer alan şirketler tarafından yaklaşık 3.4 milyar dolar yatırım yapılmıştır.¹⁸

Ancak Azerbaycan'da 1996-1997 yıllarında izlenen ve ekonomik istikrarı sağlayan politikaların, reel ekonomiyi teşvik edici devlet politikalarıyla desteklenmemesi, 1997 yılı öncesi yabancı sermayenin ülkeye celbi için uygulanan vergi muafiyetinden vazgeçilmesi ve devlet organlarının gerekli hassasiyeti göstermekte yeterli olmayışı nedenleriyle üretime yönelik yatırımlar yapılamamıştır. 1994-2000 yılları arasında yatırılan toplam yabancı sermaye hacmi ise 5.9 milyar dolar olmuştur. Bu miktarın %22.8'i finansal kredi, %56.3'ü petrol sanayisine, %20.9'u ise diğer sektörlerle yapılan yatırım şeklinde olmuştur.¹⁹ Azerbaycan petrol sektörüne yapılan önemli miktarlardaki yabancı yatırım neticesinde eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline gelmiştir. GSMH'daki artış oranı 1998 yılında %10 olmuş, 1999 yılında ise %7.2 olmuştur. Azerbaycan ekonomisindeki söz konusu büyüme petrol sektöründen ve petrol sektörüne bağlı inşaat faaliyetlerinden, iletişim sektöründen ve az miktarda tarım sektöründen kaynaklanmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar Azerbaycan'ın ekonomik canlanmasında anahtar rolü oynamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların önemli kısmı petrol üretimi ve çıkarımı alanlarına olmuştur. 1995-98 yılları arasında yatırımlar %59.1 oranında artış göstermiştir. Sabit yatırımların GSYİH içindeki payı 1998 yılında 1995 yılı payının iki katına çıkarak %40.6 olmuştur. Azerbaycan'ın en önemli istihdam kaynağı olan ve GSMH'ya katkıda bulunan ikinci önemli sektör olan tarım sektörüne yabancı yatırımların katkısı ise %0.5'in altında olmuştur. Yabancı yatırımcılar imalat sanayi sektörüne yatırım yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak da sektörün üretimi düşmüştür. 2000 yılında 122 ülke ile iktisadi ilişkiler kurulmuş, ticari ilişkilerin

---

¹⁸ "İqtisadi İnkişaf Stratejyası ve Vergi Siyaseti". **İqtisadiyyat ve Audit Jurnalı**, No: 10, Oktyabr-2001, s.20-23

¹⁹ a.g.m, s.21

toplam hacmi 2.9 milyar dolardan fazla olmuştur. Bu miktar 1993 yılına göre 2.2 kat daha büyük olmuştur.²⁰

Ülkenin ekonomik gelişim sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir nokta, söz konusu bu değişim ve kalkınmanın; topraklarının %20'sinin Ermenistan işgali altında olduğu, dolayısıyla üretim potansiyelinin çok büyük bir bölümünden (1/5) mahrum olduğu, 300 bin iş yerini kaybettiği ve bu topraklarda daha önce yaşayan halkın (nüfusun yaklaşık %12'si) göç etmek mecburiyetinde kaldığı son derece güç şartlarda elde edilmiş olmasıdır: Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmesi, bölgeden 290 bin aileyi, bir başka ifadeyle bir milyondan çok insanı göçe mecbur etmiştir.²¹

Ermenistan'ın işgali neticesinde zarara uğrayan 27 il ve ilçe arazisi toplam 22.7 bin kilometrekaredir. Dağlık Karabağ'la birlikte Nahçıvan'ın da sınır bölgeleri tesir altında kalmıştır. 17.1 bin km²'lik (Azerbaycan arazisinin %20'si) alan ise halen Ermenistan'ın işgali altındadır. İşgal edilen Yukarı Karabağ arazisinde 87 yerleşim alanı, 7 idari rayon, 11 şehir, 1.3 milyon hektar tarım arazisi, 313.000'i büyükbaş olmak üzere toplam 600 bin büyük ve küçükbaş mevcuttur. Karabağ bölgesinde çıkartılan altınlar ise Ararat altın fabrikasına taşınmaktadır. Bu hammadde külçe haline getirilerek Rusya ve diğer devletlere satılmaktadır. Ermenistan'ın altın madeninden elde ettiği gelirin Ermenistan bütçesinin yaklaşık %51'ini teşkil ettiği ifade edilmektedir.²²

İşgal altındaki bölge ekolojik açıdan da tehlike altındadır. Bölgeye nükleer atıklar taşınmaktadır. Öte yandan %25-26'sı ormanlık olan işgal altındaki toprakların yok edilmesi, bölgedeki hayvan ve bitki türlerinin zarar görmesi de ayrı bir tehlikedir. Yapılan hesaplamalara göre ormanlık alanların yaklaşık %8-10'u tahrip edilmiş durumdadır. Tahrip edilen alanlardaki ekonomik kayıp ise yaklaşık 22 milyar dolardır.²³

Hazar'a akan nehirler vasıtası ile yılda 520-530 milyon m³ kirli su akıntısının, 500 milyon m³ü Ermenistan ve Gürcistan'dan gelmektedir. Ermenistan ile yapılan savaş sadece Azerbaycan'ın ekonomik dönüşüm sürecini etkilemekle kalmamış, söz konusu

---

²⁰ Senan Eyyubov, "Bazar İktisadiyatına Keçid ve Senaye Kompleksi", Meşveret Bülleteni, No:7(43), Oktyabr-2001, ss.66-67.

²¹ S.BLANK; "Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler", Avrasya Etüdleri, sayı: 13, Ankara, 2008

²² Tebriz Vefalı, "Qarabağın İqtisadiyyatında İzi", 12 Herbi And Qezeti, 1-15 Aprel 2003, s.3.

²³ 'Azerbaijan Economic Damages and Heavy Tolls Caused By Armenian Aggression', www.economy.gov.az/HTML/aggression.html, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2015).

savaşın etkisinde şekillenen uluslararası ilişkiler de ekonomik dönüşüm süreci üzerinde etkili olmuştur.

1.1.2.1. İkinci Dönemde Yapılan Reformlar

1995 yılının Ocak ayında haksız rekabete ilişkin bir kanun yasalaşmıştır. Nisan-1995'de ise ilk IMF programı kabul edilmiştir. 1995 yılında IMF ve diğer uluslararası kuruluşların desteğini alan finansal istikrar politikalarının uygulanmaya başlanmasıyla ekonomik büyüme sürecine yeniden girilmiştir. Eylül-1995'de küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine ilişkin bir kanun tasarısı kabul. Bu kanunun kabul edilmesinden sonra 1996 yılında küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine başlanmıştır.

Haziran ayında Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılırken, Eylül ayında bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma faaliyetlerine hız verilmiş, kıymetli kağıtlar piyasası (borsa) faaliyete geçirilmiştir. Ağustos ayında ise Toprak Reformu Kanunu kabul edilmiştir. 1997 yılının Şubat ayında kamu alımlarında Rekabetin korunmasına ilişkin bir kanun kabul edilirken, Haziran ayında İflas Kanunu'nda değişiklik öngören kanun tasarısı yasalaştırılmıştır. Ayrıca Gümrük Kanunu Haziran ayında kabul edilerek basitleştirilmiş yeni bir gümrük tarifesi uygulamasına geçilmiştir. Telekom Kanunu ise Temmuz ayında kabul edilmiştir. 1998 yılında ise enerji sektörünü yeniden düzenlemek üzere Elektrik Kanunu kabul edilmiştir. Ağustos ayında Rehin Kanunu, Eylül ayında yeni bir Menkul Kıymetler Kanunu kabul edilmiştir. Şubat 1999 yılında İş Gücü Kanunu kabul edilmiştir. Azerbaycan devleti içim ileri yıllarda çok büyük önem taşıyacak olan Petrol gelirlerinin tek bir hesap altında toplanmasını, harcamaların daha şeffaf kurallara göre yapılmasını temin etmek amacıyla, Petrol Fonu kurulmasını öngören bir karar Aralık-1999'da yayımlanmıştır.²⁴ Ayrıca Mayıs ayında yeni bir Özelleştirme Kanunu, Haziran ayında ise yeni bir Vergi Kanunu çıkarılmıştır. Ekonomik değişim sürecinin bu döneminde üç önemli hedef doğrultusunda yol alınmaya çalışılmıştır:

1. Ülkenin temel doğal kaynak rezervlerinin işlenmesinin sağlanması

²⁴ Sinan Oğan, “Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri”, www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan.pdf., (Erişim Tarihi: 13 Mart 2015)

2.Liberal-demokratik yönlü piyasa prensiplerine dayanan bir ekonomik yapının oluşturulmaya çalışılması.

3.Dünya ekonomisi ile global ve bölgesel ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmeye çalışılması.

1.1.3. Bağımsızlık Sonrası Üçüncü Dönem (2001 ve Sonrası)

2001 sonrası, bağımsızlık sonrası üçüncü dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde;

1. İktisadi büyümenin ivme kazanarak devam ettirilmesi ve iktisat politikalarının güçlendirilmesi,

2. İkinci Devlet Özelleştirme Programının kabul edilmesi ile enerji sektörünün yeniden yapılandırılması ve kapasitenin artırılması,

3. Elde edilen gelişme düzeyine göre iktisat politikalarının sosyal yönünün güçlendirilmesi, sosyal refah düzeyinin artırılması, bunun içinde cari perspektifte hükümetin iktisat politikasında enerji sektörünün hızla gelişmesi sonucu elde edilen kaynakların diğer sektörler yöneltmesi, gerçekleştirilmesi hedeflenen önemli amaçlar olarak değerlendirilebilir. Azerbaycan hükümetinin uluslararası kurumlarla yaptığı görüşmeler sonucunda hazırladığı orta vadeli yeni faaliyet programı ile refah düzeyinin artırılması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu aşamada uygulanacak olan iktisat politikası ile daha çok petrol sektörü dışındaki alanların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Hammaddede petrol ve yan ürünlerinin üstün olduğu petrol rafinerisi, kimya, petrokimya sanayii ve elektrik enerjisi alanları petrolün ekonomideki rolünü daha da arttırmaktadır. Gerekli önemin verilmesi halinde Azerbaycan'da dünya çapında petrol ürünleri piyasası oluşabilir. Stratejik öneme sahip olan bu alana son dönemde büyük miktarda yabancı sermaye yatırılmıştır. Sanayi sektöründe yer alan üretim alanlarında modernizasyon ve yeniden inşa için gereken çalışmalar devam etmektedir.²⁵ Elektrik enerjisi sanayii petrol ve gaz ürünlerinin büyük çeviricisi gibi onların kullanımının verimliliğini arttırmaktadır. Bu alana yabancı sermayenin girişi daha fazladır. İktisadi kalkınma stratejisinin yakın perspektifte temel amacı; yapılan iktisadi düzenlemelerin derinleştirilerek çağdaş piyasa ilişkileri ve dünya üretim sisteminin gelişim eğilimi

---

²⁵İrfan Ülkü, **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan**, Doğan Kitapçılık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s.15-17

temelinde ülkenin iktisadi sisteminin yeni kalkınma seviyesine geçmesinin sağlanması olacaktır. Azerbaycan'ın ekonomik gücünü hızla yükseltecek bu strateji; ülkedeki doğal ekonomik ihtiyatların aktif üretim aşamasına geçmesini sağlamak, bu doğrultuda Hazar'ın petrol ve doğal gaz ihtiyatlarının ekonominin kompleks gelişmesinin sağlanmasına yöneltilmesi, ülkenin ulaşım potansiyelinin geliştirilmesi ve verimliliğinin yükseltilmesi, insan kaynaklarında verimliliğinin artırılması gibi problemlerin çözümünü hedeflemektedir.²⁶

1.1.3.1. Üçüncü Dönemde Yapılan Reformlar.

Ekonomik kalkınmanın sağlanması, yeni işyerlerinin açılması, halkın gelir düzeyinin artırılması ile hayat standartlarının yükseltilmesi doğrultusunda çok önemli tedbirlerin hayata geçirilmesi amacıyla Haydar Aliyev'in Mart-2001'de imzaladığı "Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Kalkınma Üzere Devlet Programı"na esasen 2003-2005 yıllarını kapsayacak şekilde yapılacak olan faaliyetler de önem arz etmekte idi.

2 Temmuz 2001'de IMF Yönetim Kurulu "Azerbaycan'da Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Kalkınma Üzere Devlet Programı'nı tasdik etti. Azerbaycan'da yoksulluğun azaltılması programının hayata geçirilmesini zaruri kılan sebepler vardır. Azerbaycan'da halkın önemli bir kısmının (%40-50'sinin) yoksulluk seviyesinde yaşadığı gözükmekte idi. 2002 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Haydar Aliyev'in yerli ve yabancı iş adamları ile görüşmesinin ardından, Aliyev'in 2002 yılının Ağustos ve Eylül aylarında imzaladığı girişimciliği destekleyen fermanlar ile özellikle vergi, gümrük, lisans ve işletmelerin teftişi ile ilgili yapılan yapısal düzenlemelerle iş adamlarının karşısındaki bazı problemler giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu düzenlemelerle iş adamlarının ekonomide yeni bir devrin başladığı inancı arttırılmaya çalışılmıştır. Ülkede yaratılan atmosfer, yabancı iş adamlarının dikkatini çekmeye başlamıştır. İşadamları ile yapılan görüşmeler sonucunda vergi oranları düşürülmüş ve küçük ve orta ölçekli işletmeciliğin geliştirilmesi için program kabul edilmiştir.

---

²⁶ Meriç Subaşı-Ertekin, 'Doğrudan Dış Yatırımların Yatırımcı Ülke Ekonomisi Etkileri', Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt 2 , Sayı 1, Temmuz 2005 , s 60-61

1994'te başlayan ekonomik kalkınma stratejisi 2004'de de devam etmiştir. Ülkedeki kalkınma hızı, kişi başına GSMH'nın 5.1 milyon Manat'a ulaşması ile neticelenmiştir. Ortalama aylık gelir %26.2 artarak 483.4 bin Manat oldu ki bu da kişi başına düşen gelirin %19.6 artması demektir. 2004 sonu itibariyle ülke ekonomisine yöneltilen yatırımların toplam miktarı 22 milyar dolar olurken, ekonomide özel sektörün payı %74'e yükselmiştir. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 11 Şubat 2004 tarihinde, Azerbaycan bölgelerinin 2004-2008 yıllarını kapsayan sosyo-ekonomik kalkınması ile ilgili 'Devlet Programı' onaylandı. Söz konusu program, Azerbaycan'da bölgelerin ekonomik potansiyellerinin ve doğal kaynaklarının verimli bir şekilde değerlendirilmesi ile başta tarım sektörü olmak üzere petrol dışı sektörleri canlandırmak ve geliştirmek, böylece ülkede istihdam seviyesini arttırarak halkın gelir seviyesinin ve geçim standardının arttırılmasını sağlamaya yönelik atılmış olan en önemli ve kapsamlı adımlardan biridir. Devlet Programı 2008'e kadar ülkede kişi başına GSMH'yı 1578 dolara, özel sektörünün ekonomideki payını ise %85'e yükseltmeyi hedeflemekte idi.²⁷

Azerbaycan'da petrol dışı sektörlerin gelişmesine ilişkin olarak son bir kaç yılda oldukça önemli başarı kazanılmıştır. Yoksulluğun giderilmesi ile ilgili çalışmalara, özellikle de bölgelerin ekonomik kalkınmasına daha çok dikkat verilmektedir. Nitekim Bakü dışında petrol dışı sektörlerin kalkınması önemli artış kaydetmektedir.

2010 Rapor döneminde iletişim sektöründe gösterilen bilgi ve iletişim hizmetlerinin 2009 göre %14,4 artarak, 562,2 milyon lira oluşturmuştur. Nüfusa gösterilmiş iletişim hizmetlerinin hacmi %18,4 artarak, 412,7 milyon liraya ulaşmıştır. İletişim hizmetlerinin %76,2 olmayan kamu sektörünün payına düşmüştür. Belirtmek gerekir ki, bu sektörde gözlenen artış özel mobil iletişim operatörleri tarafından belirlenen hizmetlerin artırılması hesabına gerçekleşmiştir.²⁸

Ticaret ve hizmet alanında elde edilen başarıları doğrudan nüfusun sosyal refahı, gelirlerinin artması ile ilgilidir. 2014 yılının yekununda nüfusun nominal gelirleri 2010 yılına kıyasla %200 artarak 62,3 milyar. dolara ulaşmış, ülke nüfusunun kişi başına düşen gelirleri 6.832 dolara ulaşarak önceki yıla göre % 11,9 artmıştır.²⁹

---

²⁷ ÖNDER Timur , **Para Politikası: Araçları, Amaçları Ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2005, s. 22.

²⁸ “Azerbaycan Respublikasının Sosyal-İqtisadi Veziriyeti”, Milli Bank İllik Hesabat-2010, Azerbaycan Respublikası Milli Bankı, Bakı, 2011, s.8.

²⁹ Azerbaycan Ekonomisi , <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan#Ekonomi>, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2015)

2011 yılında iletişim sektöründe gösterilen bilgi ve iletişim hizmetlerinin hacmi 2010 yılına göre 11,8 oranında artarak, 1245,0 milyon manat teşkil etmiştir. Nüfusa gösterilmiş iletişim hizmetlerinin hacmi 15,4 oranında artarak, 905,1 milyon liraya ulaşmıştır. İletişim hizmetlerinin 75,3 faizi olmayan kamu sektörünün payına düşmüştür. Belirtmek gerekir ki, iletişim ve bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe gözlenen artış özellikle BİT hizmetlerinin genel hacminde büyük özel bir ağırlığa (% 61,8) sahip olan özel mobil iletişim operatörleri tarafından belirlenen hizmetlerin artırılması hesabına gerçekleşmiştir. Öyle ki, mobil operatörler tarafından 2011 yılında 770,0 milyon lira veya 2010 yılına oranla karşılaştırmalı fiyatlarla 3,6 oranında fazla gelir elde edilmiştir. Aynı zamanda, internet hizmetleri hacmi de sürekli artmaktadır ve bu alanda faaliyet gösteren işletmelerin raporlama döneminde 65,1 milyon lira veya 2010 yılına oranla karşılaştırmalı fiyatlarla 76,3 oranında fazla gelir elde edilmiştir.³⁰

"2011-2020 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde menkul piyasasının gelişimi" Devlet Programı kabul edilmesi ülkemizin sosyo-ekonomik gelişimi ve menkul kıymetler piyasasının niteliksel yeni bir seviyeye kaldırılmasında önemli bir aşama olarak değerlendirilmelidir.³¹

Programın amacı orta vadeli perspektifte ileri standartlara uygun, etkin çalışan ve ayarlanabilir, özel sektöre geniş finansman olanakları yaratan sermaye piyasalarının oluşturulmasıdır. Bu çerçevede menkul piyasasının kurumsal gelişimi, işlem altyapısının tam otomasyon, yasal tedbirlerin uluslararası standartlara uyum, talep ve teklifin genişletilmesi, menkul kıymetler piyasasında düzenleyici kapasite ve peşekarlığın yükseltilmesi gibi yönler hedef alınmıştır. Programın 2011-2014 yılları kapsayan ilk 4 yılı boyunca önümüzde duran stratejik hedeflere ulaşmak olunmuş, etkili sonuçlar elde edilmiştir. Böylece, menkul kıymetler piyasasının altyapısının modernleştirilmesi ve lojistik altyapının güçlendirilmesi amacı mezuniyet, kayıt ve muhasebe mekanizmaları basitleştirilmiş ve otomasyon, iki kademeli, üyelik prensipli birim Merkezi Depozitar Sistemi oluşturuldu. Menkul kıymetler piyasasında nakit önceden bloklştırılması birikiminin sınırlandırılması amacıyla yeni ödeme politikasının uygulamasına start verilmiştir. Ticaret ve post-ticaret sistemleri otomasyonu, entegre edilerek optimize yönünde sürekli ticaret rejimine geçiş, geçiş ticaret rejiminin

---

³⁰ Rasim Hesenov, "Azerbaycanın İktisadi İnkişaf Paradigması ve İktisadi Tehlükesizlik Konsepsiyasının Seçimi", *Meşveret Büllteni*, No:7(43), Bakı, Oktyabr-2011, s.9.

³¹ a.g.m. s.10

uygulanması, Merkezi Takas ve Hesaplaşma Enstitüsünün oluşturulması, ayrıca piyasa katılımcılarının hem borsa hem depozitar sistemine uzaktan erişim, yeni entegre ticaret, post-ticaret ve kontrol sistemlerinin temin edilmiş, ayrıca marja ticareti üzere yeni borsa platformu kullanıma verilmiş, piyasa belirleyici kurumları faaliyete başlamış ve yeni liste kuralları uygulanmıştır.³²

Öyle ki, 2014 yılı boyunca sıralanan reformlar çerçevesinde yeni tür mali enstrüman kullanarak ticaretin hacmi 4,3 milyar TL oluşturmuştur ki, bu da genel olarak pazarın % 33 kadar götürür. Şu anda tekrar piyasada 3 piyasa belirleyici 12 enstrüman üzere likidite sağlayan hizmetler gösteriyor ki, bunun sonucunda şirket menkul ticareti 2009 yılından beri 10 defadan fazla arttı. Uygulanan yenilikler menkul piyasasında işlemlerin hacmine ve yapısına da olumlu etkisini gösterdi. Geçtiğimiz yıl piyasada işlemlerin hacmi % 50 artarak 13,2 milyar manat oluşturmuştur ki, bu da, tarih boyunca görülen en yüksek sınırdır. 2014 yılından itibaren sermaye piyasası kurumları devlet aletlerinden daha çok, kurumsal sektör hesabına finanse edilmesi bu kurumların mali dayanıklılığının sağlanmasına yol açacaktır. Karşılaştırma için diyelim ki, eğer 2008 yılında Bakü Borsası'nda gelirlerinin % 96'yı devlet kıymetli kâğıtları ile ticaretten elde olunurduysa, artık 2014 yılında gelirlerin % 50'den fazlası sadece kurumsal sektörün payına düşüyor.³³

Normatif yasal dayanağı ve düzenleyici mekanizmaların geliştirilmesi yönünde "Değerli Kâğıtlar Pazarı Hakkında" yeni Yasa Tasarısı, yatırımcıların haklarının etkin korunması maksadıyla Sivil Mecelleye değişiklikler projesi, ayrıca fon borsasında işlemler için özel vergi rejiminin kabul edilmesi ile ilgili Vergi Kanunu değişiklik yapılması hakkında Kanun Tasarısı hazırlanmıştır. Yeni kalitede faaliyet gösterecek olan sermaye piyasasının hukuki altyapısını oluşturan "Değerli kâğıtlar hakkında" kanun tasarısı Azerbaycan menkul piyasasının yeni kurumsal ortamının hukuki esaslarının oluşturulmasını, nizamlayıcının, temel altyapı tesisatlarının ve piyasa katılımcılarının yetki ve sorumluluğunun optimal bölüsünün belirlenmesini, finansal araçlar ile şeffaf ve adil ticaret ilkelerinin uygulanması yoluyla daha stabil ve güvenli finansal piyasaların oluşmasını hedefliyor. Yasa tasarısı Milli Meclis'te onaylandı. Menkul kıymetler piyasasında insan sermayesinin gelişimi için gerekli imkanların

---

³² Asef Nadirov, "İqtisadiyyatın Yeni İnkişaf Merhelesi", *Azerbaycan*, 15 Sentyabr 2014, s.2-9.

³³ a.g.m. s.3

yaratılması alanı da Devlet Programı'nın kapsama alanının dışında kalmamıştır ve bu yönde önemli adımlar atılmıştır. Menkul kıymetler piyasası katılımcılarının profesyonellik düzeyinin ve nüfusun menkul piyasası hakkında bilginizi artırmak amacı ile geçtiğimiz Mart ayında Sermaye Pazarları üzere Eğitim Merkezi kurulmuştur. Eğitim Merkezi çeşitli izleyici üzere 20'den fazla eğitim sunuyor. Ayrıca, menkul kıymetler piyasasında talep ve teklifin stimulaşdırılması amacı SCS-nın desteği ile Bakü Menkul Kıymetler Borsası tarafından "liste Danışma Programı" hazırlanarak kullanıma verildi. Programın amacı şirketlerin sermaye piyasalarına erişim için geliştirilmesi ve bununla ilgili değerli kağıtları ticaret potansiyeline sahip şirketlere profesyonel desteğin sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra, pazarın profesyonel katılımcı ve paydaşların mesleki birliklerin teşkiline katkıda bulunmak için Azerbaycan Stok Piyasası Katılımcıları Derneği faaliyetleri canlandırılmıştır. Devlet Programı'nın 2015-2017 yılları kapsayacak ikinci aşaması çerçevesinde menkul kıymetler piyasasında işlemlerin tam otomasyon ve konsolide edilmesi, yeni araç ve hizmetlerin sunulması için gerekli altyapının oluşturulması ve düzenleyici mekanizmaların güçlendirilmesi öngörülüyor. Söz konusu yönlerde menkul kıymet ticaret, takas-hesaplaşma süreçlerinin basitleştirilmesi ve optimizasyonu, bu sistemlerin koordinasyonu ve doğrudan işlem ilkesi temelinde bütünleşmiş elektronik ticaret platformu oluşturulması, dış borsalarında işlem edilen menkul yerel piyasada ve yerel menkul dış piyasalarında ticaretini tanzim eden yasal veri tabanının oluşturulması ve ilgili ticaret sisteminin uygulanması, menkul kıymetler piyasasında elektronik denetim sisteminin oluşturulması, hem de menkul piyasasında bilgilerin doğru, dolgun ve zamanında açıklanması sisteminin oluşturulması ve otomasyon planlanıyor. Artık menkul piyasasında ticari ve operasyonel altyapısının geliştirilmesi yönünde önerilerin oluşturulması ve koordinasyonu amacıyla daimi esasta faaliyet gösteren menkul kıymetler piyasasının ticaret ve operasyon komitesi oluşturulur.³⁴

Üçüncü aşamada yeni ve daha karmaşık alet ve hizmet türlerinin piyasaya sunulması ile menkul kıymetler piyasasının derinliğinin artırılması, aynı zamanda sistem risklerinin etkin yönetimi mekanizmalarının oluşturulması öngörülüyor. 2018-2020 yılları kapsayacak bu aşamanın tamamlanması ile Azerbaycan sermaye piyasaları uluslararası finans piyasalarına entegrasyona hazır olacak.³⁵

³⁴ Nebi Nebiyav, **İktisadiyyat Cemiyet ve Ekoloji Muhiti**, Ağrıdağ Neşriyyatı, Bakı, 2013, s.20.

³⁵ **Azerbaijan International Magazine**, Summer 2013, s.85;

1.2. Ekonominin Genel Durumu

Ülkede siyasi istikrarın sağlanması ve Ermenilerle geçici ateşkese varılmasından sonra dikkatler ekonomi üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. İşte bunun sonucu olarak 20 Eylül 1994 tarihinde “Asrın Anlaşması” olarak adlandırılan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile dünyanın önde gelen petrol şirketleri arasında “Hazar Denizinin Azerbaycan’a ait Bölümünde Azeri, Çırağ, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında” ilk Anlaşma imzalandı.

Azerbaycan-Ermenistan arasındaki baş veren savaş ve dağılma sonrası ülkede gerçekleşen sorunlar nedeniyle ekonomide büyük bir bozulma ve dağılma yaşanmış ve bunun sonucunda milli gelirden negatif büyüme yani gerileme ve yüksek enflasyon yaşanmıştır. Milli gelir büyüme hızı 1993’te %-23,1, 1994’te %-19,7, 1995’te %-11,8 olarak gerçekleşmiştir. Mayıs 1994’te gerçekleştirilen ateşkes sonrasında ancak 1996 yılının ikinci yarısından itibaren büyüme başlamış, %1,3’lük pozitif büyüme hızına ulaşılmıştır. 1999-2003 yılları arasında GSYİH artışı ise %9,2’dir. 2007 yılı GSYİH büyüme hızı %25 olarak gerçekleşmiştir. 2009 ve 2010 yılları GSYİH artış oranları sırasıyla %9,3 ve %5,3 olmuştur.³⁶

1991 yılında SSCB döneminin sona ermesi ile birlikte, ülkenin GSYİH yapısı da değişmiştir. Azerbaycan bağımsızlığını elde ettikten sonra 1997 yılında sanayi sektörünün GSYİH’ya katkısı %39,9 iken, 2003 yılında bu oran %52,6’ya yükselmiştir. 2011 yılına gelindiğinde bu oran % 62,1’e ulaşmıştır. 2013 yılında %5,8’lik bir büyüme oranı yakalayan Azerbaycan ekonomisindeki genişleme, 2014 yılının ilk yarısında yavaşlama göstererek %2,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu düşüşün temel sebebi yılın ilk yarısında petrol üretiminde, bir önceki yıla göre %2,7’lik bir düşüş yaşanmış olmasıdır. 2013 yılında büyümenin temel etmenlerinden birini oluşturan inşaat sektörü Ocak-Temmuz 2014 döneminde %9,6’lık bir genişleme göstermiştir. 2013 yılının bütününde bu sektörde görülen genişleme ise %23 oranında gerçekleşmiştir.³⁷

³⁶ Azerbaycan Respublikasında İnsan İnkişafı Haqqında Hesabat 2012, Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnkişaf Programı, 2012, s.59.

³⁷ <http://www.ekonomi.gov.tr/> Azerbaycan’ın Genel Ekonomik durumu ve Performansı. (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2015)

Tablo 1. Azerbaycan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^a	2015 ^c	2016 ^c
GSYİH (milyon dolar)	52.906	65.952	69.680	74.157	75.193	54.209	65155
GSYİH (milyon manat)	42.465	52.082	54.744	58.182	58.978	54.913	62.677
Büyüme (%)	4,9	4,9	2,2	5,8	2,8 ^b	2,5	2,0
Kişi başına GSYİH (dolar, satın alma gücü paritesine göre)	15.732	15.879	16.466b	17.273b	17.793 ^b	18.205	18.599
Cari Denge (milyon \$)	5.021	17.156	14.881	13.079	10.314	3.603	5.550
İşsizlik (ort.; %)	5,6	5,4	5,2	4,7	5,4 ^b	5,5	5,6
Enflasyon (ortalama- %)	7,9	5,6	-0,3	3,7	1,5	14,4	3,5
İhracat (fob-milyon \$)	26.374	34.393	32.374	31.702	28.260	18.426	21390
İthalat (fob-milyon \$)	6.663	10.055	10.193	10.321	9.332	7.464	7.726
Döviz kuru (yıl sonu) Manat: \$	00,80	00,79	0,78	0,78	0,78	1,00	0,94
Döviz kuru (yıl sonu) Manat: €	1,07	1,02	1,04	1,08	0,95	0,98	0,96

Kaynak: Economist Intelligence Unit (EIU)- Mayıs 2015 a EIU Gerçekleşen, b EIU Tahmin, c EIU Öngörüsü, <http://www.eiu.com/home.aspx> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015).

Petrol sektöründe faaliyet gösteren kamu şirketlerinin yanı sıra özel şirketler de başarılı olmuştur. Petrol sektöründeki faaliyetler sayesinde inşaat ve haberleşme gibi alt sektörlerin ekonomiye katkısı yüksek olmuştur.

"Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2014 yılı ve önümüzdeki üç yıl için ekonomik ve sosyal kalkınma kavramı ve tahmin göstergeleri" (bundan sonra - "Kavram") "Bütçe sistemi hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti 2002 2 Temmuz tarihli 358-2Q numaralı Kanunu'na, "bütçe sistemi hakkında "Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun uygulanması konusunda" Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 31 Ekim 2002 tarihli 809 numaralı Kararnameye ve Bakanlar Kurulu 2004 24 Mayıs tarihli 75 No'lu Kararı ile onaylanmış "Devlet bütçesinin oluşturulması ve uygulanması Kuralları" na uygun olarak hazırlanmıştır.

Kavram Azerbaycan Cumhurbaşkanının 2012 yılı 29 Aralık tarihli 800 No'lu Kararı ile onaylanan "Azerbaycan 2020: geleceğe bakış" Kalkınma Konsepsiyasına, Azerbaycan Cumhurbaşkanının 14 Nisan 2009 tarihli 24 sayılı Kararı ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin 2009-2013 üncü yıllarda Sosyal-Ekonomik Gelişimi Devlet Programı "na, Azerbaycan Cumhurbaşkanının 2008 yılı 25 Ağustos tarihli 3004 numaralı kararı ile onaylanan" 2008-2015 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde nüfusun gıda ürünleri ile güvenli teminatına dair Devlet Programı "na, Azerbaycan Cumhurbaşkanının 2008 yılı 15 Eylül tarihli 3043 numaralı kararı ile onaylanan "2008-2015 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir gelişme Devlet Programı" na ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş diğer standart-hukuki belgeler ve onaylanmış olan gelişim programlarına dayanır.³⁸

Konseptin esas amacı serbest rekabetçi, sınırlı kaynakların etkin bölünmesini sağlayan sosyal odaklı piyasa ekonomisinin gelişmesine, ekonominin devlet tarafından yönetimi modern biçim ve yöntemlerini uygulayarak ülke ekonomisinin diversifikasyonunun hızlanmasına, petrol sektörünün dinamik gelişimi, tam istihdama, gelirlerin adil bölünmesine, çevrenin korunmasına ve sonuçta dayanıklı ekonomik gelişmeye ve nüfusun iyi bir yaşam düzeyine ulaşmaktır.

Bu amaca ulaşmak için "Azerbaycan 2020: geleceğe bakış" Kalkınma Kavramı üzere belirlenen hedefler göz önünde bulundurularak, 2014-2017 yılları arasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sosyal-ekonomik gelişimi politikasının aşağıdaki öncelik görevleri belirlenmiştir:

- Makroekonomik istikrarın korunması;
- Ulusal ekonominin rekabet gücünü yükseltmek ve dünya ekonomisine entegrasyonun hızlandırılması;
- Ekonominin diversifikasyonunun hızlandırılması;
- Petrol ürünlerinin ihracının genişletilmesi ve ülkenin ihracat kabiliyetinin artırılması;
- Bölgelerin sürdürülebilir ve dengeli gelişiminin sağlanması;
- Sosyal odaklı siyasetin sürekliliğinin sağlanması.

Yanı sıra, bu belge Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2014-2017 yıllarında ekonomik ve sosyal kalkınmasının temel yönlerini belli etmekle esas makroekonomik göstergelerin dahil GSYİH'nın (reel artış, deflyator Endeksi, devlet ve sivil toplum

³⁸ http://www.ab.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_eylul2014.pdf , (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2015)

sektörünün, petrol ve petrol dışı sektörün payı, büyüme ve deflyator endeksleri), GSYİH'nın üretim yapısının (büyüme ve deflyator endeksleri, genel sürümü, ara tüketimi, katma değeri), GSYİH'nın alan yapısı (büyüme ve deflyator endeksleri) dahil olmak üzere ülkede üretilen esas ürün çeşitlerinin alanlarda natural göstergelerinin, esas sermaye iç ve dış yatırımların (onların yapısı ve reel artış hızları), nüfusun para gelirleri, harcamaları ve büyüme hızlarının, ortalama aylık maaş (onların ekonominin alanları, devlet ve sivil toplum sektörü, bütçe ve olmayan bütçe kuruluşları, petrol ve petrol sektörü düzeyi ve artış hızları), nüfusun istihdam göstergelerinin (onların ekonominin alanları, devlet ve sivil toplum sektörü, bütçe ve olmayan bütçe kuruluşları, petrol ve petrol sektörü sayısı ve artış hızları), halka gösterilen paralı hizmetlerin hacmi ve büyüme hızının, ithalat ve ihracatın tahmini göstergelerini içermektedir.

1.2.1. Dış Ticaret

Azerbaycan ihracatında petrol ve petrol üretimlerinin ağırlığı, petrol üretimi ve dolayısıyla ihracatın artmasıyla daha da artacaktır. Bu ise, bir sektöre bağımlılık şeklinde ülke için önemli bir sorun olabilir. Çözüm için petrol gelirlerin petrol dışı sektörlerle yöneltilmesi gerekmektedir. İthalatın yapısı ihracatın yapısına göre tamamen farklıdır. 1996 yılından beri, ekonomik düzelmeye bağlı olarak iç talebin yükselmesi sebebi ile ithalatta da hızlı bir yükselme gözlenmektedir. Azerbaycan'ın 2004 yılı ticari ilişkilerinde özel sektörün payı, ithalatta %72.93, ihracatta ise %49.15 olarak gerçekleştirilmiştir.³⁹

Aynı zamanda vurgulamak gerekir ki, ithali ikame eden yerli üretimin artışı sonucunda genel tüketim mallarının ve bu bağlamda tarım ürünleri ithalinin hacminde azalma gözlenmektedir. Ülke, ithalatta makine ve donanım gibi yatırım malları olarak üretim hacmini ve teknolojik seviyesini artırma eğilimindedir. Sanayi tesislerinin özelleştirilmesinde yaşanan tıkanıklığın aşılabilmesi gibi yapısal sorunlar nedeniyle üretim yapılamaması ve dolayısıyla ihracatın katma değeri düşük hammadde ve yarı mamul mallar üzerinde yoğunlaşması ve diğer yandan milli para birimi Manat'ın 1997-2000 yıllarında ABD dolarına karşı aşırı değer kazanması sonucu ithalat daha cazip hale gelmiştir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ithalat açısından parasal düalizm

---

³⁹ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), www.resmigazete.gov.tr, (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2015)

içinde olan Azerbaycan, mal ve hizmet ithalatı için yabancı para rezervine sahip olmak ve devamlı olarak bu rezervini arttırmak mecburiyetindedir.

Ülkenin henüz yapısal değişim ve sanayileşmesini tamamlayamamış olmasına ve petrol dışı sektörlerde ihracatın çok zayıf olmasına karşın, ödemeler bilançosu açıklarını petrol gelirleri ile kapatabilmektedir. Fakat bu durum ülke ekonomisi açısından sağlıklı bir durum değildir, hatta ekonomik bir hastalıktır.

Hem hastalıktan kurtulmak için hem de petrol ihracının 15-20 yıl sonrasında azalacağı dikkate alınarak, dış dengeyi devam ettirebilmek için hızlı sanayileşmek, ithalatı ikame etmek ve ihracatı arttırmak şeklinde sıralanabilecek uzun vadeli yapısal değişikliklerin daha yoğun ve dikkatle devam etmesi gerekmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinden verilen ilk bilgilere göre, 2012 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti ticaret hacmi 33.560,84 milyon ABD doları, aynı zamanda ithalat hacmi 9.652,87 milyon ABD doları, ihracatın hacmi ise 23.907,97 milyon ABD doları oluşturmuştur. Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti 155 ülke ile ticaret alanında karşılıklı işbirliği yapmış ve dış ticaret bakiyesi pozitif 14.255,1 milyon ABD doları olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinden verilen bilgiye göre, 2012 yılında ihracat işlemlerinde kamu sektörünün payı 22.476,02 milyon ABD doları (% 94,0), özel sektörün payı 1.198,67 milyon ABD doları (% 5,01), gerçek kişilerin payı 233,28 milyon ABD doları (% 0,98) oluşturmuştur. İthalat işlemlerinde ise söz konusu dönem içinde kamu sektörünün payı 2.052,78 milyon ABD doları (% 21,27), özel sektörün payı 7.149,99 milyon ABD doları (% 74,07), gerçek kişilerin payı 450,1 milyon ABD doları (% 4,66) olmuştur.⁴⁰

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinden verilen bilgiye göre, 2013 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi 34.687,92 milyon ABD doları, aynı zamanda ithalat hacmi 10.712,50 milyon ABD doları, ihracatın hacmi ise 23.975,42 milyon ABD doları oluşturmuştur. Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti 149 ülke ile ticaret alanında karşılıklı işbirliği yapmış ve dış ticaret bakiyesi pozitif 13.262,92 milyon ABD doları olmuştur.⁴¹

2012 yılına kıyasla, 2013 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi 3,35 oranında artmıştır. 2013 yılında petrol ve gaz endüstrisi ürünlerini kapsayan 27.

⁴⁰ “Azerbaycan Respublikasının Sosial-İqtisadi Veziyyeti”, *Milli Bank İllik Hesabat-2014*, s.2

⁴¹ a.g.m. s.2

grubun (elektrik hariç) ihracın bünyesindeki ağırlığı 92,62 oranında oluşturmuştur. Aynı zamanda, söz konusu dönem içinde petrol sektörü (petrol ve gaz endüstrisi ürünleri hariç) ihracatın hacmi 2012 yılına kıyasla 5,78 oranında (96,79 milyon ABD doları) artmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinden verilen bilgiye göre, 2013 yılında ihracat işlemlerinde kamu sektörünün payı 22.365,52 milyon ABD doları (% 93,29), özel sektörün payı 1.381,14 milyon ABD doları (% 5,76, gerçek kişilerin payı 228,76 milyon ABD doları (% 0,95) oluşturmuştur. İthalat işlemlerinde ise söz konusu dönem içinde kamu sektörünün payı 3.283,45 milyon ABD doları (% 30,65), özel sektörün payı 6.961,92 milyon ABD doları (% 64,99), gerçek kişilerin payı 467,14 milyon ABD doları (% 4,36) olmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesinden verilen bilgiye göre, 2014 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi 31,02 milyar ABD doları, aynı zamanda ithalat hacmi 9,19 milyar dolar, ihracatın hacmi ise 21,83 milyar ABD doları oluşturmuştur. Bütün detayları aşağıdaki tablolarda görebilirsiniz.

Tablo 2 Azerbaycan'ın İhraç Ettiği Ürünler

	ÜRÜNLER	2013	2014	2014 ORANLAR	2013 YILANA ORANLAR
1	Ham Petrol	20.242.052	18.404.937	84,32%	76,77%
2	Petrol Ürünleri	1.208.548	1.365.021	6,25%	5,69%
3	Doğal Gaz	701.980	304.684	1,40%	1,27%
4	Meyve	250.772	291.085	1,33%	1,21%
5	Çay	44.343	31.245	0,14%	0,13%
6	Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	227.883	190.335	0,87%	0,79%
7	Şeker	243.643	221.205	1,01%	0,92%
8	Alkollü ve Alkolsüz Ürünler	30.942	31.876	0,15%	0,13%
9	Kimyasallar	57.170	76.119	0,35%	0,32%
10	Plastik Ürünler	122.104	156.979	0,72%	0,65%
11	Pamuk İplik	24.464	13.964	0,06%	0,06%
12	Siyah Metal	96.370	43.921	0,20%	0,18%
13	Alüminyum	82.816	86.781	0,40%	0,36%
14	Diğer	640.329	610.458	2,80%	2,55%
	TOPLAM	23.973.416	21.828.610	100,00%	91,05%

Kaynak: Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi, <http://customs.gov.az/az/>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015)

Tablo 3 Azerbaycan'ın İthal Ettiği Ürünler

	ÜRÜNLER	2013	2014	2014 ORANLAR	2013 YILANA ORANLAR
1	Yiyecek Ürünler	1.151.794	1.062.639	10,79%	9,92%
1.1	Et	15.182	19.460	0,20%	0,18%
1.2	Süd	9.441	7.526	0,08%	0,07%
1.3	Tere Yağı	21.314	25.119	0,25%	0,23%
1.4	Meyve	29.062	25.180	0,26%	0,24%
1.5	Buğda	395.283	293.943	2,98%	2,74%
1.6	Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	75.763	88.110	0,89%	0,82%
1.7	Şeker	201.516	205.275	2,08%	1,92%
2	Sigara	338.830	399.394	4,05%	3,73%
3	Çimento	152.669	106.615	1,08%	1,00%
4	İlaç	250.049	225.938	2,29%	2,11%
5	Plastik Ürünler	278.366	241.634	2,45%	2,26%
6	Ağaç	279.322	128.930	1,31%	1,20%
7	Siyah Metal	1.132.923	1.015.615	10,31%	9,48%
8	Araba, Elektrik ve Mekanik Ürünler	2.758.123	2.582.379	26,21%	24,11%
9	Nakliye Ürünleri	1.434.332	841.898	8,55%	7,86%
10	Mobilya	87.235	115.003	1,17%	1,07%
11	Diğer	2.846.848	2.466.652	25,04%	23,03%
	TOPLAM	10.710.491	9.851.310	100,00%	91,98%

Kaynak: Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi, <http://customs.gov.az/az/>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015)

Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti 150 ülke ile ticaret alanında karşılıklı işbirliği yapmış ve dış ticaret bakiyesi pozitif 12,64 milyar ABD doları olmuştur.⁴²

1.2.1.1. Ticarete Başlıca Ülkeler

Azerbaycan 2004 yılında dünyanın 123 farklı ülkesi ile ticari ilişki kurmuştur. İthalatın %68.84'ünü Rusya, İngiltere, Kazakistan, Türkiye, Almanya, Ukrayna, Hollanda, Çin, ABD ve Japonya ile gerçekleştirmiştir. İhracatının ise %86.70'ini ise İtalya, İsrail, Rusya, Gürcistan, Türkiye, İran, Türkmenistan, Endonezya, Hırvatistan ve Fransa ile gerçekleştirmiştir. 2004 yılındaki dış ticaretin %24.1'i İtalya, %10.9'u Rusya, %5.7'si Türkiye, %6'sı İngiltere, %3.6'sı Türkmenistan, %4.6'sı İsrail, %3.5'i Kazakistan, %3.3'ü Almanya, %3'ü İran, %3'ü Gürcistan, %2.6'sı Fransa, %2.5'i Çin ve %2.3'ü Hollanda ile gerçekleştirilmiştir. İtalya, Trieste terminalinden gerçekleştirilen petrol yüklemeleri sebebiyle Azerbaycan'ın ihracat yaptığı ülkeler içerisinde ilk

⁴² <http://customs.gov.az/az/>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015)

sıradadır. ⁴³1998 yılında Rusya Federasyonu'nda yaşanan ekonomik kriz sonucu yapılan devalüasyon ve Rus mallarının Azerbaycan para birimine oranla değer yitirmesi sebebiyle Rusya, Azerbaycan pazarında fiyat avantajı sağlamış ve mallarına olan talebin artmasıyla Rusya Azerbaycan'ın dış ticaretinde bu tarihten itibaren ilk sıralara yükselmiştir. Dış ticaret rakamlarına bakıldığında dış ticaretin yapısal değişime uğradığı, eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile yapılan ticarettten uzaklaşma ve Batı piyasalarına yönelme eğilimi gözlemlenmektedir.

Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması onun hem komşu ülkelerle, hem de dünya ülkeleri ile ekonomik, aynı zamanda dış ticaret ilişkilerinin artmasına yardımcı olmuştur. Dış ticaret alanında gerçekleştirilen önlemler dış ticaret sektörünün ülke ekonomisinin öncül alanlarından birine dönüşmesine ve dış ticaret ilişkilerinin genişlemesine sebep olmuştur. Ülkede özgür ekonomi, özel bölümün gelişmesi, cumhuriyetin hem siyasi, hem de ekonomik nüfuzu ve yerleştiği elverişli coğrafi ortamlar da dış ticaret ilişkilerinin hacminin ve kapasitesinin artmasına büyük imkân sağlamıştır.

Azerbaycan'da üretilen ürünlere dünya piyasasında ilgi artıyor ve bu malları alan ülkelerin sayısı gittikçe artıyor. Bunun göstergesi de ülkenin ticaret ortaklarının sayısı 1997 yılında 84, 1999 yılında ise 121 ülke olmuştuysa, günümüzde bunların sayısı 150 civarında olmuştur.

Önceleri Azerbaycan'ın en önemli ticari ortakları BDT ülkeleri idiysen, şuan bu ortaklıklar Avrupa ülkelerine doğru kaymaktadır. BDT ülkeleri arasında Azerbaycan ile en çok ticaret cirosuna sahip olan ülke Rusya Federasyonu'dur. Bu ülkenin Azerbaycan'ın ticaret cirosun % 50'ni kapsamaktadır. Diğer BDT ülkeleri ile kıyaslandığında Rusya'nın daha büyük avantaja sahip olmasının nedeni bu ülkenin Azerbaycan'ın tarım ürünleri için büyük pazara sahip olmasıdır. Azerbaycan'la Rusya arasında geçmişte mevcut olmuş ekonomik ticari ilişkiler de bu cironun artmasında önemli neden olmuştur.

Son dönemlerde, Avrupa Birliği ülkelerinin rolü ve özellikle yabancı petrol şirketlerinin Azerbaycan petrol sektörüne yaptıkları büyük hacimli yatırımlarından sonra ülkenin dış ticaret cirosunda artış gözükmektedir. Bu eğilim Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının çalışmaya başlaması sonrası özellikle dikkat çekiyor.

---

⁴³ Elçin Süleymanov, 'Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Ekonomisi' , http://www.academia.edu/1257588/Bagimsizlik_Sonrasi_Azerbaycan_Ekonomisi, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2015)

Azerbaycan Avrupa Birliği, ABD, Norveç, Kanada, Türkiye, İsviçre ve Japonya'nın Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi'ne girmiştir ki, bu da Azerbaycan kökenli malların bu pazarlara ücretsiz veya düşük ücretle dahil olmasına olanak sağlıyor.

Bununla birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti Rusya, Kazakistan, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır. Sadece Rusya ve Kazakistan ile imzalanan anlaşmalarda alkollü içecekler ve tütün ürünleri serbest ticaret rejiminden istisna edilmiştir.

Azerbaycan'ın Asya ve Avrupa'nın kavşağında çok elverişli coğrafi konumda yerleşmesi dış ticaret hacminin önemli bölümünün Avrupa ve Asya ülkeleri ile ticaret yapmasına olanak sağlıyor. 2011 yılında İhraç-ithal işlemlerinin %67,8 'i Avrupa, %22.6' i ise Asya kıtası ülkeleri ile yapılmıştır. Dış ticaret cirosunda İtalya, Rusya, Fransa, ABD, Almanya, Türkiye'nin öneminin büyük olduğu görülür. Şöyle ki, 2011 yılında dış ticaret cirosunun %26,4'ü İtalya, %12,8'i Fransa, % 7,8'i Rusya, % 6,7'i ABD, %4,8'i Türkiye, % 4 Ukrayna, % 3,8'i ise Almanya ile olmuştur. Dış ticaret cirosunda ihracatta % 35,2 ile İtalya, ithalde ise % 16.8 ile Rusya önde durur. Ülke ekonomisi geliştikçe ithal-ihracatın yapısı da zenginleşir. Son yıllarda yurtdışına ihraç edilen önemli çeşit ürünlerin listesi artmıştır. 2003 yılında Azerbaycan'dan 1218 isimde mal ihraç olunduysa, 2011 yılında bu rakam 2082 'e yükselmiştir. Yabancı ülkelere gönderilen malların büyük bir kısmını Azerbaycan'da çok önemli bir değeri olan mineral ürünler, aynı zamanda ham petrol ve petrol işleme ürünleri oluşturuyor. Buna ilave olarak, petrol dışı ürünlerinden gıda ürünleri, az değerli metaller ve bunlardan yapılan nihai ürünler, plastik kitle, kauçuk, lastik, kimya endüstrisi ürünleri, inci, değerli taşlar ve metallerden yapılan nihai ürünler, dokuma malzemeleri ihraç edilmiştir. İlaveten Azerbaycan'dan ihraç olun gıda ürünlerden çay, bitkiden hâsıl olan katı ve sıvı yağlar, margarin, şeker, makarna ürünleri, meyve ve sebze konserveleri de özel ticaret hacmine sahip olmuştur.⁴⁴

Azerbaycan'ın ekonomik gücünü gösteren daha bir nokta ülkenin elektrik enerjisi sektöründe de önemli ihracatçı statüsünü taşımaya başlamasıdır. Hidroelektrik, doğal gaz, jeotermal ve rüzgar üretimi sayesinde Azerbaycan elektrik enerjisi

---

⁴⁴ http://www.azerbaijans.com/content_1679_tr.html "Azerbaycan Dış Ticaret Ciro su", (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2015)

ihracatçısına dönüştürmüştür. Ülkenin elektrik enerjisi satışını ve devrini gerçekleştirdiği ülkeler - Rusya, İran, Gürcistan ve Türkiye'dir.

Devlet tarafından tarıma yapılan yatırımlar yeni kendini verimliliğini göstermeye başlamıştır. Şöyle ki, geçen yıllara kıyasla ülkemize bir takım tarım ürünlerinin ithali azalmıştır. Bu ise şu demektir ki, üretilen tarım ve gıda ürünlerinin ülke nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak gücü artmıştır.⁴⁵

Dikkat çeken diğer husus şudur ki, 1995 yılında ülkeye getirilen gıda ürünlerinin özel ağırlığı dış ticaret cirosunda 41,6 oran olduğu halde, 2010 yılının sonuçlarına göre, bu rakam 18,6 orana eşit olmuştur. Bu da rastgele değildir. Çünkü ülkede bu alanda özel tedbirler yapılmaktadır, önemli devlet programları kabul edilir. Bu bakımdan 25 Ağustos 2008 yılında onaylanmış "2008- 2015 yılları arasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde nüfusun gıda ürünleri ile güvenli şekilde teminine dair Devlet Programı" özel önem arz ediyor.

İthal edilen mallarda ise ulaşım araçları ve bunların yedek parçaları, elektronik ekipmanları, kara, hava ve su ulaşımı araçları, gıda ürünleri, az değerli metaller ve bunlardan yapılan mamuller, kimya endüstrisi ürünleri, mobilya ve onların parçaları, Eczacılık ürünleri daha fazladır.

Günümüzde Azerbaycan'ın özel sektöründe üretilen rekabet yetenekli mallar dış piyasada kendisine giderek daha çok alıcı bulmaktadır. Üretimin yapısı, yapılan yatırımın yönlerinin belirlenmesi, iç ve dış talebin incelenmesi ekonomik artışın hızlanmasına olumlu etki göstermekle beraber, ithal bağımlılığın da azaltılması için olanaklar sağlamaktadır. Son 10 yılda dış ticaret cirosu içeriği de yeteri kadar değişmiş. Şöyle ki, yeni üretim alanlarında üretilen ürünler iç piyasada satılan benzeri yabancı malları tedricen sıkıştırıp çıkarmış, hatta bazı durumlarda ihracat da yönetilmiştir.⁴⁶

1.2.1.2. Dış Ticaret Cirosunda Artış

2003 yıl içinde Azerbaycan'ın 129 ülke ile yapılan ticari işlemlerin hacmi 5.217.881 bin dolar olmuştur. Bu süreçte 1.218 isimde mal ihraç, 5.266 isimde mal ise ithal edilmiştir.

⁴⁵ http://www.azerbaijans.com/content_1679_tr.html

⁴⁶ a.g.m. s.4

2005 yıl boyunca 137 ülke ile yapılan ticari işlemlerin hacmi 8.547.276 bin dolar olmuştur. Yılda 2.102 isimde mal ihraç, 5.740 isimde mal ise ithal edilmiş, ihracat ve ithalat arasında fark pozitif yönde 146.483 bin dolar olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılının sonuçlarına göre, Azerbaycan'ın dış ticaret cirosu 27,924 milyar dolar olmuştur. Ülkenin ihracat hacmi 21,324 milyar dolar, ithalatı ise 6,599 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret cirosu ise pozitif yönde 14,725 milyar dolar olmuştur. Azerbaycan'dan 2.186 farklı isimde ürün ihracata, 6.057 çeşit ise ithalat ile gerçekleşmiştir.

2011 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret cirosu 2010 yılı kıyasen % 29,92 artarak 36,326 milyar dolar olmuştur. Ülkenin ihracat hacmi 26,57 milyar dolar olmuş ki, bu da 2010 yılının göstergelerinden % 24,39 fazladır. İthalat hacmi ise 9,755 milyar dolara eşit olmuştur. Bu ise 2010 yılının göstericisinden % 47,81 fazla olmuştur. Genellikle, 2011 yılında Azerbaycan'dan 2.082 çeşit mal ihraç, 6.233 çeşit mal ise ithal edilmiştir. Ticari cirosu ise 16,814 milyar dolara eşit olmuştur.

Azerbaycan'da devlet tarafından bir takım zorunlu önlemler alınmıştır. Stratejik ürünlerin ithalat ve ihracatında tüm gerçek ve tüzel kişilerinin eşit haklarının sağlanması ve tekelciliğin önlenmesi yönünde yapılan çalışmalar, gümrük ilişkilerinin basitleştirilmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesi, aynı zamanda olumlu ve istikrarlı yatırım ortamının oluşturulması dış ticaret hacminin cirosunun gelecekte de artacağına zemin yaratıyor.⁴⁷

1.2.2. Çevre ve Ekoloji

86.600 km²'lik yüzölçümüne sahip Azerbaycan'ın topraklarının %50'si tarımsal, %2,5'i kentsel alanlardan oluşmaktadır. Azerbaycan bitki örtüsü de çok zengindir. Bilinen bitki sayısı 1400'den fazladır. Azerbaycan arazisinin %12'si ormanlarla kaplıdır. Ülke arazisinin 950000 hektarı orman ile örtülü saha olarak kabul edilmektedir. Toplamda ülkede 127 milyon metreküp odun rezervi bulunmaktadır. Yönetim, ormanlardan sanayi ve başka amaçlarla kesimini yasaklamıştır. Koruma, bakım ve

---

⁴⁷ Abbasov, Shahin. "Azerbaijan: Baku Can Leapfrog over Ukraine, Georgia for NATO Membership". BDD. 6 Haziran 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi. <http://web.archive.org/web/20090606053322/http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav060409.shtml>. (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2015)

ağaçlandırma çalışmalarıyla ormanların geliştirilmesine çalışılmaktadır. Ülkedeki ormanların, çoğunu yapraklarını döken ağaçlarla, çam ağaçları oluşturmaktadır.⁴⁸

Ülkenin güney bölgesinin yeşil örtüsünü ciddi tehlike gözlemektedir. Bölgelerde doğal gazın yetersiz olması ile ilgili yaşanan zorluklar orman güvenlikçileri için de aktüeldir.

Kanunsuz ağaç kesimleri daha çok iki şekilde olmaktadır: Bir kısmı ağaçlardan ısınma için faydalanırken, bir kısmı ise ticari amaçla kesmektedirler. En çok baskıya maruz karan araziler ise Lerik, Guba, Zagatala, Balaken ve Hanlardır. 2004'de yeniden inşa tedbirleri çerçevesinde 3.700 hektar arazide yeni ağaçlar dikilmiştir. Bunlar daha çok Kobustan, Gilezi ve Karadağ bölgelerindedir. Ayrıca 500 hektar arazide ise yeniden dikim amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Ekoloji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, tabii yanacağın az olmasının ormanlar için ciddi tehlike yaratacağını hesaplamaktadır. Bu da, doğal gazın verilmesinin yakın zamanlarda normal grafikte ve normal basınçla düzenlenmemesi halinde, bölgelerde işsizlik, hastalık, çocuk ölümü, yabancı yatırımcıların faaliyeti için altyapının olmaması, kanuni ve kanunsuz göç gibi problemlere ormansızlık da ilave olabilecektir. Petrol ve doğal gaz en önemli doğal kaynaklardır. Demir, alüminyum, çinko, bakır, arsenik, molibden, mermer ve ateş kili gibi zengin mineral kaynaklarına da sahiptir.

Trans Kafkasya'nın en fazla kirlilik sorunu olan bölgesi Azerbaycan'dır. Son 100- 150 yıllık sanayi faaliyetleri neticesinde Azerbaycan'da ekolojik durum kötüleşmiştir. Azerbaycan'da ekolojik problemler çok ve çeşitlilik arz etmektedir. Hem hava, hem su, hem de toprak kirlenmesi mevcuttur.

Yeterli miktarda su rezervlerine sahip olmasına rağmen yüzey suyu kirlidir. İçme su rezervlerinin terkibi ise gittikçe kötüleşmektedir. İçilen suyun terkininde ağır metallerin oranı normalden 10-15 kat fazladır. Ülkede ciddi su yetersizliği problemi olmasına karşın, suyun %29'u taşınma zamanı kaybolmaktadır. Sanayi üretimindeki düşüşe rağmen hava kirliliği yüksek düzeylerde seyretmeye devam etmektedir. Ülkede hava kirliliğinde otomobil nakliyatı en önemli nedendir. Atmosfere dahil olan zararlı maddelerin genel hacminin yaklaşık %41'i otomobil nakliyatından kaynaklanan atıklardır. Otomobillerin büyük bir kısmı Rusya tarafından üretilen standart seviyesi düşük otomobillerdir. Diğer yabancı ülkelerden getirilen otomobillerin büyük kısmı ise eskidir. Geçmiş yıllardan kaynaklanan toksin atıkları ise ülkenin ekolojik dengesinin

---

⁴⁸ *Abbasov, Sahin, a.g.e. s..159-164.*

bozulmasına bir hayli etki etmektedir. Ülkede 2003 sonunda Sumgayıt'da 3 milyon ton, Bakü şehirde ise 130 000 ton, diğer şehir ve bölge arazisinde ise 18 000 ton zehirli atıklar oluştu. Organizma için oldukça tehlikeli kabul edilen zehirli atıklar esasen üretim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Zayıf sulama koşulları nedeniyle toprak verimliliği azalmıştır. Hazar Denizi'nde yaşanan ekonomik problemler de önemlidir. Son yıllarda deniz suyunda yüksek kirlenme halleri daha çok müşahade olunmaktadır. Hazar Denizi'ni öncelikle akan çaylar kirletmektedir. Denizin kirlenmesinin %70-75'i Volga'nın payına düşmektedir. Sebepler arasında inşa edilen evlerin merkezi kanalizasyon sistemine dahil olmaması da yer almaktadır. Yine petrol üretimi ve diğer sanayi müesseselerinin atıkları da Hazar'daki kirliliğe etki eden temel unsurlardandır. Hazar Denizi sularının yükselmesi de diğer bir ekolojik sorundur. Önemli bir balıkçılık bölgesi olan Hazar Denizi'nin verimliliği bu sebeple tehlike altındadır. Hazar'ın seviyesinin 1977-1995 yılları arasında yükselmesi sonucu yaklaşık 50 bin hektar arazi su altında kalmıştır. Deniz seviyesindeki yükselmenin devam etmesi durumunda 2015 yılına kadar su altında kalan arazi 100 bin hektara varmış olacaktır. Hazar'ın seviyesindeki yükselme, kıyıdaş ülkelerden sanayi potansiyelinin %70-75'i kıyıya yakın olan Azerbaycan'a en fazla zararı vermektedir.⁴⁹

Ülkede toprağın kirlenmesi ile ilgili problemler ise 70'nci yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Abşeron topraklarında ciddi kirlenme yaşanmaktadır. Sadece Abşeron'un 30 bin hektardan fazla toprak sahası kirlenmeye maruz kalmaktadır. Kirli topraklar temizlenerek tarım, parkların yapılması ve diğer verimli maksatlar için faydalanılabilir. Toprakların temizlenmesi sürecinde esas işlerin ise 2005 yılının sonu, 2006 yılının başlarında başlanması dikkate alınmıştır.

---

⁴⁹ "National Security Concept of the Republic of Azerbaijan". United Nations. 23 Mayıs 2015. http://www.un.int/azerbaijan/pdf/National_security.pdf. Erişim tarihi: 23 Mayıs 2015

2. AZERBAJCAN EKONOMİSİNDE YABANCI SERMAYENİN YERİ

2.1. Yabancı Yatırımlar

1995 yılında kabul edilerek uygulanan "Yatırım Faaliyetleri Hakkında" Kanun, nihayet 19 Nisan 2005'te bazı değişikliklerle yeniden Azerbaycan Milli Meclisince kabul edildi. Söz konusu Kanun, ülke ekonomisine yabancı sermayenin teşviki, uluslararası ekonomik ilişki ve işbirliklerinin geliştirilmesi ve bütün yabancı yatırımların güvence altına alınmasını kapsamaktadır. Azerbaycan ekonomisine yabancı sermayenin akımı 1994 yılından itibaren başlamıştır. 1994-97 yıllarında yabancı sermayenin ülkeye akımını sağlamak amacıyla yapılan kanuni ve idari düzenlemeler sonucunda yabancı sermayenin reel olarak akımının sağlandığı görülmektedir. Özellikle zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına yönelen yabancı sermayeli şirketler ilk yıllarda diğer sektörlerde de artmaya başladı. Azerbaycan'da 1996-1997 yıllarında izlenen ve ekonomik istikrarı sağlayan politikaların, reel ekonomiyi teşvik edici devlet politikalarıyla desteklenmemesi, 1997 yılı öncesi yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için uygulanan vergi muafiyetinden vazgeçilmesi ve devlet organlarının gerekli hassasiyeti göstermekte yeterli olmayışı nedenleriyle 1997'de üretime yönelik yatırımlar yapılamamıştır.

Yabancı yatırımların ülke ekonomisine katılımı Azerbaycan devletinin belirlediği ekonomik gelişme stratejisinin önemli bir parçasıdır. Son dönemde ülkedeki siyasi istikrar ve ekonomik gelişme dış devletlerin Azerbaycan ekonomisine uzun vadeli yatırım yapmak için ilgisini daha da artırmıştır.⁵⁰

Şimdiye kadar ülkede yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması, mülkiyetin dokunulmazlığı, yerli ve yabancı girişimcilere aynı çalışma koşullarının oluşturulması, elde edilen kazanç engelsiz kullanılması ile ilgili önemli yasalar kabul edilerek yasal dayanağı oluşturuldu. Şu anda Azerbaycan Cumhuriyetinde yatırım faaliyetini düzenleyen iki yasa mevcuttur: Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 13 Ocak

---

⁵⁰ "Country Assistance Strategy For The Azerbaijan Republic", *The World Bank Report*, No:19892-AZ, November 29,1999. s.11.

1995 tarihli 952 nolu kararı ile onaylanmış "Yatırım faaliyeti hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu" ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 15 Ocak 1992 tarihli 57 numaralı kararı ile onay olunmuş "Dış yatırımların korunması hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu". Ayrıca, Azerbaycan hükümeti bazı yabancı ülkelerle çifte vergi tutmanın giderilmesi, yatırımların teşviki ve karşılıklı korunması hakkında anlaşmalar imzalamıştır.

Kazancın başka dövizlere dönüştürülmesi ve dış ülkelere aktarılması ile ilgili tüm sınırlamalar kaldırılmış, pazar ekonomisi ilkeleri temelinde tek döviz kuru yatırım oluşmuştur. Bu tedbirler yabancı yatırımcıların, uluslararası finans kurumlarının ve ekonomik kurumların Azerbaycan'a olan ilgisini daha da artırmıştır. Şu anda ülkede ekonomik reformların sürdürülmesi, iş ortamının daha da iyileştirilmesi, petrol sektörü ile beraber, petrol sektörünün geliştirilmesi ile ilgili önlemler alınmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisine yatırımların amacıyla hükümet tarafından "açık kapı" politikası uygulanmaktadır.⁵¹

Son yıllarda Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyonu süreci yoğun bir almıştır. 1995-2011 yıllarında ülke ekonomisine yönelik 119 milyar dolar yatırımın %60'tan çoğu, yani 63 milyar dolara yakını yabancı yatırımlar olmuştur. 1995-2002 yıllarında yabancı yatırımların hacmi 9 milyar dolar olmuşsa, 2003-2011 yıllarında bu rakam 6 kat artarak 54 milyar dolar olmuştur.⁵²

1995-2011 yıllarında ülke ekonomisine yönelik yabancı yatırımların 25,5 milyar doları petrol dışı sektörün, 37,5 milyar doları ise petrol sektörünün geliştirilmesine yöneltilmiştir.

Petrol sektöründe faaliyet gösteren ortak ve yabancı yatırımı işletmeleri çeken esas alanlar sanayi, inşaat, ulaşım ve ticarettir.

Tam yabancı yatırımı ve ortak işletmelerin kurulmasında Türkiye'den girişimcilerin payı 27,6% oluşturmaktadır. Bu gösterge İngiltere üzere 11,7%, Rusya üzere 6,8%, İran üzere% 6,2, ABD için 5,9%, Almanya üzere ise% 2,9 dir.

Azerbaycan Cumhuriyetinde iş ortamının iyileştirilmesi, bu alana devlet katkısının artırılması amacıyla çeşitli kurumlar faaliyet göstermektedir:

Azerbaycan Yatırım Şirketi

⁵¹ Azerbaycan Statistlik Göstercileri 2012, ARDSK Yayınları, Bakı, 2012, s.40-41;

⁵² a.g.m. s. 41

- 2006 yılında işletmelerin gelişiminin desteklenmesi alanında gerçekleştirilen devlet politikasını tek merkezden ayarlamak, ülkenin yatırım çekiciliğini daha da artırılmasını sağlamak amacıyla Azerbaycan Yatırım Şirketi kurulmuştur. Şirketin başlıca görevi ülke ekonomisine yatırımların teşvikini sağlamak, bu alanda mevcut sorunların giderilmesine çalışmaktır. Şirketin yatırım faaliyetinin amacı esasen ülke ekonomisinin petrol alanlarında faaliyet gösteren şirketlere ortak olmak ve hisselerini alarak vadeli yatırım yapmaktır.

Yerli üretimin gelişmesi ile ülkenin ihrac yeteneğinin artırılması ve yatırımların yapılmasını teşvik etmek amacıyla 2003 yılında Azerbaycan İhracat ve Yatırımların Teşvik Fonu (AZPROMO) oluşturulur. Stok yatırımcılar, yerli üreticiler ve hükümet arasında köprü rolünü oynamakla devlet-özel sektör diyalogunda önemli işler yapıyor. AZPROMO yabancı yatırımcılara kendi yatırım projelerini uygulamak için alanların belirlenmesinde, yerel bürokrasi ile mücadele yapmakta ve onların Azerbaycan'a gelmesini kolaylaştırmak yardımcı olur. Yerli işletmeler de AZPROMO-nun danışmanlık hizmetleri ve dış piyasa araştırmalarından faydalanırlar.

Yabancı yatırımcılar için Azerbaycan'ın avantajları:⁵³

1. Yabancı yatırımlar için uygun bir ortam:

- Bölgede kişi başına düşen en yüksek Doğrudan Dış Yatırım göstergesi.
- Yatırımcılar için yasal teminatlar.

2. Hızla gelişen ve açık ekonomi:

- GSYİH'nın % 26,4 yıllık artışı.
- Dış ticaret hacminin 19,8% yıllık artışı.
- Orta ithal tarif derecesi:% 5,7

3. Petrol sektöründe geniş imkanlar:

- Son 5 yılda birçok ekonomik faaliyet alanlarında yüksek artış: sanayi – 7,5 kez , inşaat - 3,8 kez, ticaret - 3,5 kez, ulaşım ve iletişim - 2,9 kez, sosyal hizmetler - 2,8 kez, köy çiftlik - 2,1 kez.
- Tarım ürünleri üreticilerine vergi indirimleri

4. Doğal kaynaklar: mineraller ve verimli toprak:

5. Ekonomik stratejik konumu:

- Orta Asya ve Hazar bölgesine doğrudan erişim.
- Uluslararası ticaret teşebbüslerinde yer (İpek Yolu, Kuzey-Güney koridoru).

⁵³ İmran Ceferzade, “Esaslı İnkişaf İlleri”, *İqtisadiyyat*, 18 Oktyabr-1 Noyabr 2004, s.3

- Genişletilebilir Avrupa faktörü ve Yeni Komşuluk Politikası'na katılma.

6. İhale yerli iş gücü

Azerbaycan'ın hızlı sosyoekonomik gelişimi, ülkede iş ortamının iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler vb. başarıları nüfuzlu uluslararası kurumlar tarafından sürekli yüksek ölçülür.

Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu "Doing buisness - 2012" raporunda Azerbaycan 183 ülke arasında 66. sırada. Azerbaycan aynı zamanda mülkiyet kayıtlı alınmasının sadeliği, iş başlatmak ayarları dünya ülkeleri arasında liderler grubuna dahil ettik. Kredi almak, iş yapmak ve diğer alanlarda da ciddi başarılar elde eden ülke gelişmiş devletlerle bir sıradadır.

"Doing buisness - 2012" raporuna göre, Azerbaycan'da en iyi göstergesi emlak satış yönündedir. Öyle ki, 10 farklı gösterge üzere 183 ülke arasında hazırlanan rapora göre Azerbaycan gayrimenkulün tesciline göre 9. sıradadır. Aynı zamanda Azerbaycan'da mülkiyet transferi için 4 prosedür gerektirir ki, bu da 11 gün süre ve mal değerinin 0,2 faizi kadar masraf sarf edilir. Bu, bölgedeki en iyi göstergelerden biridir. Karşılaştırma için belirtelim ki, Azerbaycan'ın ait edildiği Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgelerinde mülkiyet transferi ortalama göstergesi 37, komşu ülkelere Türkiye'de 44, Rusya'da 45, Bulgaristan'da 66, Romanya'da 70, İran'da 163, Ukrayna'da ise 166 gündür.

İş başlatmak Sıralamadaki Azerbaycan 183 ülke arasında 18. cidir. Ülkede iş başlatmak için 6 prosedür isteniyor. Günlerin sayısı 8 dir, iş başlatmak için gerekli maliyet kişi başına düşen sermayenin 2,7 fazını oluşturur. Bu zaman minimum sermaye gerekli değildir. Azerbaycan'ın bu göstergesi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında daha iyidir. Çünkü bu ülkelerde iş başlatmak için 11 gün gereklidir. Dahası, Azerbaycan'da iş başlatmak için gerekli prosedürlerin sayısı bu ülkelere kıyasla daha azdır. Azerbaycan ekonomisinin durumu uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından da değerlendirilmiştir. Öyle ki, 2011 yılının Aralık ayında "Standart & Poor 's" reyting ajansı Azerbaycan'ın dış ve iç kurunda uzun süreli egemen kredi reytingini bir basamak artırarak "BBB-" seviyesine yükseltilmiş ve böylece Azerbaycan'a yatırım yapılabilir ülke statüsüne ulaşmıştır.

Ajans, ayrıca, Azerbaycan'ın dış ve iç para birimi kısa süreli egemen kredi reytingini de bir basamak artarak "B" seviyesinden "A-3" seviyesine ulaştırmıştır. Aynı zamanda "Fitch Ratings" ajansı Azerbaycan'ın yerel ve yabancı para cinsinden uzun vadeli egemen yatırım reytingini "pozitif" tahmini "BBB-" seviyesinde tutmuştur. "Moody s"

ajansı ise Azerbaycan'a teşmil ettiği "Ba1" çapında bağımsız derecelendirme kurumu olarak "durağandan" "pozitif" olarak değiştirmiştir.

2.1.1. Azerbaycan'da Yatırım Miktarı

1994 yılından başlayarak Azerbaycan'a yabancı sermayenin akımı 1998'de 1472 milyon dolar ile maksimum seviyeye çıkmıştır. Ancak uygulanan sıkı para politikaları, ekonomideki durgunluk, geciken özelleştirme ve beklenen ekonomik reformların gerçekleştirilemeyişi sonucu ekonomi bir yandan deflasyonist baskı altına girmiş, diğer yandan da 1998 yılından sonra Azerbaycan ekonomisinde özellikle yabancı sermaye kaynaklı bir gerileme müşahade edilmiştir. 1998 Rusya krizinin yanı sıra ülkedekimevcut bürokrasi, kırtasiyecilik gibi sorunlar bu tarihten itibaren ülkedeki yabancı firma sayısının önemli bir oranda azalmasında ve yabancı sermaye oranının düşmesinde etkili olmuştur. Azerbaycan'da yabancı sermayeye vergi teşviklerinin kaldırılması ise petrol dışı sektörlerdeki bu olumsuzluğu körüklemiştir.⁵⁴ Yabancı şirketler 1994-2000 yıllarında yaklaşık 5.9 milyar dolar hacminde bir sermayeyi Azerbaycan ekonomisine yatırmışlardır. Bu yatırımların %77.2'sini doğrudan yatırımlar, %22.8'ini mali krediler oluşturmaktadır. Doğrudan yatırımların %73'ü ise petrol sanayisine yönelmiştir. Azerbaycan ekonomisinde yabancı sermayenin GSMH'da ağırlığı yüksek düzeydedir. 1996-2000 yılları arasında yabancı yatırımların hacminin GSMH'ya oranı %30'dan %35-40'a kadar yükselmiştir. 1998 yılına oranla 1999 ve 2000 yıllarında gerileme kaydeden yabancı yatırımların ülkeye girişi 2000 yılının son aylarından itibaren yeniden artmaya başlamıştır. Kanunlarda yapılan bazı değişiklikler, gümrük ve vergi oranlarının kısmen azaltılması ve bu süreci devam ettirilmesi, yabancı sermayenin korunması ve bu yolda devlet tarafından atılan adımlar yabancı sermaye artışına hareketlilik kazandırmıştır. Makroekonomik yapının istikrara kavuşması, özel sektörün güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler ve petrol sektörünün daha da geliştirilmesi, Azerbaycan'a dünya finans merkezlerinden yüksek sermaye akımının gerçekleşmesi için geniş imkanlar oluşturmaktadır. 2001 yılında Azerbaycan

---

⁵⁴ "Sinan Oğan, "Bağımsızlığının 10.yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye ile ekonomik ilişkileri," www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan/pdf. (Erişim tarihi: 23 Nisan 2015)

ekonomisine yapılan yatırımların %70'i yabancı sermaye, %30'u yerli sermaye şeklinde dağılım göstermiştir.⁵⁵

2002 yılı yatırımlarının %80.9'u yabancı, %19.1'i ise yerli müteşebbisler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yatırımların sektörel dağılımı ise şöyle olmuştur: %77'si sanayi, bu çerçevede %68.5'i petrol ve doğal gaz, %11.3'ü inşaat, %9.4'ü konut inşaatına, %38'i ulaşım, %2.4'i telekomünikasyon, %1.8'i ticaret ve hizmet, %0.8'i tarım ve %2.9'u diğer alanlara yapılmıştır. 2003 yılında gerçekleştirilmiş toplam yatırım (3.6 milyar dolar) olmuştur. Bu da önceki yıllara kıyaslandığında %71, 2 fazladır. Yatırımların %89' u özel sektör, %11'i ise devlet kurumları tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵⁶

Yatırımların dağılımında kullanılan mali kaynakların %85,3' ü şirket ve kuruluşlardan, %3,2' si halkın tasarruflarından, %2,8' i bütçeden, %1,6' sı banka kredilerinden, %0,8' i bütçe fonlarından ve %6,3' ü diğer mali kaynaklardan oluşmuştur.

2003 yılında bütün mali kaynaklar hesabına kullanılmış sermayenin %79,7' si sanayinin kalkınmasına (%76,2'si petrol ve doğalgaz üretimine, %1,9'u üretim sanayisine, %1,6'i elektrik enerjisi ve su teçhizatı alanına), %1'i tarım alanına, %0,2'si inşaat, %0,8' i ticaret ve hizmete, %8,7' i ulaştırmaya, %1,4' ü iletişime, %5,5' i konut inşaatına, %2,7' i ise diğer alanlara yöneltilmiştir. 2003'de Azerbaycan ekonomisine yatırılan sermayenin %80.5'i, %19.5'i ise yerli sermayenin payına düşmüştür. Yatırılan sermayenin sektörler üzere payına göre ise, sanayi sektörünün payı %79.7 oldu. Bunun %76.2'si petrol ve gaz çıkarılmasının, %1.6'sı elektrik enerjisi ve su dağıtımının, %1.9'u ise imalat sahalarının payına düşmüştür. Tarım sektörünün payı %1.0, inşaat sektörünün %0.2, ticaret ve hizmetlerin payı %0.8, ulaşımın payı %8.7, haberleşmenin payı %1.4, konut inşasının payı %5.5 ve diğer alanların payı %2.7 olmuştur.

2004'de Azerbaycan'a toplam 24.2 trilyon Manat (4.9 milyar dolar) yatırım yapılmıştır. Bu oran 2003 ile mukayese edildiğinde %36.1 daha çoktur. Yatırılan sermayenin %73.7'si yani 17.8 trilyon Manat'ı (3.6 milyar dolar) yabancı sermaye, 6.4 trilyon Manat (1.3 milyar dolar) yani %26.3'ü yerli sermayedir. Toplam sermayenin

---

⁵⁵ Saban Kardas, "Turkey Develops Special Relationship with Azerbaijan". Eurasia Daily Monitor Volume. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34116. (Erişim tarihi: 23 Nisan 2015)

⁵⁶ "Azerbaycan Respublikasının Sosyal İgtisadi Veziyyeti.", a.g.m., s22

%86.4'üne tekabül eden yabancı ve yerli işletme ve kurumlar tarafından yapılan yatırımlar %28.4 artarken, devlet bütçesinden yapılan yatırımlar bir önceki yıla göre %10.5 artarak 537 milyar Manat olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında Azerbaycan ekonomisine yatırılan yabancı sermaye 2003 yılına göre %36.8 artış kaydetmiştir. 2004'te yabancı yatırımların %90.2'si petrol sektörüne yapılmıştır. Yerli sermaye ile yapılan yatırımlar ise 2004'te bir önceki yıla göre % 34.4 artmıştır. 2004 yılına kadar toplamda ise %80'i yabancı olmak üzere toplam 22 milyar dolar yatırım yapılmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar Azerbaycan'ın ekonomik canlanmasında anahtar rolü oynamıştır. Ekonomik iyileşme daha çok petrol sektörüne yapılan doğrudan yabancı yatırımın sonucu olarak son derece yüksek düzeyde sermaye yatırımı ile desteklenmiştir. 2005 yılı başı itibariyle, yabancı yatırımcılar tarafından Azerbaycan'a yatırılan 22 milyar dolar hacminde sermaye Doğu Avrupa ve BDT ülkeleri arasında en yüksek orandır. Kişi başına düşen yabancı sermaye hacmine göre, Azerbaycan BDT ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Günümüzde Azerbaycan'da sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması amacıyla, işsizliğin azaltılması, halkın refah düzeyinin yükseltilmesi ve Azerbaycan'ın uluslararası iktisadi ilişkilerinin genişlemesi için önemli adımlar atılmıştır.

1993-2004 yılları arasında Azerbaycan'da yapılan yabancı yatırımların ülkelere göre dağılımı dikkate alındığında %25'lik paylar ile ABD ve İngiltere'nin ilk iki sırada yer aldıkları görülmektedir. Türkiye ise %15'lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. İranlı yatırımcılar ise Azerbaycan ekonomisine 166 milyon dolar yatırım yapmışlardır. Bu yatırımların 110 milyon doları petrol sektörüne yapılmıştır. Azerbaycan'a başlıca yabancı sermaye akımı; uluslararası finans kuruluşlarının kredileri, doğrudan konulan sermayeler, petrol primleri, diğer kredi ve sermayeler şeklinde olmaktadır. Ülkeye gelen yabancı sermayenin büyük çoğunluğu kredi karakterlidir, yani gelecekte ilave faizlerle geri verilecektir. Uluslararası maliye kurumlarından alınan kredilerden başka, petrol sektörüne yöneltilen sermayeler de aslında kredilerdir ve bunlar çok yüksek faiz oranları ile birlikte Azerbaycan petrolü hesabına geri verilmelidir. Son üç yılda ülkeden dışarıya sermaye akımının artış eğiliminin de bununla bağlı olduğu görülmektedir. Bir taraftan Azerbaycan uluslararası finans kurumlarından aldığı kredilerle ilgili ödeme yapmakta,

diğer taraftan uluslararası kurumlara üyelik hakkı ödemektedir. Ayrıca "asrın anlaşmasında pay sahibi sermayedarların gelirlerinin iadesi de başlamıştır.⁵⁷

2004-2009 yılları arasında dış ticaret hacmi 2.8 defa, aynı zamanda, ihracat 3.9 kez, ithalat 1.7 kez, petrol dışı ihracatı ise 2.4 kat artmıştır. 2011 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi 36,33 milyar. ABD doları, aynı zamanda ithalat hacmi 9,76 milyar. ABD doları, ihracatın hacmi ise 26,57 milyar. ABD doları oluşturmuştur. Bu dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti 149 ülke ile ticaret alanında karşılıklı yararlı işbirliği yapmış ve dış ticaret bakiyesi pozitif 16,81 milyar. ABD doları olmuştur. 2010 yılının aynı dönemine kıyasla, 2011 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi gerçek fiyatlarla 29,92 oranında dahil ithal 47,81 oranında, ihracat ise 24,39 oranında artmıştır. 2011 yılında ihracat işlemlerinde kamu sektörünün payı 25 250,74 milyon ABD doları (%95,03), özel sektörün payı 1 127,23 milyon ABD doları (%4,24), gerçek kişilerin payı 192,92 milyon ABD doları (%0,73) oluşturmuştur. İthalat işlemlerinde ise söz konusu dönem içinde kamu sektörünün payı 3 404,25 milyon ABD doları (%34,89), özel sektörün payı 5 901,17 milyon ABD doları (%60,49), gerçek kişilerin payı 450,55 milyon ABD doları (%4,62) olmuştur.

2.1.2. Yabancı Yatırımların Ükelere Dağılımı

1996 yılı sonunda Azerbaycan'da 383 Türk-Azeri ortak şirketi 144 Türk şirketi ile 27 adet temsilcilik bulunmaktadır. 150 milyon dolar olan ticaret hacmi ve 500 milyon dolarlık yatırım hacmi ile Türkiye-Azerbaycan arasındaki ticari ilişkiler sürekli olarak gelişme eğilimindedir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk firmaların sayısı 329, yatırımların tutan ise 53.9 milyon doları bulmuştur. Türk firmalarını sırasıyla 148 ile İran, 65 ile Rusya Federasyonu izlemektedir. Yabancı firmaların ağırlıklı olarak tüketim malları, tarım, inşaat ve petrokimya sektöründe faaliyette buldukları görülmektedir. 1996 yılının ilk 9 ayında ise yabancı yatırımlarda 54.6 milyon dolar ile ABD 1. sırada, 46.5 milyon dolar ile Türk yatırımcılar 2. sırada yer almıştır Türkiye, İngiltere, ABD, Almanya, Fransa, Norveç, Japonya, Güney Kore, Malezya ve Hindistan artan bir yoğunlukta Azerbaycan'da iş ve yatırım olanaklarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Haziran 1992 yılına kadar tekstil ve ticaret alanında faaliyet gösteren ve yaklaşık yarısı Türk olan yabancı yatırımcıların sayısı 110 iken bu sayı sonraki dönemlerde önemli

⁵⁷ Azerbaycan Statistika Komitesi, <http://www.stat.gov.az/> (Erişim Tarihi 4Mayıs 2015).

ölçüde artış göstermiştir. 1998 yılında 86,6 milyar Manat (yaklaşık 21.650.000 milyon ABD doları) devlet ve 1.580,5 milyar Manat (yaklaşık 395.125 bin ABD doları) yerli özel sektör tarafından yatırım yapılmıştır. Yabancı sermayeli yatırımların değeri ise 1.430,1 milyon ABD dolarıdır. Yabancı yatırımların 894,1 milyon dolarlık kısmı petrol sektörüne yapılmıştır. Azerbaycan'a yabancı sermaye girişi 1994 - 1998 yılında toplam 3.493,2 milyar dolarlık yabancı sermaye girişi olmuştur.⁵⁸

2.2. Petrol ve Doğal Gaz Potansiyeli

Hazar bölgesi (Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Rusya ve İran) 10 milyar varil onaylanmış petrol rezervlerine sahiptir. Tahmini petrol rezervleri toplamı ise 233 milyar varildir. Hazar Bölgesi'nin onaylanan doğal gaz rezervleri yaklaşık olarak 170 Tef (trillion cubicfeet)'dir.⁵⁹ Şunu ifade etmek gerekir ki; Hazar bölgesinin hidrokarbon rezervleri ile dolayısıyla Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz potansiyeli ile ilgili olarak da çok farklı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Azerbaycan Enerji Bakanlığı verilerine göre ise, Azerbaycan'ın yapılan anlaşmaları kapsayan bölgelerinde 6-8 milyar varil ton (1 milyar ton) petrol rezervi bulunmaktadır. Sadece Azeri-Çırac-Güneşli yataklarının petrol rezervleri 730 milyar tondur. Yukarıdaki veri doğrultusunda Azerbaycan dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %0,7'sine sahiptir.⁶⁰ Azerbaycan'ın faaliyette olan yataklarında 200 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Dünyanın önemli kondensat yatağı olan "Şahdeniz" yatağının keşfi ile birlikte, iki farklı hesaplama göre yatağın doğal gaz rezervinin yaklaşık bir trilyon m³ olduğu tespit edilmiştir. Azerbaycan'ın onaylanan toplam doğal gaz rezervleri ise 1,37 trilyon m³/tür. Onaylanan doğal gaz rezervlerine göre Azerbaycan dünyanın %0,8'ine tekabül eden bir doğal gaz rezervine sahiptir. Yapılan hesaplamalara göre risk amili de dikkate alınarak Azerbaycan'da toplam jeoloji gaz rezervlerinin 8-

---

⁵⁸ Sevil Yıldırım, **Dünyada ve Türkiye'de Petrol**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos-2003, s.4.

⁵⁹ İlham.T.Akbarov, "**The role and economic Importance of Caspian Sea Region**" Materials of the International Conference on aTheme Caucasus and Central Asia During Globalization, Baku, 2003, s.66-67. Not: 1 ton = 7,33 varil; 1 trilyon metreküp = 35,33 trilyon feetküp .

⁶⁰ Gubad İbadoğlu, "**Azerbaycan'ın Kalkınma Stratejisinde Petrolün Rolü:Ortodoks Bakış Açısıyla**", 2023 Dergisi, S.18, 15 Ekim-2002, s.73.

10.7 trilyon m³ arasında olduğu tahmin edilmektedir.⁶¹ Bu rezervleri ile Azerbaycan, gelecek 10-15 yıl içerisinde petrolün yanı sıra dünyanın doğal gaz ihraç eden ülkeleri arasında da yer alacaktır "AÇG" üzere 3.ncü aşamanın başlaması ile 2008'de bu yatlardan günlük üretimi 140 bin varilden 1 milyon varile yükselmiştir. "Şahdeniz" yatağının işlenmesiyle 1. aşamanın hayata geçirilmesi sonucunda ise 400 milyar metreküpten çok doğal gaz üretilecektir.⁶² Bu üretimle Azerbaycan doğal gaz ihracatçısı ülkelerden biri olacak ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı vasıtasıyla Türkiye pazarı "mavi enerji" doğal gaz ile temin edilecektir. Yapılan bazı hesaplamalara göre Azerbaycan petrol rezervlerin 60-67 yıl içerisinde tükeneceği ifade edilmektedir. Rus uzmanlara göre ise bu süre 25-35 Yıldır.⁶³

2.2.1. Petrol Anlaşmaları

Azerbaycan sahip olduğu son derece zengin petrol rezervlerini işletilmesi için 1992 yılının Eylül ayında Azerneft ve Azemeftkimya isimli iki devlet şirketini birleştirerek Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi'ni (SOCAR) kurdu. SOCAR Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol rezervlerini işletme ve uluslararası petrol şirketleriyle anlaşma hakkına sahip tek devlet şirkettir. Hazar denizinde 3,5 milyar ton olarak tahmin edilen petrol rezervleri 30-35 yıl süreli olarak beş anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar içerisinde en büyük anlaşma 20 Eylül 1994 tarihinde imzalanan "Mega Proje ya da Asrın Kontratı" olarak adlandırılan ve toplam yatırım bedeli 7,5-8milyar dolar'a ulaşan proje kapsamında toplam üretebilir petrol rezervin 540 milyon ton, doğalgaz rezervinin ise 90milyar m³ olduğu tahmin edilmektedir. Kafkaslarda ham petrol yataklarının mevcudiyetinin fark edilmesi 13. yüzyıla kadar gider. 19. yüzyılın sonlarına doğru, bölgesel güçler, dünya güçleri ve petrol şirketleri arasında büyük bir rekabet başladı. Petrol piyasası üzerindeki kontrolünü kaybetmekten korkan Rusya, 1895

---

⁶¹ BP Statistical Review of World Energy 2004, <http://www.bp.com/centres/energy> (Erişim Tarihi:10 Mayıs 2015)

⁶² Fikret Sucayev, "Azerbaycanda Qaz Hasılatı ve Ona Olan Telebatın Ödenilmesinin Başlıca İstiqametleri", Azerbaycan Müsteqillikden Sonra Beynelhalq Konfrasının Materialları 168 Bakı, 3-4 Mart 2003, s.36-37.

⁶³ Ersan Bocutoğlu, **Orta Asya ve Kafkasya 'daki Durum ve Avrupa Güvenliği**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, Trabzon, 1998, s.47.

yılında Amerikan Standart Oil, the Rothschilds ve Nobels şirketleri arasındaki bir anlaşmayı sabote etti. Bölgedeki rekabet; etnik çatışmalar, idari kokuşma ve az gelişmiş hukuki ve ticari uygulamalarda artan ölçüde ateşlenmekteydi. 19. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler petrol rezervlerinin yoğun olarak işletilmesini mümkün kıldı ve bölgenin kontrolü için verilen mücadeleler daha da yoğunlaştı. Rekabet esas olarak Kafkasya ve Hazar Denizi alanında odaklandı. Bölgeden çıkan ham petrol yüzyılın iki dünya savaşı esnasında ana stratejik bir rol oynadı. Kafkasya petrol alanlarının muhafazası müttefiklerin en önemli önceliği oldu.⁶⁴

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kafkasya petroleri Hitler'in yayılcı politikalarının en önemli hedefi idi. 1939 Alman-Rus Paktı'ndan sonra, Kafkasya'dan çıkarılan Sovyet petrolü Alman petrol ithalatının üçte birini teşkil etmekteydi. 1942 yılında, Almanya bölgenin doğal kaynakları üzerinde kontrolü ele geçirmek için sürekli askeri saldırılar düzenledi.

Sovyetler Birliği zamanında Azerbaycan'ın, faydasından yoksun kalacak şekilde, birliğin petrol ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşıladığı görülmektedir. Petrol üretimini ve ihracatını arttırmak üzere petrol sanayisine yapılan yatırımlarda dengesiz artışa karşın, diğer sanayi dallarına yapılan yatırımlar gittikçe azalmıştır.

SSCB'nin dağılmasının ardından da neredeyse bütün dünyanın dikkati bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'ne yöneldi. Zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olan Türk Cumhuriyetleri ne yazık ki tek başlarına mevcut petrol ve doğal gaz rezervlerini işleyecek yeterli mali ve teknik potansiyele sahip değildi. Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki petrol üretim ve geliştirme çalışmaları Güneşli, Çırak, Azeri ve Kepez olmak üzere dört sahada yoğunlaşmıştı. Ancak basit bir teknoloji kullanılması nedeniyle hem üretimde hem de üretilen kaynaklarda azalma problemi ile karşı karşıya kalınmıştı. 1980 yılında petrol üretimi 14,7 milyon ton iken, petrol üretimi giderek azalarak 1990 yılında 12,5 milyon ton, 1995 yılında 9,2 milyon ton ve 1996 yılında ise 9,1 milyon tona düştü. Petrol üretimindeki meydana gelen bu azalma eski teknoloji kullanılması ve petrol alanlarının bakımının iyi yapılmaması nedeniyle verimliliğin düşmesinden kaynaklanmıştır.⁶⁵ Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin petrol

---

⁶⁴ Natig Aliyev, **The Azerbaijan Oil and Gas Industry in 1949-1999 Period'** <http://www.caspenergy.com/no3rus21.html>, (04.04.2005); Çelik Kenan - Kalaycı Cemalettin, "Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü", Journal of Qafqaz University, V.II, No.II,1999, s.63.

⁶⁵ a.g.m. s 63

rezervlerinin işletilmesi için Eylül 1992'de Azerineft ve Azneftkimya adlı iki devlet şirketi birleştirilerek, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (The State Oil Company of the Azerbaijan Republic-SOCAR) kurulmuştur. Petrol üretiminin artırılması ve mevcut rezervlerin iyileştirilmesi ancak modern teknolojiler kullanılması ve yeni projeler geliştirilmesi halinde sağlanabilecekti. Azerbaycan'ın ekonomik potansiyeli ve sahip olduğu teknoloji mevcut rezervlerinin işletilmesi ve geliştirilmesi için yeterli değildi. Söz konusu yetersizlik Azerbaycan'ı büyük petrol şirketleriyle işbirliğine yöneltti.

Ülkede hem karada hem de denizde petrol çıkarılmaktadır. Karada çıkarılan petrol daha çok Abşeron yarımadasında çıkarılmaktadır. Azerbaycan'ın petrol anlaşmaları daha çok deniz yatakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca karadaki yataklara ilişkin anlaşmalar da yapılmıştır. Azerbaycan büyük petrol şirketleri ile yaptığı anlaşmalarla petrol rezervlerini ülke ekonomisine kazandırmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, karadaki yataklara ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, 20 Eylül 1994 tarihinden itibaren Azerbaycan'da dünyanın 19 ülkesinden 33 şirketin katılımı ile 23 uluslararası petrol anlaşması imzalanmıştır.⁶⁶

Üretimin Paylaşım Anlaşmaları (PSA) tipli olan bu anlaşmalar 25-30 yıllık süreyi kapsamaktadır. Kararlaştırılan yatırımların toplam hacmi 60 milyar doların üzerindedir. Petrol projelerinin gerçekleştirilmesinde 72'si yerli şirket olmak üzere toplam 400 şirket yer almaktadır. Şirketlerin faaliyetleri inşaattan ekolojik hizmetlere kadar uzanmaktadır. Yerel ve yabancı şirketler arasındaki işbirliği, modern teknolojilerin, donanımın, materyallerin ve yönetim tekniklerinin uygulanmasına imkan yaratmaktadır.⁶⁷

18 Kasım 1999 yılında AGİT İstanbul Zirve toplantısı arifesinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel "Ham petrolün Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti toprağı ile Bakü-Tiflis-Ceyhan esas ihraç boru kemerleriyle nakledilmesine "dair anlaşma imzalamışlar. Aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan, Türkiye Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı bu projeyi destekleyen 'İstanbul Deklarasyonu'nu "imzalamışlardır. Böylece Azerbaycan'ın uzun vadeli siyasi, ekonomik çıkarlarının sağlanması, geniş çaplı uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi, aynı

⁶⁶ *Azerbaijan International Magazine, Summer-1995, s-35-40*

⁶⁷ a.g.m. s 38

zamanda bölgede barışın, istikrarın ve güvenliğin tesisi için Haydar Aliyev tarafından bir sonraki önemli adım atılmıştır.⁶⁸

Haydar Aliyev'in derinden düşünülmüş petrol stratejisi sonucunda Azerbaycan Hazar denizinin dev enerji potansiyelini ilk benimseyen ve bölgenin gelişiminde niteliksel yeni ekonomik modeli oluşturan, Avrupa ve Asya arasında siyasi ve ticari ilişkilerin genişlendirilmesinde, Kafkasya ulaşım koridorunun gelişiminde, İNOQEYT, TRACECA ve diğer dev projelerin gerçekleşmesinde Hazar ve Kafkas bölgesinde önemli bir rol oynayan bir devlete, dünyanın petrol merkezlerinden biri haline gelmiştir.

2.2.2. Asrın Anlaşması: "Azeri" - "Çırak" - "Güneşli" Yatakları Anlaşması

Yapılan anlaşmaların en önemlisi olan ve Sovyet zamanında devamlı gerileme kaydeden sektöre yeni nefes aldırın "asrın anlaşması" Azerbaycan açısından büyük bir ekonomik öneme sahiptir.⁶⁹

AÇG yataklarını kapsayan anlaşma Azerbaycan'ın bağımsızlığından ve konumunu kapsamlı şekilde değiştirme yolunda yaptığı çabalardan kaynaklanan en önemli tarihi olaydır. Çok zor bir şekilde yapılan görüşmeler, Azerbaycan hükümeti ve Batılı şirketler arasında, eski Sovyetler Birliği zamanında başladı. Sovyet ekonomisini hafifleten liberalizasyon süreci daha çok Batı şirketlerini, Azeri, Çırak ve Güneşli off-shore alanlarındaki zengin mineral kaynaklarının keşfi ve Azerbaycan'ın iyi gelişmiş petrol endüstrisi cezbetti.

" Asrın Anlaşması'ndan önce ise Anşad Petrol ve Batı Abşeron Yatakları olmak üzere iki anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalara da aşağıda genel hatlarıyla yer verilecektir. Öte yandan, 10 Kasım 1995'de 'Karabağ' Yatağı Anlaşması ve 14 Aralık 1996'da 'Eşrefi' ve 'Dan Ulduzu' Yatakları Anlaşması imzalanmış, ancak yapılan keşif Çalışmaları sonucunda anlaşmalarda yer alan sözkonusu yatakların yeterli petrol ve doğal gaz rezervine sahip olmamalarının tespit edilmesi üzerine birinci anlaşma 1999'da, ikinci anlaşma ise 2000 yılında feshedilmiştir.

---

⁶⁸ Baran, Zeyno (2005). "**The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey**" (PDF). *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West* (The Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program): 103–118. http://www.silkroadstudies.org/BTC_6.pdf. (Erişim tarihi: 30 Nisan 2015)

⁶⁹ *Azerbaijan International Magazine, Summer-1995, s-40-44*

Kaynakların geliştirilip araştırılması için gerekli fonların yokluğu yüzünden Azerbaycan hükümeti projelerin gerçekleştirilmesi amacıyla Batı yatırımlarını ülkeye çekmeyi kararlaştırdı. 1991 yılının Ocak ayında hükümet projeleri ihaleye açtı. BP, Statoil, Amoco, Unocal ve Ramco şirketler bu ihaleye katıldılar. 1991'de, içinde Amoco, BP, McDermott, Pennzoil, Ramco, Unocal, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ve Statoil gibi şirketlerin bulunduğu bir grup yabancı şirket Azerbaycan ile, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki sektöründe yer alan Çırac ve Güneşli alanlarının iyileştirilmesi konusunda 3 yıl boyunca devam edecek görüşmeleri başlattılar. 1992 yılında Hazar'ın petrol yataklarında faaliyet göstermek isteyen şirketler konsorsiyumda birleşerek görüşmeler yaptılar. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi

SOCAR'ın projenin %30'unu alması kaydıyla, Ebulfez Elçibey yönetimi ile Azerbaycan Uluslararası Petrol Konsorsiyumu (Azerbaijan International Oil Consortium-AIOC) arasında petrol alanlarının geliştirilmesi amacıyla bir anlaşma yapıldı.⁷⁰ Anlaşmalar gereğince Haziran-1993'de Londra'da görüşmelerin devam etmesi gerekiyordu. Ancak Azerbaycan'da yaşanan yönetim değişikliği nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kaldı. Ebulfez Elçibey görüşmeleri gerçekleştirilmeden, Suret Hüseyinov tarafından 18 Haziran 1993'de askeri darbeye devrildi. Aynı yıl içerisinde Azerbaycan'ın yeni Cumhurbaşkanı olan Haydar Aliyev söz konusu petrol anlaşmasını iptal etti. Bu arada, Elçibey'in ani devrilişi şirketleri tekrar Cumhurbaşkanı Aliyev'le görüşme masasına getirdi. 4 Şubat 1994'de görüşmeler yeniden başladı. Nisan-1994'te SOCAR, Rus şirketi Lukoil'in Azerbaycan'ın kendi hissesinden %10 payı alacağını konsorsiyum ortaklarına resmen açıkladı. Konsorsiyum'da yer alan firmalar, Rusya'nın gelecekte uygulayabileceği baskıları dikkate aldılar. Çünkü Volga nehri üzerindeki kontrolü nedeniyle Ruslar Hazar Denizi'nin iç sularından gelecek ağır yük gemilerine geçişi tıkeyabilirdi. Bakü, İstanbul ve Houston'da devam ettirilen bu görüşmeler sonucunda Konsorsiyum'a Rusya'da dahil edilerek anlaşma yeniden düzenlendi ve SOCAR'ın %10'luk hissesi Rusya'ya devredildi. Yaklaşık üç yıl süren görüşmeler sonucunda, 20 Eylül 1994 yılında Bakü 'nun Gülistan sarayında SOCAR'la Konsorsiyum arasında asrın anlaşması olarak adlandırılan "Hazar denizinin Azerbaycan Sektöründe yer alan Azeri, Çırac ve Güneşli yataklarında Petrolün Ortak . İşlenmesi ve Pay Bölüşümü Hakkında Anlaşma" imzalanarak ilgili bölgelerde petrol arama ve

---

⁷⁰ Soner Bölükbaşı, "Ankara's Bakü-Netred Transcaucassa Policy", The Middle East Journal Winter-1999, s.87

çıkarma yetkisi AIOC'a verildi.⁷¹ Sonuçta birçok baskı ve tepkilere rağmen anlaşma imzalanarak Azerbaycan açısından hayati bir adım atılmış oldu. Anlaşma hükümlerine göre Azerbaycan bu üç petrol yatağı üzerinde mülkiyet hakkını korumaktadır. İlgili anlaşma 2 Aralık 1994'de Azerbaycan Milli Meclisi tarafından onaylandıktan sonra 12 Aralık 1994'de yürürlüğe girdi.⁷² Mega Proje olarak da adlandırılan ve toplam yatırım bedeli 11 milyar dolara ulaşan bu proje kapsamında toplam üretilebilir petrol rezervlerinin 5.4 milyar varil (730 milyon ton), doğal gaz rezervlerinin ise 96 milyar m3 olduğu tahmin edilmektedir. Yataklar ayrıca 6 milyon ton kandansat rezervine sahiptir. Yukarıdaki tahmini verilerde zaman zaman değişimler olmaktadır. Anlaşma, 30 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Anlaşma bünyesinde yer alan Güneşli yatağı 82 km, Çıracık yatağı 94 km ve Azeri yatağı ise 113 km kıyıda uzakta bulunmaktadır. Aralık-1994'te Konsorsiyum, Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketini (AIOC) kurdu. Görevi projeyi günlük bazda izlemek olan AIOC'un programında, Azerbaycan petrol sanayisinin altyapısının batı standartlarına göre ve bu ölçütler dikkate alınarak kurulması esas yer tutmaktadır.⁷³ Anlaşmanın müzakeresi esnasında karşılaşılan problemler veri olmak üzere, şirketlerin anlaşmayı feshedebilecekleri konuları da kapsıyordu. Bu şartlar şunlardı: Dağlık Karabağ'daki savaşın yayılması Rusya ile Azerbaycan arasındaki hem ekonomik, hem de siyasi ilişkilerin ileri derecede bozulması, Azerbaycan içindeki istikrarsızlıklar Azerbaycan Hükümeti'nin istikrarlı bir ihracat hattı bulamaması ve Hazar Denizi'nin statüsünü belirleyen rejim üzerinde doğacak herhangi bir anlaşmazlık.⁷⁴ Japonya'nın "Itochu" şirketi önce anlaşmaya katılmazken daha sonra tüm paylarını satan "McDermott International"dan %2.45 pay elde ederek "AÇG" konsorsiyumuna katılmıştır. Japon şirketi daha sonra Amoco'nun sattığı %5'lik paydan %1.5'ini alarak toplam payını %3.9'a çıkarmıştır.⁷⁵ Amoco'nun sattığı paylardan %3'ü Exxon, %0.5'i ise Unocal tarafından satın alındı. Daha önce SOCAR'ın payı %30 olarak kararlaştırılırken, anlaşma imzalanmadan önce %10'unu Rus Lukoil, anlaşma imzalandıktan sonra Nisan-1995'de %5'ini Exxon şirketine, %5'ini aynı tarihte TPAO'ya

---

⁷¹ Nasser Sagheb-Masoud Cavadi, "Azerbaijan's 'Contract of the Century' Finally Signed With Western Oil Consortium" Azerbaijan International Magazine, Winter-1994, s.27.

⁷² Azerbaijan International Magazine, Summer-1998, s.77.

⁷³ N. Aliyev, E. Şahbazov, **Heydar Eliyev ve Azerbaycan Neft Sanayisinin İnkişafı**, Azerbaycan International Matbaası, Bakı, 1998, s.9-10."

⁷⁴ "Caspian Staging a Comeback", offshore engineer, June 2000, s. 38; Doing business in Azerbaijan. Baker&McKenzie, May- 2000, s.57.

⁷⁵ "Caspian Staging a Comeback", s.38; Consulting & Business, S.9, 1999, s.30.

devretti. İran'a %5'lik pay verilmek istense de, Batının tepkisi nedeniyle devir gerçekleşmedi. Konsorsiyum üyeleri arasında imzalanan "İşlemlerin Birlikte Yürütülmesi Konusunda Razılaşma Üzere Anlaşma"yla uyumlu olarak daha sonra Azerbaijan International Operating Company kuruldu. SOCAR'ın yanısıra dünyanın diğer ülkelerinden 11 şirketinin katılımı ile tesis edilen bu kurum, anlaşma alanında yer alan yatakların işletilmesine hizmet etmektedir. Asrın anlaşmasında mevcut paylaşımın son şekli aşağıdaki gibidir "Production Sharing Agreement (hazır ürünün bölünmesi)" tipli bir anlaşma olan "Asrın Anlaşmasında hisselerin dağılımına bakıldığında en büyük payın ABD'ye ait olduğu görülmektedir. Amerikan şirketlerinin toplam payı yaklaşık olarak %40'dır.

ABD bir yılda yaklaşık 340 milyon ton petrol üretiyor, 600 milyon ton ise ithal ediyor. Dolayısıyla ABD'ye ithal edeceği yeni enerji kaynakları gerekmektedir. Bu bakımdan Hazar ABD'nin ekonomik ilgi alanı içinde yer almaktadır. İngiliz şirketlerin toplam payı ise yaklaşık olarak %19'dur. Amerikan ve İngiliz şirketlerinden sonra konsorsiyumdaki en büyük pay %10'la Rus ve Azerbaycan şirketlerine aittir. "Asrın Anlaşması'nın" Azerbaycan Cumhuriyeti için rolü, alanların işletilmesi için gerekli olan yatırımlarının %90'ının Konsorsiyum tarafından yerine getirilecek olmasıdır. Azerbaycan petrol ve gaz alanlarının kullanılması üzerinde kontrol ve yönetim hukukunu kendisinde tutmaktadır. Hiç şüphesiz ki, denizin petrol rezervlerinin hızlı ve faydalı şekilde işletilmesi için büyük miktarda yatırım yapma ve yeni teknolojiyi satın alma açısından yabancı ülkelere en tecrübeli petrol Şirketlerini hemen bu bölgelere cezbederek onları ortak yapmak çok önemlidir. Çünkü bu alanların işletilmesi amacıyla kazıma ve imalat platformlarının, boru hatlarının, kuruda teçhizat sistemlerinin kurulması için büyük miktarlarda yatırıma gerek duyulmaktadır.⁷⁶

Milli ekonominin gelişmesinde önemli bir unsur olmanın yanı sıra dış politikada da önemli bir araç olan enerji kaynaklarına ilişkin imzalanan "Asrın Anlaşması" ile Azerbaycan, dünya ekonomisine aktif bir şekilde entegre olmaya ilk adımı atmış oldu. İlk petrol projesi olan Azeri-Çırac-Güneşli deniz yataklarında göz önünde tutulan bütün faaliyetler yerine getirilmiş, burada petrol üretimine ilişkin son teknolojiler uygulanmış, petrol sanayisinin altyapısı oldukça çağdaştırmıştır. "Çırac-1" deniz platformunun inşası tamamlanmış ve petrol üreten ilk kuyu kazılmış, platformdan Sengeçal'daki sahil

---

⁷⁶ Vuqar Bayramov, **Harici borçlar iqtisadiyyatımıza tehlike yaradır**, <http://www.meqsed.azeriblog.com/2008/11/08/>, (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015)

terminaline kadar ve Petrol Taşları'ndaki kompresör istasyonuna kadar sualtı boru kemerleri çekilmiştir. Sengeçal'da sahil terminali inşa edilmiş, Bakü-Novorossiysk petrol boru hattında onarım faaliyetleri yapılmış ve 12 Kasım 1997'de bu petrol boru hattı faaliyete geçmiştir. Çırac-1'de üretimin ardından Asrın Anlaşması'nda yer alan yataklarda petrol üretimine ilişkin faaliyetler üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama Ağustos- 2001'de Merkezi Azeri yatağında üretim için gerekli çalışmalarla başlamıştır. İkinci aşama ise Eylül-2002'de Batı ve Doğu Azeri yakatlarındaki çalışmalarla başlamıştır.

Üçüncü aşamanın başlamasına ilişkin anlaşma ise, 20 Ekim 2004'te imzalanmıştır. Anlaşmada Güneşli yatağında üretime başlama hedeflenmiştir. Üçüncü aşamaya ilişkin petrolün ilk olarak 2008 yılında üretilmesi planlanmıştır.

2.2.3. "Şahdeniz" Yatağı Anlaşması"

Şahdeniz Yatağı'na ilişkin anlaşma 4 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 4 Ekim 1997'de onaylanıp, 17 Ekim 1996'da yürürlüğe girmiştir. "Production Sharing Agreement" biçiminde imzalanan anlaşma, 30 yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu anlaşma ile sorumluluk Şah Deniz Konsorsiyumuna verilmiştir. BP Exploration Ltd., arazinin işletilmesinden sorumludur. Hazar'da Azerbaycan sektörünün güneydoğusunda yerleşen Şahdeniz Yatağı, Bakü'den 70 km uzaklıktadır. Yatak 800 km²'lik alanı kapsamaktadır. BP Exploration 1996 yılının Ekim ayının sonlarına doğru çalışmalarına başlamıştır. Projenin yatırım tutarı 4.1 milyar dolardır. Şahdeniz yatağında yaklaşık bir trilyon m³ doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Doğal gazın 400 milyar m³'ü tasdiklenmiştir. Yılda 60 milyar m³ doğal gaz çıkarılabileceği tahmin edilmektedir.⁷⁷ Böylece "Şahdeniz" yatağı Azerbaycan'ın doğal gaz potansiyelini yaklaşık 1 trilyon m³ arttırmıştır. Yukarıda temel göstergeleri hakkında bilgi verilen projenin konsorsiyumuna katılma talepleri anlaşmayı siyasi mücadele alanına çevirdi. Karabağ yatağı ile ilgili anlaşmanın ardından "Liberation" gazetesi 6 ay içerisinde yeni bir petrol anlaşmasının imzalanacağı konusunda bilgi verdi ve Fransız petrol şirketi "Elf Aquitaine" in anlaşmaya katılacağını bildirdi. Yeni petrol anlaşmasına Fransa'nın katılmasında, Aliyev'in Aralık-1993 tarihinde Fransa'ya yaptığı resmi ziyaretin etkisi oldu.

⁷⁷ Nizami Suleymanov, **Azerbaycan'nın İktisadi Tarihi**, Bakı, 2001, s232;

Öte yandan Lukoil'in diğ er Rus şirk eti Yukos ile ortak olarak konsorsiyuma katılacağı kesinlik kazandı. Ancak İ r an'ın katılımı noktasında problemler çıktı. Ekonomik İş birliğ i Teş kilatı'nın Mayıs-1996'da Aş kabat'taki toplantısında Azerbaycan'ın Ş ahdeniz'deki %20'lik payının %10'unu İ r an'a vereceğ i hakkında Aliyev ve Rafsancani anlaş ma imzaladı. Böylece Hazar petroleri konusunda İ r an'ın bazı olumsuz etkilerinin yok edilmesi amaçlandı. Ancak daha önceden konsorsiyumda ABD şirk etlerinin de katılacağı ö ngörülmesine karşı n, İ r an'ın katılması durumunda Washington ABD şirk etlerinin anlaş mada yer almalarını yasakladı. Sonuç ta İ r an şirk eti OIEC konsorsiyumda yer alırken hiçbir ABD şirk eti konsorsiyumda yer almadı. Ş ah Deniz'de şirk etler arasında pay dağı lımı şöyledir:

İ ngiliz BP %25.5,

Norveç Statoil Alliance %25.5,

Azerbaycan SOCAR %10

RusLukoil %10

Fransız TotalFinaElf %10

İ r an OIEC %10

Türk TPAO %9

Ş ahdeniz Yatağ ı, Azerbaycan'ın dünyanın doç al gaz üreticisi ve ihracatçısı ülkeleri arasında yer almasına imkan verecektir. Bu nedenle Bakü-Tiflis-Ceyhan hattı kararlaştırılmadan doç al gaz ihracına ilişkin boru hattı da tartışılmaya başlamıştır. Ş ahdeniz'den çıkarılacak gazın satışı ile ilgili olarak 2004'te 4 anlaş ma imzalandı. Yılda 6.3 milyar m³ gazın satılması için ilk anlaş ma "Botaş"la imzalandı. Bir anlaş ma Azerbaycan devleti ile iki anlaş ma ise Gürcistan'la imzalandı. Anlaş malar göre, Azerbaycan'a yılda 1.5 milyar, Gürcistan'a ise 800 milyon m³ doç al gaz satılacaktır. İlham Aliyev'in Aralık-2004'de İngiltere'ye seferi sırasında ise Avrupa Yeniden Kurma ve Kalkınma Bankası (AYİB) ile 'Ş ahdeniz Projesi'nde Azerbaycan tarafından finanse edilmesi gereken %10'luk pay ile ilgili olarak kredi anlaş ması imzalandı. Azerbaycan'ın 'Ş ahdeniz Projesi'ndeki payını finanse edecek olan AYİB, kredi anlaş masına göre SOCAR'a 170 milyon dolar kredi verecektir.

Böylece "Ş ahdeniz" gazının dünya piyasasına çıkarılması için gereken finansmanın sorununun yabancı finans kurumları tarafından karşı lanmasının başlangıcı ve projenin hayata geçmesi için önemli adım olmuştur. Ş ahdeniz projesi çerçevesinde her ay yaklaşık 100 milyon dolar harcanmaktadır. Ş ahdeniz dünyanın en büyük 10

petrol-gaz projesinden biri olacaktır. Yataktan 2006 yılının sonlarında doğal gaz ihraç edilmeye başladı ve 2014 yılında ihraç olunan doğal gaz miktarı 9 milyar metreküpe ulaşmıştır.⁷⁸

2.3. Petrol Dışı Sektörler

Azerbaycan hükümeti, ülke ekonomisinin tek bir sanayi veya sektöre bağlı olmasının tehlikelerinin farkındadır. Bu nedenle diğer sektörlerin de geliştirilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Azerbaycan'ın ekonomi politikasının hedefi, dengeli büyümeyi gerçekleştirmektir. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve çok uluslu kredi veren kuruluşlar tarafından desteklenen ekonomik programlar yürütülmektedir.

Yeniden yapılanma dönemi boyunca gerçekleştirilen girişimler sonucunda Azerbaycan ekonomisinde ticaret, hizmet, iletişim, taşımacılık ve inşaat sektörleri büyük bir gelişme göstermiştir.

2.3.1. Petrol Dışı Sektörlerde Yabancı Sermaye

Bilindiği gibi petrol sanayine yapılan yatırımlarda ABD ve İngiltere en çok payı alırken Rusya, Fransa, Norveç, Türkiye, İran ve diğer ülkeler bu ikiliyi izlemektedir.

Petrol dışı sektörlerde ise en büyük yatırımcı olan Türkiye'yi İran, İngiltere ve diğer ülkeler takip etmektedir. Müşterek müessese 611, Temsilcilikler 81 ve % 100 Türk sermaye şirketi olmak üzere toplam 1.175 şirkete sahip. Ayrıca bu sektörlerde yaklaşık 3.000 işçinin %7.0 Azerbaycanlı ve %30 Türk vatandaşlarıdır.⁷⁹

2.3.2. İmalat Sanayi

---

⁷⁸ Bütçe Sistemi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu , www.maliyye.gov.az, (Erişim Tarihi:12 Mayıs 2015)

⁷⁹ <http://www.trthaber.com/haber/ekonomi/azerbaycan-petrol-disi-alanlara-yatirim-yapmali-169719.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015)

Petrol ekipmanları ve ilgili makine üretimi sektörleri en hızlı büyüyen sektörler olarak dikkat çekmektedir. Bağımsızlık sonrası, kimyasal maddeler, bitmiş metal ürünler, boru, makine aksamları gibi petrol temelli endüstrilerde üretim artış göstermiş, ülkenin üçüncü büyük kenti olan Sumgayıt serbest bölge olarak değerlendirilerek, yabancı yatırımcılar ve ihracatçılar için benzersiz bir çekim merkezi oluşturulmuştur.

2.4. Yabancı Yatırımcıları Azerbaycan'a Çekmek Amacıyla Yapılan Bazı Yasal Düzenlemeler.

Yabancı yatırımcılar Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde aşağıdaki şartlarla yatırım yapabilirler:

1. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve tüzel kişileriyle birlikte oluşturulan kurumlarda katılımı;
2. Tamamen yabancı yatırımcılara ait olan işletmelerin oluşturulması;
3. İşletme, emlak komplekslerinin, binaların, tesislerin, işletmelerde katılım payının, hisse, tahvil ve diğer menkul kıymet, ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatına uygun şekilde yabancı yatırımcılara ait olabilen başka varlıkların elde edilmesi;
4. Toprak ve diğer doğal kaynakların kullanım haklarının yanı sıra diğer mülkiyet haklarının elde edilmesi;
5. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve tüzel kişileriyle yabancı yatırımcıların başka biçimlerini öngören anlaşmalar bağlanması. Bunlardan başka dış yatırımların düzenlenmesi ve korunması sahasında olan mevzuat sistemi emek ve sosyal sistemi ülkede özgür ekonomik bölgelerin olması, vergi mevzuatı vb. yatırım iklimini yaratan önemli faktörlerden hesap olunur. Dünya tecrübesi gösteriyor ki, gelişmiş ekonomiye sahip olan ülkeler yatırımcıları kendilerine daha çok dahil ederler. Yatırımcılar şöyle ülkeleri elverişli yatırım iklimine sahip olan ülkeler gibi değerlendiriyorlar.⁸⁰

---

⁸⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4585.html> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

IMF'nin Azerbaycan'ı yabancı yatırımcılar için riskli ülke grubundan çıkarması uluslararası alanda önemli gelişmelerden biri olmuştur. 1996-98 dönemi için IMF'nin yabancı sermayeyi teşvik amacıyla Azerbaycan'a önerdiği tedbirlerden olan;

Bürokratik işlemlerin en aza indirgenmesi;

Bankacılık işlemlerinin liberalize edilmesi ve bu faaliyetlerin uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması; Azerbaycan ekonomisine yabancı yatırımcıları çekmede önemli rol oynamıştır. Azerbaycan ekonomisinin modernizasyonu amacıyla değişik alanlarda ihtiyaç duyulan yatırımlar özellikle altyapının modernizasyonunda, önemli bir rakama ulaşmaktadır. Azerbaycan'da yabancı yatırımları teşvik eden ve uluslararası alanda kabul edilen genel faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Vergi vb. konularda teşviklerden yararlanmak ve/veya yerli yatırımcılarla eşit muamele görmek;
2. Üretim ve hammadde temininde kolaylık ve serbestlik;
3. Yatırım karlarının ve diğer kazançların transferinde serbestlik;
4. Uluslararası güvence;
5. Ülkede uzman işgücü temininde kolaylık.

Bu temel faktörlerin Azerbaycan'da ne ölçüde gerçekleştiğini değerlendirebilmek için öncelikle yabancı sermayeyi teşvik amacıyla getirilen yasal düzenlemelerin ve bunların uygulamadaki etkinliğinin incelenmesi gerekmektedir.

Azerbaycan hükümeti aynı zamanda geçiş döneminden günümüze kadar almış olduğu aşağıdaki kararlarla serbest piyasa ekonomisinde kararlılığını ve yabancı yatırımcıların ülkeye daha fazla gelmesini istediğini göstermektedir.⁸¹

1. Ocak 1992 Yabancı Sermayeyi Koruma Kanunu;
2. Temmuz 1992, IMF ve Dünya Bankasına üyelik;
3. Ağustos 1995'de "Özelleştirme Programının" başlatılması;
4. 1993'de Dünya Bankasının desteğiyle yabancı sermayeyi destek ve koordine amacıyla yatırımlara ilişkin yasal düzenlemeler yapmak, potansiyel yatırımcılarla görüşmek ve genel politikaları belirlemek amacıyla Ekonomi Bakanlığı'na bağlı olarak Yabancı Yatırımlar Bölümü'nün; kurulması;

---

⁸¹ M. Eğilmez, **IMF Dünya Bankası ve Azerbaycan**, Baku, 2000

5. Ocak 1997, Azerbaycan'dan ihraç edilecek her türlü malların ihracat vergisinden muaf tutulması;
6. Serbest bölge uygulamasına geçişin yapılması ve serbest bölgelerin kurulması.

2.4.1. Yapılan Kanuni Düzenlemeler

Değişim sürecindeki ülkelerde yatırım ikliminin elverişliliği bakımından, gerekli kanuni düzenlemelerin yetersizliği, müteşebbisler açısından endişe edilen noktaların başında gelmektedir.

Bu endişeyi dikkate alan Azerbaycan, özellikle 1995 yılından itibaren gerekli kanuni düzenlemeler konusunda önemli mesafe almıştır. Gümrük, vergi, emek, toprak, devlet hizmeti ve anti-monopol alanında kabul edilen kanunlar ile birçok reform gerçekleştirilmiştir.

1995-2004 yılları arasında Azerbaycan'ın ekonomisinin hemen hemen tüm alanlarına dair ülkenin spesifik şartları dikkate alınarak kanunlar kabul edilmiştir. Bu kanunlarla ülkede ekonomik yapının serbest piyasa ekonomisine göre yeniden şekillendirilmesine ilişkin hukuki altyapı, bir başka ifadeyle hem ülke içi hem de uluslararası piyasalar bakımında rekabetçi bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Azerbaycan'daki ticari kanunlar yeterli görülmüştür. Elbette bugüne kadar yapılan düzenlemelerin ötesinde yapılması gereken düzenlemeler ve atılması gereken önemli adımlar vardır. Yapılması gereken reformlar için Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın çıkardığı fermanlar özel bir öneme sahiptir. Cumhurbaşkanı tarafından Temmuz-2002'de alınan kararlarla, Azerbaycan'ın yabancı yatırımlara karşı açık kapı politikası yürüttüğü ve gerekli elverişli ortamın sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.⁸²

Milli savunma gibi istisnalar dışında yeni düzenlemelere göre yabancı yatırımcılar ile yerli yatırımcılar aynı hukuka sahiptirler. Yabancı yatırımcılar tarafından kurulan işletmeler, kanunen Azerbaycan işletmesi olarak kabul edilmektedir.

---

⁸²Ziyad Samedzade, 'Azerbaycan 21 Esrin Astanasında', Azerbaycan Elmler Aakademisi Neşriyatı, Bakı 2004, s87

Dolayısıyla yerli ve yabancı müteşebbislere hemen hemen aynı kanuni prensipler uygulanmaktadır. Ancak şube ve temsilcilikler böyle bir uygulamanın dışındadır.⁸³

Vergi Kanunu'nda ve prosedüründe yapılan düzenlemeler vergi mükelleflerinin vergi rejiminin şeffaflığı konusundaki kanaatlerini pekiştirmiştir. Vergi Kanunlarına yapılan ilave ve değişikliklere göre, 2004 yılından itibaren parasal cezaların tatbik mekanizması sadeleştirilmiştir. Vergi Kanunlarında yapılan değişikliğe göre, yıl boyunca tekrar olunan kanun ihlallerine göre, tatbik edilen parasal cezalar kaldırılacaktır. Bu mekanizmanın tatbik edilmesinde maksat, küçük ve orta ölçekli işletmeciliğin gelişmesine engel olan şartların giderilmesine yardım etmektir.⁸⁴

Yabancı gerçek ve tüzel şahısların, kanuni olarak, özel mülkiyet edinme hakları yoktur, ancak anlaşma yoluyla kiralama hakları vardır. Kiracı olmakla birlikte yabancılara birçok hak tanınmıştır.

Bölgesel sosyo-ekonomik kalkınma programı ile birlikte, hükümet 2005'den başlayarak Devlet Yatırım Programı çerçevesinde projeler hayata geçirmeyi planlamıştır. Yine ülkenin ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak şekilde "Yatırım Faaliyetleri Hakkında" kanun kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni kanun 1992 ve 1995 yıllarında kabul edilen kanunların yerine yürürlüğe girmiştir. Bu kanun özellikle ülkede yatırımları arttırmak için yabancı iş adamları için daha şeffaf yatırım iklimi oluşturmayı hedeflemiştir. Azerbaycan'a 2005 yılı başı itibariyle yaklaşık 24 milyar dolar yatırım yapan yabancı iş adamlarını, turizm ve gıda sanayii gibi yeni alanlara yatırım yapmaya yöneltmeyi hedeflenmişti. Yeni kanun yabancı yatırımcılara gelir sınırlaması getirmemektedir. "Yatırım Faaliyetleri Hakkında" kanunun üstün yönlerinden biri, ülkeye üretim veya hizmet amacına araç gereç ve tarım teknolojisi getirecek iş adamlarının vergilerden muaf olmasıdır. Bu ise kompleks üretim ve hizmet alanlarının yaratılması için ciddi amildir ki, gelecekte serbest ekonomik bölgelerin teşkilinde bunun önemi kendini gösterecektir. Ayrıca sanayi şehirlerinin, serbest ekonomik bölgelerin kurulmasında yabancı iş adamlarına bazı ayrıcalıkları verilmesi söz konusudur. Dolayısıyla kanun yürürlüğe girmekle Azerbaycan'ın bölgelerine yabancı sermaye akınına hukuki ortam oluşturmuştur. Serbest rekabet ortamının yaratılması için ise Anti-tekelcilik Mecellesinin uygulanması büyük yardım sağlayacaktır Ekonomik önlemlerin verimliliğinin artırılması amacıyla 2005'de ülkenin önceki yıllar üzere makroekonomik

---

⁸³ a.g.e. s.87

⁸⁴ a.g.e., s.88

göstergeleri analiz edilmesi ve 2006'dan itibaren gelecek üç yıl için sosyo-ekonomik kalkınma konseptinin hazırlanması planlanmıştır. Yapılan çalışmalarla Azerbaycan'ın petroldışı sektörlerinde ihracatın hacminin artırılması hedeflenmiştir.⁸⁵

2.5. Yabancı Yatırımcıların Karşılaştığı Sorunlar.

1. Vergi mükelleflerinin her üç ayda bir vergi beyannamesi verme zorunluluğunun olması;
2. Sovyet muhasebe sisteminin hala uygulanması ve tek düzen muhasebe sistemine geçilmemiş olması;
3. İthal birim fiyatlarının gümrük listelerinde sıkça değişmesi;
4. Fatura sisteminin yerleşmemiş olması;
5. Vergi sisteminin tam olarak liberalize edilmemiş olması, çifte vergilenmesinin önlenmesine yönelik çalışmaların eksik olması;
6. Ulaşım ve haberleşme gibi altyapı tesislerinin yetersiz olması;
7. Uluslararası bankacılık hizmetlerinin yetersizliği;
8. Şirketlerin üretimde kullandıkları her türlü hammadde ve yardımcı maddenin ithalinde gümrük vergisinin uygulanması;
9. %100 yabancı sermayeli şirketlere veya sermayesinin %30'dan fazlası yabancı sermayeye ait şirketlere 2 yıllık vergi muafiyetinin sağlanmaması.

2.6. Azerbaycan'da Yabancı Yatırımlar, Yatırım Potansiyeli ve Fırsatlar

Dünya Bankası ve İngiltere'nin "Oxford Analytical" şirketi tarafından yapılan hesaplamalara göre, geçiş sürecinin on yılı içerisinde Azerbaycan, Orta ve Doğu Avrupa'nın, Orta Asya'nın eski sosyalist 26 ülkesi arasında, yabancı yatırım hacmi itibariyle beşinci sırada yer almıştır. Azerbaycan'a yapılan toplam yabancı yatırım

---

⁸⁵ R.X. Şaulov, "Müstegillik Şeraitinde Regional İnkişafın Strategiyası", Azerbaycan İktisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri və Problemləri, Azerbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakı, 2007, s84-86

hacmi, Polonya, Rusya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi devletlerden daha yüksek olmuştur.⁸⁶

Özellikle enerji sektörü ve petrokimya alanında yatırımlar artarak sürmektedir. Ancak diğer sahalarda özellikle de gıda ve tekstil sektöründe yatırım iklimi istenilen düzeye çıkarılamamıştır. Bu husus bazı açılardan yatırımcılar için bir dezavantaj olarak görülse de özellikle de piyasa payı ve piyasaya ilk girme gibi sebepler dahilinde bu durum birçok açıdan avantaj olarak da algılanabilir. Yabancı yatırımcılar ülkeye davet edilmekte ve onlara her türlü kolaylıkların yapılacağı vaat edilmektedir. Genelde Azerbaycan'da yabancı sermaye olumlu karşılanmaktadır.

Azerbaycan petrol sektörüne yapılan önemli miktarlardaki yabancı yatırım neticesinde eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline gelmiştir. Azerbaycan ekonomisindeki büyüme petrol sektöründen ve petrol sektörüne bağlı inşaat faaliyetlerinden, ulaşım sektörlerinden ve az miktarda tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. Ekonominin geri kalan kısmında ise genel bir durgunluk mevcuttur. Söz konusu durgunluğu gidererek yabancı yatırımların petrol dışı sektörlerle akımını arttırmak amacıyla 2004-2008 yıllarını kapsayan sosyo-ekonomik program hazırlanmıştır. Azerbaycan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Azerbaycan Yatırım Haritası ise, yurt dışından gelen iş adamlarının, Azerbaycan'ın hangi bölgesinde, hangi alanlarda ve ne kadarlık bir yatırım yapabilecekleri hakkında yardımcı olma amacını taşımaktadır. 2005 yılında Azerbaycan ekonomisine 4,7 milyar dolar sermaye yatırılması gözlenmektedir. Bu hacimden 3.2 milyar doları yabancı yatırımcıların payına düşmektedir. 2005 yılında devlet bütçe hesaplamalarına göre, 80 projenin gerçekleştirilmesine 650 milyar Manat sermaye ayrılmıştır. 2008 yılında ise yerel yatırımların 2.4 milyar dolar hacminde olması beklenmektedir. Hazar enerji kaynaklarının üretimi için toplam 40 milyar dolardan fazla bir yatırımın 2010 yılına kadar yapılacağı hesaplanmaktadır. Bakü'de faaliyet gösteren İngiltere'nin "MAI Consulting" firmasının araştırmalarına göre, 2030 yılına kadar ise yatırımların toplamı 135 milyar dolara ulaşacaktır.⁸⁷

⁸⁶ Y. Hesenli, **Neft Gelirlerinin Azerbaycanın İqtisadiyyatına Tesirinin Semerelilik Problemleri - Valyuta Böhranı: "Dağdıcı Artım", "Holland Xesteliği", ve Asiya Maliyye Virusunu", Globallaşma Prosesinde Qafqaz ve Orta Asiya Mövzusunda Beynelxalq Konfrans Materialları**, Bakı, 2003, s.217-219

⁸⁷ D.A.Mamedov ve O.A. Aliyev, **"Kontrakt Veka i ego Vliyaniye na Ekonomiceskoye Razvitiye Azerbajanskoy Respubliki"** (Asrın Kontraktı ve Azerbaycan'ın iktisadi gelişimine etkisi), Azerbaycan Elmler Akademisi Neşriyatı, Bakı 1998, s87

Azerbaycan'da mevcut rezervlerin geliştirilebilmesi, ekonomilerin teknolojik yapılarının yenilenmesi, üretim yapılarının çeşitlendirilmesi, yeni haberleşme ve ulaşım ağlarının oluşturulabilmesi içinde gerekli olan yabancı sermayenin artarak ülkeye gelmesinin sağlanması gerekmektedir. Azerbaycan'da yatırımların daha çok petrol sektörüne yapılması ve bu doğrultuda GSMH'nın önemli bir bölümünün petrol gelirlerinden oluşması endişe vericidir. Petrol sektörünün tek taraflı gelişimi nedeniyle dünya piyasalarındaki fiyat değişimleri GSMH üzerinde de dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu durum 1998 Rusya krizinde açıkça görülmüştür. Kısaca Azerbaycan ekonomik açıdan "Hollanda Hastalığı" diye ifade edilen ve en genel anlamda; bir sektörün hızlı gelişimi karşısında diğer sektörlerin gelişmemesi sonucunu doğuracak bir tehlike ile karşı karşıyadır. Hatta Azerbaycan'ın bir sektöre bağımlılığın ötesinde bir bölgeye bağımlılık tehlikesi ile de karşı karşıya olduğu görülmektedir. Hollanda Hastalığı dışında Azerbaycan açısından yabancı sermayeden kaynaklanan problemler şunlardır.⁸⁸ Ülkenin dış borcunun artması, yabancı sermayeli ve müşterek işletmelerin faaliyetlerinin daha çok erken gelir getiren hammadde yönlü ve hizmet sahalarına yönelmesi, ülkenin üretim sanayisi sahalarına yabancı sermaye yatırımının çok az olması, yatırımların hemen hepsinin Abşeron bölgesinde toplanması sonucu, diğer bölgelerde yabancı sermayenin yok denecek kadar az olması, uluslararası finans kuruluşlarından alınan krediler ve finans kuruluşlarının verdikleri tavsiyelerin ülkede makroekonomik istikrarın sağlanmasında büyük rol oynamasına karşın, reel sektörde üretim seviyesinin ve veriminin yükseltilmesi ve halkın sosyal güvenliğinin artması gibi sosyo-ekonomik problemlerin çözümünde fark edilir bir değişiklikler sağlamamasıdır. Petrol dışı sektörlerde ise en büyük yatırımcı olan Türkiye'yi İran, İngiltere ve diğer ülkeler takip etmektedir. Azerbaycan ekonomisinin modernizasyonu maksatlı değişik alanlarda ihtiyaç duyulan yatırımlar özellikle altyapının modernizasyonuna, önemli bir rakama ulaşmaktadır.

Türkiye Azerbaycan'da petrol ve doğalgaz sektörüne yönelik yabancı sermaye yatırımlarında ABD ve İngiltere'den sonra üçüncü sırada, petrol ve doğalgaz dışı sektöre yönelik yabancı sermaye yatırımlarında ise ilk sırada yer almıştır.

---

⁸⁸ "V.E.Rüstemov, "Azerbaycan İgtisadiyyatının Struktur Yenidengurmasında Xarici kapitalin rolu", Azerbaycan İgtisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri və Problemləri, Azerbaycan Respublikası İgtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakı, 2001, s. 27-28;

ABD, İngiltere, Türkiye ve Norveç Azerbaycan'a en fazla yabancı yatırım yapan ülkelerdir. Türkiye'den Azerbaycan'a giderek faaliyet gösteren enerji sektörü dışında faaliyet gösteren firmalar: Karadağ Çimento, Castel- (bira), Ba-kı Çelik, Coca Cola, Pepsi Cola, Azercell, Bakcell, Koçbank, Bakü Otelcilik Şirketi ve Kenan İnşaat, Sayman İnşaat gibi büyük firmaların isimlerini söyleyebiliriz.⁸⁹

2.7. İşletmelerin Hukuki Kayıt Süreci

Eğer yabancı sermayeli Tüzel kişi tarafından tahsis edilirse, o zaman aşağıdaki belgeleri sunmalıdır:

- Genel işletme noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde yasal tüzel kişinin tüzüğü
- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin kayıt hakkında belge;
- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin tesis edilmesi kararı;
- Kayıt için gerekli belgeleri imzalamayı, devlet kuruluşlarına başvurmayı ve bununla ilgili tüm eylemleri yapmak için görevlendirilen kişinin adına noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik edilmiş olmalıdır. Eğer yabancı sermayeli tüzel kişi gerçek kişi tarafından tahsis edilirse, o zaman aşağıdaki belgeleri sunmalıdır:
- Kişinin kendi vatanında her hangi bir ticari tüzel kişinin kurucusu veya bireysel girişimci (muhtemel kişinin adı uygun bir şekilde kayıtlı olmalıdır) olduğunu teyit eden noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde yasal belge (iç ve dış) pasaportun sureti;
- Kayıt için gerekli belgeleri imzalamayı, devlet kuruluşlarına başvurmayı ve bununla ilgili tüm eylemleri yapmak için görevlendirilen kişinin adına noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik

Eğer tüzel kişinin temsilciliği tesis edilirse, o zaman aşağıdaki belgeleri sunmalıdır:

- Genel işletme noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde yasal tüzel kişinin tüzüğü

---

⁸⁹ a.g.e., s 29

- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin kayıt hakkında şahadetnamesi;
- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin temsilciliğinin kurulması kararı;
- Kayıt için gerekli belgeleri imzalamayı, devlet kuruluşlarına başvurmayı ve bununla ilgili tüm eylemleri yapmak için görevlendirilen kişinin adına noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik avukat.

Eğer tüzel kişinin ortaklığı tesis edilecekse, o zaman aşağıdaki belgeleri sunmalıdır:

- Genel işletme noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde yasal tüzel kişinin tüzüğü ;
- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin kayıt hakkında belge;
- Noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik tüzel kişinin şube kurulması kararı;
- Kayıt için gerekli belgeleri imzalamayı, devlet kuruluşlarına başvurmayı ve bununla ilgili tüm eylemleri yapmak için görevlendirilen kişinin adına noter tasdikli veya ilgili ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde tasdik avukat.

BDT ülkelerinde belgeleri yasallaştırma zorunluluğu yoktur, çünkü bu ülkeler arasında bu gereklilik tahliye eden sözleşme bağlanmış bulunmaktadır. Diğer ülkelere gelince, eğer bu ülke Qaaqa Sözleşmesi'ne bağlı olması (çünkü Azerbaycan 02.03.2005 tarihinden konsolos yasallaştırmanın iptali ile ilgili Qaaqa Sözleşmesi'ne katıldı) o belgelerin konsolosluk tarafından yasallaştırmaya gerek yok, belgeler apostil yapıldıktan sonra kanuna uygun olarak kabul edilecektir.

Azerbaycan'da ister yerli isterse yabancı sermayeli işletmelerin kurulması için öncelikle Adliye Bakanlığı'na kayıt yaptırmaları gerekmektedir. Kayıt işleminde istenen belge ve dokümanların sunulması mecburidir. Kayıt yaptırma süresi olarak kanuni süre 10 gün olarak belirlenmekle birlikte uygulamada bu sürenin iki-üç katına çıktığı görülmektedir. Adalet Bakanlığı'ndan sonra vergi organlarına, Sosyal Sigorta Kurumu'na ve Devlet İstatistik Komitesi'ne de kayıtların yaptırılması gerekmektedir. Eylül-2002'de Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen ferman ile, işletmelerin kayıt yaptırma prosedüründe birçok sadeleştirmeye gidilmiştir. İşlem çeşitlerinin özelliklerine bağlı olarak lisans verilmesi için talep olunan belgelerin sayısı minimuma indirilmiş, lisans verilmesinde ödenmesi gereken devlet rüsumunun miktarı önemli oranda

azaltılmış, lisansın süresi arttırılmış ve verilen lisansın tek devlet prosedürü yaratılması temin edilmiştir. İşletme lisansı almak üzere yapılması gereken işlem sayısı azaltılarak 240'dan 30'a indirilmiş ve lisans süreleri 2 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Yabancı yatırımcı %100 yabancı yatırım veya joint-venture olarak Azerbaycan iş dünyasında faaliyete başlayabilir. Şirket veya yatırımda yabancılar için spesifik olarak gerekli bir hukuki pay oranı veya limit söz konusu değildir.⁹⁰

Lisansın alınması yaklaşık olarak 40 gün içinde mümkün olmaktadır Hukuki açıdan işletmeler dört farklı şekilde kategorize edilmektedir: Sınırsız sorumlu ortaklık (general partnership), limitet şirket (limited partnership), Sınırlı sorumlu şirket (limited liability company-LLC) ve anonim şirket (joint-stock company-JSC) şirketler. Özellikle son iki işletme türü tercih edilen hukuki kurum türleridir.

Yabancı yatırım işletmesi kurucuları, işletme kurdukları zaman Azerbaycan Cumhuriyeti yasalarına uygun olarak belirtilmiş durum ve koşullarda sıhhi ekspert ve çevre korumasıyla ilgili raporlar almaları gerekir. Yabancı yatırımlı tesislerin faaliyeti süresince ve adı geçen tesislerin faaliyetine son verildiği zaman bu tür raporların alınması zorunludur. Doğal kaynakların işletilmeye açılması büyük tesislerin kurulması veya rekonstrüksiyonu gerçekleştirildiği zaman ayrıca fizibilite ile ilgili ekspert raporunun bulunması zorunludur.

Ülkede işletmelerin gelişiminin hızlandırılması, iş ortamının uygunluğunu daha da artırılması ve iş başlama işlemlerinin basitleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı "Girişimcilik faaliyeti Ajanlar faaliyetinin" bir kapı "ilkesi üzere teşkilinin sağlanması önlemleri hakkında" 2007 yılı 25 Ekim tarihli Emir imzalamıştır . Serencama göre, "bir pencere" ilkesi üzerinde tek devlet kayıt organı Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı belirlenmiş ve 2008 yılı 1 Ocak tarihinden Azerbaycan'da bu sistemin uygulamasına başlanmıştır. "Bir pencere" sisteminin uygulanmasından sonra Azerbaycan'da iş başlama prosedürleri 15'den 1'e ve bunun için harcanan zaman 30 günden 3 güne indirilmiştir.⁹¹

Esnaf vergi organları ve bankalarla belge mübadelesini yeni oluşturulan İnternet Vergi İdaresi (www.e-taxes.gov.az) aracılığıyla kullanır. Ayrıca, girişimcilerin vergi hukukuna ait sorularının ve başvuruların kabulü, onlara bakılması ve operasyonel

⁹⁰ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home> (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2015)

⁹¹ "Country Assistance Strategy For The Azerbaijan Republic", *The World Bank Report*, 2011 No:19892-AZ,

cevaplandırılması amacıyla 195 sayılı telefonu veri hizmeti çalışır. "Bir pencere" sistemine göre ticari faaliyette bulunan tüzel kişiler Vergiler Bakanlığında kayıt yaptırması gerekmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyetinde iş ortamının iyileştirilmesi, bu alana devlet kaygısının arttırılması amacıyla çeşitli kurumlar faaliyet göstermektedir:

Azerbaycan Yatırım Şirketi 2006 yılında işletmelerin gelişiminin desteklenmesi alanında gerçekleştirilen devlet politikasını tek merkezden ayarlamak, ülkenin yatırım çekiciliğini daha da artırılmasını sağlamak amacıyla Azerbaycan Yatırım Şirketi kurulmuştur. Şirketin başlıca görevi ülke ekonomisine yatırımlara teşvik sağlamak, bu alanda mevcut sorunların giderilmesine çalışmaktır. Şirketin yatırım faaliyetinin amacı esasen ülke ekonomisinin petrol alanlarında faaliyet gösteren firmaların ve diğer iş kuruluşlarının özsermaye katılım payını dahil hisselerini alarak vadeli yatırımın hayata geçirilmesinden ibarettir.

Yerli üretimin gelişmesi ile ülkenin ihraç yeteneğinin artırılması ve yatırımların yapılmasını teşvik etmek amacıyla 2003 yılında Azerbaycan İhracat ve Yatırımların Teşvik Fonu (AZPROMO) oluşturulur. Stok yatırımcılar, yerli üreticiler ve hükümet arasında köprü rolünü oynamakla devlet-özel sektör diyalogunda önemli işler yapıyor. AZPROMO yabancı yatırımcılara kendi yatırım projelerini uygulamak için alanların belirlenmesinde, yerel bürokrasi ile mücadele götürmekte ve onların Azerbaycan'a gelmesini kolaylaştırmak yardımcı olur. Yerli işletmeler de AZPROMO-nun danışmanlık hizmetleri ve dış piyasa araştırmalarından faydalanırlar.⁹²

2.8. Devletin Özel Sektöre Finansal Destekleri

Hükümet tarafından Teşebbüse Yardım Fonu' kurulmuştur. 2003-2005 yılları arasında Fon'un 250 milyar Manat değerinde özel müteşebbisler için mali yardım yapması öngörülmüştür. Bu doğrultuda 2003 ve 2004 yıllarında da kredi verilmiştir.

Düzenleme Sisteminin Şeffaflığı, Genel Standartların Yönetimi ve Yolsuzlukla Mücadele Yatırımcılar ve ekonomiye destek veren uluslararası kurumlar hükümetin hukuk alanındaki düzenlemelerini olumlu değerlendirmekte ve iş hayatını etkileyen kanun ve tüzükleri amaca yönelik ve faydalı olarak görmektedirler. Kanuni

---

⁹² http://www.azerbaijans.com/content_1614_tr.html , Azerbaycan Yatırım Koşulları, (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2015)

düzenlemelerde bazı zaafaların olmasına rağmen, bu konularda alınan mesafe piyasa ekonomisine yeni adım atan ülke için takdir edici bir başarı sayılabilir. Haziran-2000'de Cumhurbaşkanı Aliyev, rüşvetle mücadeleyle ilişkin kanun imzalamıştır. 2001 yılında Devlet Hizmeti konusunda kanun kabul edilmiştir. Bu kanun devlet memurları için davranış kurallarını belirlemekte ve onların göreve atanması, görevde ilerlemesi ve ücretlerinin verilmesi ile ilgili kuralları belirlemiştir. Kanun, devlet hizmetinin güçlenmesi ve rüşvete kaynak olabilecek faktörlerin azaltılmasını öngörmektedir. Hükümet, aynı zamanda yargı organlarında mahkemelerin etkinliği ve özgürlüğünü geliştirmek için reformlara başlamıştır. Medeni Usul ve Ceza Usul Hukukuna getirilen yeni düzenlemeler hakimlerin atamasında yeni yöntemler getirmiştir. Eylül-2002 Cumhurbaşkanı kararına uygun olarak, özel izin ve belgelerin sayısı 240'dan 30'a indirilmiştir. Bu müteşebbislerin önündeki gereksiz bürokratik engelleri kaldırmakta ve izin alma sürecini hızlandırmak için ekstra ödemeleri azaltmaktadır.

Azerbaycan'da özel sektörün geliştirilmesi ve yeni şirketlerin açılmasının sağlanması amacıyla özel kişilerden tutulan vergi oranlarının maksimum sınırı yüzde 35'e, kurumlar vergisi ve sosyal sigorta primleri oranı yüzde 22'ye indirilmiştir. Vergi türlerinin toplam sayısı dokuza indirilmiştir. Tarım üreticileri toprak vergisi hariç tüm vergilerden muaf tutulmuşlar.

Mevcut lisans sistemi temelli olarak değiştirilmiş, lisans zorunluluğu gerektiren faaliyet türlerinin alanı bir hayli azaltılmış, lisans dönemleri ise uzatılmıştır. Yeni lisans sisteminin uygulanması serbest rekabetin gelişimine, üretilen ürünün, yapılan hizmetlerin kalitesinin artırılmasına sebep olmuştur. İhracat vergileri kaldırılmış, ithalat vergileri için yüzde 15'lik bir sınır belirlenmiştir.

Devlet programının uygulanması sırasında girişimcilik faaliyetlerine devlet yardımının temel unsurlarından biri olarak işadamlarına düşük oranlı kredi sağlanmıştır. Girişimcilik faaliyetinin desteklenmesi ve bu alana devlet yardımının artırılması amacıyla 2004-2008 yıllarında Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Girişimciliğe Yardım Milli Fonu tarafından ülke çapında 6.991 girişimciye 323,4 milyon manat kredi verilmiştir.⁹³

---

⁹³ http://www.azerbaijans.com/content_1029_tr.html, Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015

2.8.1. Yatırımlar Konusunda Ulusal Düzenleme

Yabancı Sermayenin Korunmasına Dair Kanun, en azından yabancı girişimcilere yerel girişimcilerle eşit şartlarda teşebbüste bulunma koşullarının oluşturulmasını öngörmektedir.

Kanunda gösterilen tek istisnai hal, yabancı girişimcilerin sermaye yatırılacak alanın önemi dikkate alınarak yerli girişimcilerin çıkarlarını olumsuz etkilemeyeceği halde avantajlı bulunmasıdır.⁹⁴

2.8.2. Millileştirme, İstimlak ve Tazminat

Yabancı sermayenin korunmasına ilişkin kanun, yabancı sermayedarların mülklerini millileştirme ve istimlakten korumaktadır. Yalnız ülkenin ulusal çıkarları veya yerel halka karşı bir zarar söz konusu olursa, ya da tabii felaket ve salgın gibi zaruri durumlarda etkili, hızlı ve sermayenin gerçek değeri üzerinden tazminatla yukarıda adı geçen işlemler yapılabilir.

Millileştirilme kararları ancak Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nce verilebilir. İstimlak kararı Azerbaycan Bakanlar Kurulu kararı ile alınabilir. Ülkede son yıllarda hiç bir millileştirme olmamıştır. Devlet otoritesinin hukuki olmayan faaliyeti sonucunda meydana gelen zararların tazmini de garanti edilmektedir.

2.8.3. Gelirin Transferi ya da Yeniden Plasmayı

Ayrıca kârın yabancı sermayedarın kendi ülkesine gitmesi de garanti edilmektedir. Yabancı yatırımcılar gelir veya diğer para girdilerini ve yasal yatırımcılık faaliyeti sayesinde aldığı döviz gelirini ilgili vergileri ödedikten sonra dış bankalara transfer edebilmektedir. Yabancı yatırımcılar Azerbaycan'da sağladıkları gelire yeniden yatırım yapabilmekte, Azerbaycan bankalarına yatırabilmekte, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası'nın belirlediği kur ve koşullarla döviz alabilmektedir.⁹⁵

---

⁹⁴ http://www.azerbaijans.com/content_1029_tr.html, Ulusal Düzenleme, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015)

⁹⁵ "Investment Possibilities of Azerbaijan", *Ekspert*, No.7-8, 2001, s.20

2.8.4. Anlaşmazlıkların Çözümü

Anlaşmazlıkların yargı yolu ile çözümlenmesinde bir takım eksikler olsa da, son yıllar Azerbaycan'da bu alanda önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Tahkim Hakkında Kanun 2000 yılından yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre taraflar kendi isteklerine göre her hangi bir yabancı mahkemeye başvurabilirler. Yabancı mahkemenin kararı ülkede siyasi istikrarı bozmayacak şekilde, yerine getirilecektir. Parlamento, Yabancı Arbitrajın Kabulü ve Geçerliliği hakkında 1958 tarihli New York Anlaşmasını da onaylamıştır. Bu Azerbaycan Hükümeti ile yabancı sermayedarlar arasında ortaya çıkan sorunların Azerbaycan mahkemelerinde bakılmaksızın, sorunun Uluslararası Arbitraj Mahkemesine götürülmesi yükümlülüğünü getirmektedir. Azerbaycan Hükümeti ve üçüncü taraflar arasındaki bazı anlaşmalar, yabancı sermayedarlara Sermaye Anlaşmazlıklarının Çözülmesi Üzere Uluslararası Merkeze (ICSID) başvurmaya imkan vermektedir. Azerbaycan, ICSID bünyesinde imzalanmış, "Bir Devletle Başka Bir Devletin Uyuşu Arasında Çıkan Sermaye Anlaşmalarının Çözülmesi Üzere Uluslararası Anlaşma'nın gerçek üyesidir. İki taraflı Sermaye Anlaşmaları Azerbaycan Çin, Fransa, Gürcistan, Almanya, İngiltere, İran, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Lübnan, Moldova, Pakistan, Polonya, Türkiye, Ukrayna, ABD ve Özbekistan'la iki taraflı sermaye korunması anlaşmasına imza atmıştır. Uluslararası anlaşmalar yerel Azerbaycan yasasını bağladığı için, İki taraflı Sermaye Anlaşmaları, bazı sermayedarlar için ülkede güven sağlayıcı olumlu koşullar oluşturabilir.⁹⁶

2.8.5. Yatırıma Katkılar ve Yardımlar

Cumhurbaşkanının Eylül-2002'de çıkardığı ferman doğrultusunda, girişimciliğin gelişmesine yardım için, İş Adamları Birliği kurulmuştur. Birlik devamlı olarak mevcut problemlerin tespiti ve analizi ve bu sorunların çözümlenmesi için çalışmalarla meşgul olacaktır. Birlik yabancı yatırımcıların da sorunları ile ilgilenerek onların seslerini duyurmasına yardımcı olacaktır. Yabancı yatırımların ülke ekonomisine katılımı Azerbaycan devletinin belirlediği ekonomik gelişme stratejisinin önemli bir parçasıdır.

---

⁹⁶ *Investors' Handbook, International Conference Investing in Azerbaijan*- Gateway to the Newly Independent States, Baku, May 7- 9 2003, s.36.

Son dönemde ülkedeki siyasi istikrar ve ekonomik gelişme dış devletlerin Azerbaycan ekonomisine uzun vadeli yatırım yapmak için ilgisini daha da artırmıştır.

Şimdiye kadar ülkede yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması, mülkiyetin dokunulmazlığı, yerli ve yabancı girişimcilere aynı çalışma koşullarının oluşturulması, elde edilen kazanç engelsiz kullanılması ile ilgili önemli yasalar kabul edilerek yasal dayanağı oluşturuldu. Şu anda Azerbaycan Cumhuriyetinde yatırım faaliyetini düzenleyen iki yasa mevcuttur: Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 13 Ocak 1995 tarihli 952 nolu kararı ile onaylanmış "Yatırım faaliyeti hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu" ve Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 15 Ocak 1992 tarihli 57 numaralı kararı ile onay olunmuş "Dış yatırımların korunması hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu".⁹⁷ Ayrıca, Azerbaycan hükümeti bazı yabancı ülkelerle çifte vergi tutmanın giderilmesi, yatırımların teşviki ve karşılıklı korunması hakkında anlaşmalar imzalamıştır.

Kazancın başka dövizlere dönüştürülmesi, dış ülkelere aktarılması veya reinvestisiya ile ilgili tüm sınırlamalar kaldırılmış, pazar ekonomisi ilkeleri temelinde tek döviz kuru oluşmuştur. Bu tedbirler yabancı yatırımcıların, uluslararası finans kurumlarının ve ekonomik kurumların Azerbaycana olan ilgisini daha da artırmıştır.

Şu anda ülkede ekonomik reformların sürdürülmesi, iş ortamının daha da iyileştirilmesi, petrol sektörü ile beraber, petrol sektörünün geliştirilmesi ile ilgili önlemler alınmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisine yatırımların amacıyla hükümet tarafından "açık kapı" politikası uygulanmaktadır.

Son yıllarda Azerbaycan'ın dünya ekonomisine entegrasyonu süreci yoğunlaşmıştır. 1995-2011 yıllarında ülke ekonomisine yönelik 119 milyar dolar yatırımın %60 den çoğu, yani 63 milyar dolara yakını yabancı yatırımlar olmuştur. 1995-2002 yıllarında yabancı yatırımların hacmi 9 milyar dolar olmuşsa, 2003-2011 yıllarında bu rakam 6 kat artarak 54 milyar dolar olmuştur.

1995-2011 yıllarında ülke ekonomisine yönelik yabancı yatırımların 25,5 milyar doları petrol dışı sektörün, 37,5 milyar doları ise petrol sektörünün geliştirilmesine yöneltmiştir.

Petrol sektöründe faaliyet gösteren ortak ve yabancı yatırımı işletmeleri çeken esas alanlar sanayi, inşaat, ulaşım ve ticarettir.

---

⁹⁷ Nazim İmanov, "İlk On İlin Yekunları: İqtisadiyyat", *Meşveret*, No:7(43), Oktyabr 2001, s.36.

2.8.6. Vergiler ve Vergi Oranları

Azerbaycan'da yabancı sermayenin iştiraki ile kurulan müesseselerin ve yabancı müesseselerin kuruluş sermayesine aynı sermaye olarak konulmak üzere Azerbaycan'a getirilen emlak gümrük vergisi ve KDV'den muaf olarak ithal edilebilmektedir. Daha sonra yapılacak yatırımlarda, yatırım malı makina-teçhizatlar bazı istisnalar dışında %5 gümrük vergisine tabi tutulmaktadır. KDV'den ise muaftır. Vergi Bakanlığı tarafından uygulanan vergi politikasının ve vergilerin toplanmasının gerçekleştirildiği Azerbaycan'da iki farklı tipte vergi rejiminin olduğu görülmektedir. Üretim Paylaşımı Anlaşmaları (PSA) çerçevesinde daha çok petrol ve doğal gaz sektöründe faaliyet gösteren şirketler petrol konsorsiyum vergi rejimine bağlıdır o rejimin konusudurlar. Resmi vergi rejimi diğer tüm hukuki şahıslar için geçerlidir. Azerbaycan'da vergilerle ilgili karakteristik yapı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Yerli ve yabancı müteşebbislerden alınan işletme gelir (menfaat) vergisi %24'tür. İnsani yardım organizasyonlarının geliri, grantlar, üyelik ücretleri ve ticari olmayan organizasyonlar tarafından kabul edilen yardımlar gelir vergisi dışında tutulmaktadır. Yabancıların gelirlerinden alınan stopaj vergisi gelirin türüne göre %4, %6 veya %10'dur.

Bireysel gelir vergisi %0-%30 arasında, artan oranlı usule göre değişmektedir. 182 günden daha az kalan yabancıların gelir vergisi, büyükelçilik ve konsolosluk çalışanlarının gelirleri istisnadır.

KDV oranı %18'dir. Tüketim vergisi değişkendir. Servetlerden (araç, bina v.b.) varlığın türüne göre vergi alınmaktadır. Yine 182 günden daha az kalan yabancıların gelir vergisi, diplomat ve konsolos işçilerinin varlıkları vergiden muaftır. Araziler ise türüne ve bulunmuş olduğu bölgeye göre farklı oranda vergilendirilir. Maden vergisi ise %3-26 arasındadır. Azerbaycan arazisine giriş yapan yabancı uyruklulara ait arabalar, türüne, kapasitesine, mesafesine v.b. bağlı olarak vergilendirilir. Ayrıca sadeleştirilmiş sistem vergisi adı altında müteşebbis ve bireylerden, satışla ilgili olmayan faaliyetler ve mal ve hizmet satışlarından Bakü'de %4 diğer bölgelerde %2 oranında vergi alınmaktadır. KDV, servet ve gelir vergilerinin ödemelerinin dışındadır.⁹⁸

---

⁹⁸ Osman Nuri Aras, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.39-40.

Yabancı Yatırımcıların daimi temsilcisinden kar vergisinden ek olarak bu işyerinin net karından eğer ülkede ikameti bulunmuyorsa resmi göstereceği miktardan %10 oranda vergi ödeyecektir. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki daimi temsilciliği tarafından ya da onun adına yapılan ödemeler yerleşik kurumsal ödemelerine denk tutulur Yatırımcılar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sınırları dışında Azerbaycan kaynağından olmayan gelirinden ödenen gelir vergisinin veya gelir vergisi tutarları Azerbaycan'da vergi ödeme yapılırken dikkate alınır.. Yerleşik tercihli vergi tutulan ülkede gelir elde eden yabancı yatırımcı tüzük fonunun yüzde 20'sinden fazlasına doğrudan veya dolaylı sahip ise veya sırayla onun oy hakkının hisselerinin yüzde 20'sinden fazlasının sahibidir, yerli yatırımcı bu geliri onun vergiye tabi gelirin ilave edilir. Azerbaycan Cumhuriyeti KDV tutulan malları ithal eden şahıslar bu tür ithal malları üzere KDV'nin mükellefleri sayılırlar.

Vergiye tabi ithalat değeri malların Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gümrük mevzuatına uygun olarak belirlenen gümrük değeri ve mallar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne getirilirken ödenecek rüsumlardan ve vergilerden (KDV ve yol vergisi dikkate alınmadan) oluşmaktadır. Bu maddenin amaçları için yabancı yatırımcı girişim veya yabancı yatırımcı gerçek kişinin istenilen 12 ay içinde üst üste 90 günden az sürede Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösterdiği her yer işyeri sayılmaz, bu durumda Azerbaycan kaynağından elde edilen gelir bu vergi mecellesinin 125. ve 169 uncu maddelerine göre ücret kaynağında vergilendirilecektir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu Çifte Vergilendirmeyi Önleme hakkında uluslararası sözleşmelerde yabancı devletin mukiminin Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ve işyeri yaratmayan şubelerinin yanı sıra, yönetim yerine göre mukim sayılan tüzel kişinin vergi organında dikkate alınması kuralları aşağıdaki şekilde yapılır:⁹⁹

- Azerbaycan Cumhuriyeti'nde işyeri yaratmayan kişiler Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyete başladıktan 30 gün içinde, yönetim yerine göre mukim sayılan yabancı tüzel kişiler ise Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu veya Azerbaycan Cumhuriyetinin taraf olduğu Çifte Vergilendirmeyi Önleme hakkında uluslararası anlaşmaların hükümleri çerçevesinde yönetim yerine göre mukim sayıldığından süre 30 gün sürecinde oldukları yer vergi organına dilekçe sunmalıdır.

---

⁹⁹ <http://www.taxes.gov.az/>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015)

-Azerbaycan Cumhuriyeti'nde işyeri yaratmayan bölümlerin yanı sıra yönetim yerine göre mukim sayılan yabancı tüzel kişinin vergi muhasebesi alınması için verilen dilekçe yabancı tüzel kişi veya onun vekil bir kişi tarafından imzalanmalıdır.¹⁰⁰

-. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde işyeri yaratmayan bölmelerinin yanı sıra yönetim yerine göre mukim sayılan yabancı tüzel kişinin vergi organlarında dikkate alınması için vergi mecellesinin 33.8 maddesinde belirtilenlerden başka diğer belge ve bilgiler talep edilmez.

2.9. Yatırımcılar İçin Uygun Yatırım Alanları, Alınabilecek ve Satılabilecek Mallar

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan devletinin ekonomik sistemi bağımsızlıklarını yeni kazanan diğer devletlerin ekonomik sistemi gibi duraklama anlarını yaşamaya başladı. Merkezîyetçi ve planlı ekonominin bırakmış olduğu miras hiç de iç açıcı değildir. Eskiden hammaddeleri diğer cumhuriyetlerden alan Azerbaycan, birliğin dağılmasıyla büyük fabrikaların bile hammaddelerini bulmakta zorlanmakta ve fabrikalar faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

Faaliyete olan birkaç fabrika da optimum kapasitede çalışmıyordu. Ekonomik yapının bu olumsuz şartlarında dış kaynaklara ihtiyaç hissedilmekteydi. Artık yeraltı servetlerin Azerbaycan devletinin kontrolünde olduğundan, ülkenin üretim kapasitesini ve rekabetçi gücünü artırmak amacıyla bu kaynakların ve fabrikaların yabancı sermaye yatırımcılarıyla global piyasa şartlarında anlaşmalar imzalayarak birlikte çalıştırabilirler. Bu doğrultuda yabancı sermaye yatırımcılarının Azerbaycan'da yatırım yapıp faaliyet gösterebilecekleri çok geniş alan mevcuttur :

Ham petrol ve doğalgaz üretimi ve işlenmesi

Maden üretimi ve işletilmesi

Meyve-sebze kurutma işletme tesislerinin kurulması

Şarap ve su şişeleme tesislerinin kurulması

Tütün üretimi ve işletilmesi

Pamuk ve yün işletme tesislerinin kurulması

---

¹⁰⁰ www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=5267, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015)

Sentetik deterjan, sabun, şampuan vb. tüketim mallarının üretimi
Plastik maddelerle ilgili üretim tesislerinin kurulması
Sihhi tesisat ve seramik malzemelerinin üretimi
Çimento vb. inşaat malzemelerinin üretimi
Güneş kolektörü, alüminyum, levha ve diğer mamullerin üretimi
El dokuma halıcılığının modern hale getirilmesi
Elektronik ev aletleri, radyo ve televizyon üretimi
Dijital telefon istasyonları ve ekip mallarının üretimi
İş merkezleri ve oteller kompleksinin kurulması
Demir çelik mamulleri üretim tesislerinin kurulması
Çikolata ve şekerleme tesislerinin kurulması
Konfeksiyon imalatı
Deri giyim ve ayakkabı imalatı
Entegre et tesislerinin kurulması
Süt ve süt mamulleri üretim ve işletme tesislerinin kurulması
Hastane ve polikliniklerin kurulması ' '
Tarım alet ve makinelerinin imalatı
Hayvan ve balıkçılık tesislerinin kurulması
Otomobil, kamyon vb. taşıma araçlarının üretim ve pazarlaması
Gıda maddelerinin üretim ve pazarlaması
Un değirmenlerinin kurulması
Yem fabrikası inşası.

3. TÜRKİYE AZERBAYCAN İKİLİ İLİŞKİLERİ

3.1. Türkiye ile Azerbaycan Arasında Yatırımların Durumu Ve Değerlendirilmesi

Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 2013 yılında 2,9 milyar dolar, ithalatı ise 1,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplam 4,6 milyar dolar seviyesine ulaşan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre %11'lik artış göstermiştir. Türkiye'nin verdiği dış ticaret fazlası ise bir önceki yıla göre %30'luk bir artışla 1,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılı ihracatımızın ilk üç kalemini demir-çelik, mobilya ürünleri ve kıymetli metaller oluşturmaktadır. Azerbaycan'dan ithalatımızın ilk üç kalemini ise doğal gaz, işlenmemiş alüminyum ve ham petrol teşkil etmektedir. İkili ticaret hacminin 2023 yılına kadar 15 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir.

13 Kasım 2013 tarihinde düzenlenen Türkiye ile Azerbaycan arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Üçüncü Toplantısı sonucunda, Türkiye-Azerbaycan arasında vizesiz geçişlerin sağlanması konusunda önemli bir noktaya gelinmiş oldu. Azerbaycan tarafınca Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulamasının gruplar halinde kaldırılması kararlaştırılmış ve ilk etapta vize muafiyetinin Türk işadamlarına uygulanmasına karar verilmiştir. İki ülke arasında her alanda gelişmekte olan ilişkilerin derinleşmesi yönünde çok sayıda anlaşmanın imzalanması gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ile Azerbaycan, mevcut bölgelerindeki konumları itibariyle büyük önem kastettiği için aralarındaki işbirliği de öncü rol oynamaktadır. Bu çerçevede iki ülkenin İran ve Gürcistan ile tesis ettikleri Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantı mekanizması önemli bir işlev görmektedir. Türkiye-Azerbaycan-İran Dışişleri Bakanları Toplantısı son olarak 14 Mart 2014 tarihinde Van'da; Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantısı son olarak 19 Şubat 2014 tarihinde Gence'de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılarda, Üçlü Sektörel Eylem Planları kabul edilmiştir.¹⁰¹

---

¹⁰¹ Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, “ Azerbaycan Ekonomisinin Kalkınmasına Yöneltilmiş Yatırımların Miktarı Hakkında Rapor”, Bakü,2001,s.17

Türk firmaların Azerbaycan'daki doğrudan yatırımları 5,3 milyar dolara ulaşmıştır. Ülkede 25 bini aşkın kişiye iş imkanı sunan 700'den fazla Türk şirketinin yatırımları ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektörlerine yönelmiştir.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki yatırımları da 4 milyar doları aşmıştır. İzmir'de inşaatı devam eden Star Rafinerisi'ne 5,5 milyar dolar yatırım yapmayı planlayan Azeri SOCAR firması, 2018 yılına kadar ülkemizde enerji ve altyapı alanlarında toplam 17 milyar dolarlık yatırım yapmayı hedeflemektedir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler hızla gelişmekte olup karşılıklı yatırımlar hali hazırda 10 milyar dolar civarındadır. Hedefimiz, bunu hızlı bir şekilde artırarak yakın gelecekte 20 milyar dolar düzeyine çıkarabilmektir.

Türk müteahhitlik firmaları Azerbaycan'da şimdiye kadar toplam 9 milyar dolar değerinde 328 proje üstlenmişlerdir. Sadece 2013 yılında Türk müteahhitlerince 2,8 milyar dolar değerinde 22 proje üstlenilmiştir.

2013 yılında 35 milyon turist ağırlayarak dünyanın en çok turist çeken 6. ülkesi olan Türkiye'ye gelen Azeri ziyaretçi sayısı aynı yıl 630 bindir. Sadece TİKA kanalıyla Azerbaycan'a yapılmış olan kalkınma yardımlarımız, 27 milyon dolardır.

Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu Projesinin inşaat çalışmaları Gürcistan'da ve Türkiye'de devam etmektedir. İnşaat çalışmalarının tamamlanarak 2015 yılının ilk yarısı sonunda hattın faaliyete girmesi planlanmaktadır. Bu proje ulaştırma alanında Türkiye-Azerbaycan arasındaki işbirliğine katkı sağlamanın yanında iki ülke arasındaki ticaretin artırılmasına da yardımcı olacaktır.¹⁰²

3.2. Azerbaycan'da Yabancı Yatırım Ortamı

Azerbaycan'da yabancı yatırımın tam hukuki garantisi, Yabancı Yatırıma Devlet Garantisi Kanunu ve Azerbaycan Cumhuriyetinin imzaladığı uluslararası anlaşmalarla garanti edilir.

Azerbaycan hükümeti mevzuat ve yetkililerin beyanları itibarı ile yabancı sermaye girişimi desteklemekte ve bu konuda oldukça istekli görünmektedir. Azerbaycan'da dış sermaye ile ilişkili münasebetler "Yabancı Sermayenin Korunması"

¹⁰² <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015)

yasası ile düzenlenmektedir. Bu kanun Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde yabancı yatırımın hukuki ve iktisadi ilkelerini içerir. Bu yasa ile yabancı yatırımcılara yasal alt zemin hazırlanmıştır. Yasa ile yabancı tüzel kişilerin, yabancı vatandaşların, vatandaş olmayan şahısların ve yabancı ülkelerde daimi yaşayan Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşların, yabancı devletlerin, uluslararası örgütlerin Azerbaycan'a yabancı yatırımcı olarak yatırım yapmasına izin verilmiştir. Yabancı yatırımcılar aşağıdaki şartlar ile yatırım yapabilirler.

- Azerbaycan Cumhuriyeti özel ve tüzel kişileri tarafından meydana getirilen müesseselerde katılımcılık, ortaklık payı ile;
- Tamamen yabancı yatırımcıya ait olan bir teşebbüsün kurulması ile
- Müesseselerin, emlak komplekslerinin, binaların ortaklık payının, hisse senetlerinin ve öteki değerli kağıtların hepsinin yabancı yatırımcıdan Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarına uygun olarak elde edilmesi ile;
- Toprağı ve yer altı kaynaklarını kullanma hakkının ve diğer mülk haklarının kazanılması ile;
- Azerbaycan Cumhuriyeti özel ve tüzel kişileri ile yabancı yatırımcıların diğer konulan göz önüne alan anlaşmalar yapması ile.

Mevcut mevzuata göre yerli ve yabancı sermaye genel olarak eşit muameleye tabidir.

Askeri teknoloji ile ilgili yatırımlar; nükleer tesisler, ülkenin milli menfaatlerine ve bağımsızlığına zarar vereceği Azerbaycan Milli Meclisince kabul edilen yatırımlar haricindeki tüm sektörlerde yabancı sermaye yatırımı serbesttir.¹⁰³

Yabancı yatırımlar Azerbaycan Cumhuriyeti halkına ve devletine zarar veren durumlar istisna olmak üzere kamulaştırılmaz ve el konulamaz. Azerbaycan'da şimdiye kadar her hangi bir yabancı sermaye yatırımıyla ilgili kamulaştırma işlemi yapılmamış olup, devletin yaklaşımı da bu konuda bir kuşku ve tereddüde yer vermeyecek şekildedir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı yatırımcılarda tıpkı bu ülke vatandaşları gibi kendi veya bu ülke kuruluşlarıyla aralarında çıkacak ticari anlaşmazlıkta arbitraj mahkemelerine başvurabilirler. Azerbaycan'da yapılacak yatırımlara hükümetçe nakit veya kredi olarak sağlanan her hangi bir teşvik yoktur. Verilen teşvikler genel olarak vergi muafiyeti şeklindedir. Bu çerçevede yabancı

---

¹⁰³ Rasim Hesenov, "Azerbaycanın İktisadi İnkişaf Paradigması ve İktisadi Tehlükesizlik Konsepsiyasının Seçimi", *Meşveret Bülteni*, No:7(43), Bakı, Ekim -2001, s.6-8.

sermaye oranı %30'un üzerinde olan yabancı sermayeli yatırımlara aşağıda belirtilen imkanlar sağlanmaktadır.

- İhraç edilen mallar için ihracat lisansından muafiyet
- Yeni ekipman maliyetini vergiden düşme
- Yatırımla ilgili makine ve teçhizat ithalatında gümrük muafiyeti
- İstihdam edilecek yabancı personelin kendi kullanımı için getirilen eşyanın ithalatında gümrük vergisinden muafiyet. Genel olarak, Azerbaycan'da kayıtlı yabancı tüm işletmeler vergiye tabidir. Tüm yasal işletmeler Azerbaycan'da ticari faaliyetten dolayı elde etmiş oldukları kazançları üzerinden vergi ödemekle yükümlüdürler. Ticaret ve üretim faaliyetleri üzerinden elde edilen kazançlardan alınan vergi oranı 1 Ocak 1997 tarihi itibariyle %32'dir.

3.2.1. Azerbaycan'da Mevcut Türk Yatırımcıları

Azerbaycan birçok avantajları ile Türk İşadamları tarafından yatırım ve ticari faaliyet göstermesi için tercih edilen bir ülkedir. Bu itibarla birçok Türk şirketi Azerbaycan'da müşterek müessese kurmuşlar, şube veya temsilcilik açmışlardır. Değişik alanlarda faaliyet gösteren Türk firmalarının büyük bir kısmı ticaret yapmakta veya küçük ve orta ölçekli yatırımı tercih etmektedir. Bu firmaların faaliyet alanları; petrol, telekomünikasyon, bankacılık ve sigortacılık, gıda malları imalatı, eğitim, basın-yayın, tekstil ve konfeksiyon, taşımacılık, otomotiv, orman ürünleri, demir-çelik, demir dışı metaller, inşaat malzemeleri ve müteahhitlik hizmetleri gibi sektörlerdedir.

Tablo 4. Azerbaycan'da Kurulu Türk Şirketlerinin Sayısı ve Statülerine Göre Dağılımı

Statüsü	1991-1995	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam
Müşterek Müessese	394	72	78	67	33	16	660
%100 Türk Sermayeli Şirket	176	65	116	126	42	36	561
Temsilcilikler	29	8	21	23	17	8	106
TOPLAM	599	145	215	216	92	60	1.327

Kaynak: T.C.DTM-Bakü Ticaret Müşavirliği 1999, 2000 yılı raporu , <http://www.baku.emb.mfa.gov.tr/> , (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2015)

Türk şirketleri, Azerbaycan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişinde, doğrudan ve dolaylı olarak, tecrübeleriyle önemli rol oynamaktadırlar. 2000 yılı sonu itibariyle

%100 Türk sermayeli, müşterek müessesse, şube veya temsilcilik olarak yaklaşık 1.327 adet Türk şirketi, Azerbaycan'da resmi kuruluş işlemlerini yaparak tüzel kişilik kazanmıştır. Bu şirketlerden önemli bir bölümü faaliyetlerini devam ettirememektedirler. Azerbaycan'da halen değişik sektörlerde toplam 600 civarında Türk şirketi faaliyet göstermektedir. Türk firmalarının Azerbaycan'da gerçekleştirdikleri yatırımların miktarının 1,5 milyar \$ (TPAO hariç) civarında olduğu tahmin edilmekte ve yaklaşık 30.000 kişi istihdam edilmektedir. Ülkede petrol dışı yabancı sermaye yatırımlarında Türkiye birinci sırada yer almaktadır. Azerbaycan'ın sahip olduğu rezervleri işletmek amacı ile bugüne kadar oluşturduğu yirmi adet uluslararası konsorsiyumun dördünde TPAO pay sahibidir.¹⁰⁴

Türkiye merkezli şirketler ve girişimciler Azerbaycan'da bin 685 şirket kurdu. Yatırımları 5 milyar doları buluyor. Bunun 3.5 milyar doları TPAO'nun enerji yatırımları.

Enerji dışında, üretim ve hizmet alanında yatırım yapan Türk veya Türk - Azeri ortaklığı olan önemli şirketler var. Azerbaycan Coca - Cola, Azercell Telekom, Azersun Holding (Gıda), Elvan - Azeri Gıda (çikolata), Dimes Gafkaz MMC (meyve suyu), Kissan Parke, Dizayn - Cenay Azerbaycan, Türk Yapı Sanayi, Veyselöglü- Yayıncı Kardeşler, Çağ Öğretim (Eğitim), Kartaş Ltd. (Mr. Fix markalı yapı kimyasalları), Makro 2000 Eğitim Teknolojileri, Beta Çay... Bunların yanı sıra onlarca Türk markası pazarda. Vestel, Beko, Damat, Bay Döner, LCV, Koton...

Aslında 1991 - 2011 arasında T.C. vatandaşlarının sahip veya ortak olduğu şirket sayısı 3 bin 707'e ulaşmıştır. Bu şirketlerin yarısında fazlası faaliyetlerini durdurmuş durumdadır, sadece bin 700'e yakını faaliyetini sürdürmektedirler. Azerbaycan'da Türk işverenlerin TÜSİAB (Türkiye Sanayici ve İşadamları Uluslararası Cemiyeti, 253 üyeli) ve ATİB (Azerbaycan – Türkiye İşadamları Birliği) isminde iki kuruluşta örgütü bulunmaktadır.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ <http://turkler.blog.com/dunya-turkleri/> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015)

¹⁰⁵ <http://www.dunya.com/mobi/azerbaycanda-faal-turk-firmalari-bin-685e-ulasti-195769h.htm> (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015)

3.3. Ekonomik İlişkilerin Hukuki Temelleri

Tarihi, coğrafi ve kültürel değerleri ile birbirine bağlı olan iki ülke arasında, Azerbaycan'ın bağımsızlığından itibaren çeşitli alanları kapsayan ve aynı zamanda iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin hukuki altyapısını oluşturan 150 civarında çeşitli işbirliği, anlaşma ve protokoller imzalanmıştır. Azerbaycan ve Türkiye arasında ekonomik ve ticari ilişkiler 01.11.1992 tarihli "Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" çerçevesinde yürütülmektedir. Diğer yandan yatırımcılar için önem taşıyan "Azerbaycan ile Türkiye Arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması" 09.02.1994 tarihinde, "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Hakkında Anlaşma" 09.02.1995 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Uluslararası Kombine Yük Taşımacılığı Anlaşması

- Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Demiryolu Bağlantısı Olan Limanları Arasındaki Uluslararası Demiryolu-Feribot Hattının Organizasyonu ile İlgili Anlaşma Kabul Tarihi: 10/2/2015

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Hükümeti Arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması

3.3.1. Tarım Alanında İşbirliği

Tarım sektöründe işbirliği, her iki ülke arasında 09.02.1994 tarihinde imzalanan "Tarım Alanında Bilimsel, Teknik ve Ekonomik İşbirliğine İlişkin Protokolü"ne göre yürütülmektedir. Tarım Yürütme Komitesi İkinci Dönem Toplantısı 17-21 Temmuz 2001 tarihlerinde Bakü'de yapılmış ve bir protokol imzalanmıştır. Türkiye Tarım Azerbaycan Ekonomik Başkanlığı, "Azerbaycan Ekonomisine Yöneltilmiş Yabancı Yabancı Yatırımların Miktarı Hakkında BAKÜ 2002 Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) tarafından Azerbaycan'da gıda güvenliğinin sağlanması için bir proje hazırlanmıştır.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Azerbaycan Ülke Raporu, DPT Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs -2002, s22

Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerine bedeli Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Başkanlığı'nca karşılanmak üzere, T.C. Tarım Bakanlığı, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nce 25 ton tohumluk buğday gönderilmiş ve ekimi sırasında danışmanlık hizmeti sunulmuştur.

Azerbaycan'ın Haçmaz yöresinde bir Azerbaycan-Türkiye ortak tohum işletmesi kurulmuştur. 2005 yılına kadar arpa ve buğday tohumları üreten kurum, 2005'den itibaren mısır, ayçiçeği, soya ve diğer bitkilerin de üretimi için denemelere başlanması planlanmıştır. T.C. Tarım Bakanlığı ve TİKA ile işbirliği içerisinde yürütülmekte olan "Avrasya Ülkelerinde Tarım Seminerlerini Araştırma ve Geliştirme Projesi" çerçevesinde Azerbaycan Bitki Sağlığı ve Karantina Laboratuvarları Revizyonu Projesi devam etmektedir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Azerbaycan'da en çok Sanayiye yatırım yapılmış , daha sonra yol, nakliye ve depo yatırımları olmuştur.

Tablo 5: Yıllara göre Azerbaycan'da kurumlara yapılan yatırımlar

Yıllar	Sanayi	Tarım ve Balıkçılık	İnşaat	Nakliye ve Depo
milyon manat				
2001	827,6	8,3	13,0	58,8
2002	1632,1	18,5	40,0	89,6
2003	3008,0	37,4	12,2	337,8
2004	3917,2	35,0	20,7	325,4
2005	4176,0	40,7	46,1	517,2
2006	4296,7	58,3	10,1	631,5
2007	4591,2	243,3	4,2	745,4
2008	4249,3	336,5	66,1	1993,9
2009	3224,9	266,6	30,5	1715,2
2010	4276,2	431,0	113,8	2449,1
2011	5369,8	437,3	225,9	2515,7
2012	6039,9	648,8	499,0	2621,1
2013	7499,6	574,3	707,8	3570,0

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Kurumu, <http://www.stat.gov.az/>, (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015)

3.3.2. Sanayi Alanında İşbirliği

T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde bulunan Türk Patent Enstitüsü'nün görev alanına giren Sınai Mülkiyet Hakları kapsamında, Türk Cumhuriyetleri Patent kuruluşları arasında işbirliğini başlatmak ve geliştirmek için 12 Kasım 1998'de Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan ve Tacikistan arasında niyet protokolü imzalanmıştır.¹⁰⁷

3.3.3. Standartlar Alanında İşbirliği

Bu alanda en önemli gelişme 13 Haziran 1996'da imzalanan uygulama protokolüdür. Bu anlaşma ile her iki ülke, birbirlerinden veya üçüncü bir ülkeden gelen malların her iki ülkenin ilgili kuruluşlarından belge aldıkları takdirde ülkeye girişlerde Standart Teşkilatlar tarafından ayrıca bir kontrole tabi tutulmayacağı konusunda mutabakata varmıştır. Azerbaycan kanunlarına göre ithalatta standartlara uygun belgeli mal getirme mecburiyeti bulunmaktadır. BDT ve Türkiye'den TSE belgeli mallar ülkeye geldiğinde 'Azerbaycan Standartlaştırma Metroloji ve Patent Üzere Devlet Acenteliğine TSE belgesini verip AZS belgesi almak zorundadırlar. TSE Azerbaycan'da İSO belgesi vermektedir. TSE'nin Azerbaycan'daki ISO belgelendirme çalışmalarının ana gayesi, kalite seviyesi yüksek mal ve hizmet üretiminin teşvik edilerek ülke ekonomisine katkı sağlanması, işletmelerde kalite anlayışının gelişerek, kârın, pazarın ve verimliliğin artması, etkin bir yönetimin sağlanması, maliyetlerin azalması, çalışanların tatmini, kaynakların optimum kullanılması, müşteri memnuniyetinin yanı sıra uluslararası geçerliliği olan sistem belgelendirme çalışmalarında Azerbaycan'da öncülük yapmaktır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/getFile?fileId, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015)

¹⁰⁸ Yavuz Selim Çelebi, “**Türk Standartları Enstitüsü ve Azerbaycan**”, Diyalog Azerbaycan İş Dünyası Dergisi, TÜSİAB Cemiyeti, Bakü, Sayı: 16, Ağustos -2004, s22

3.3.4. Enerji Sektöründe İşbirliği

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki en önemli ekonomik işbirliği stratejik açıdan enerji sektöründedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi ise ekonomik ve stratejik önem arz eden enerji sektöründeki en önemli iki projedir. Bu iki proje dışında Azerbaycan ile işbirliği alanları arasında yer alan ve BOTAŞ'ın Türkiye içinde yer altı depoları hazır olana kadar Türkiye dışında depo kiralama stratejisi doğrultusunda Bakü'nün 50 km yakınında yer altı depolarının kiralanması da söz konusudur.

3.3.5. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi, 18 Kasım 1999 tarihinde İstanbul'da yapılan AGİT Zirvesi'nde Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan Hükümetleri arasında imzalanan "Hükümetler arası Anlaşma" ile faaliyete geçmiştir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi Lot C Kısmı, Sivas'ın Altınyayla ilçesinden Adana Ceyhan'a kadar olan bölümünü kapsamaktadır. Projenin Türkiye ayağında inşaatı ilk tamamlayan ve petrol sevk edebilecek duruma gelen Punj Lloyd-Limak Adi Ortaklığı olmuştur.

Sözleşme 2002 yılında imzalanmıştır. 2005 Temmuz ayında tüm saha aktiviteleri kurutma işlemleri dahil tamamlanmıştır. Proje kapsamında; 125 km'si 34 inç çapında ve 207 km'si 42 inç çapında olmak üzere toplam 332 km boru hattı ile hat boyunca 13 vana istasyonu yapım işi tamamlanmıştır. Proje 06 Eylül 2005 tarihinde Mekanik Kabul Sertifikası almıştır.

Azeri petrolünün Gürcistan-Türkiye üzerinden Akdeniz'e ve dünya pazarlarına ulaştırılmasını hedefleyen bu projenin Türkiye'ye stratejik, politik ve sosyo-ekonomik katkılarının olacağı bir gerçektir.

Proje iş güvenliği, çevresel ve sosyal konularda en üst standartlarda uygulanmıştır.

3.3.6. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

Hazar Denizi`ndeki Şahdeniz yataklarından çıkartılan doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa`ya ulaştıracak BTE Doğalgaz Boru Hattı'nın Azerbaycan bölümüne gaz pompalanmaya başlandı. Bu sonbaharda devreye girmesi beklenen BTE`nin doldurulması için ilk aşamada Azeri yatağından çıkartılan doğalgazdan yararlanılacak.

2007 Hesaplaşmalara göre 2012 yılında boru hattı aracılığıyla 7-9 milyar metreküp doğalgazın dünya piyasasına ihracı mümkün olacaktır. Bu hem genel olarak ulusal ekonominin günümüzdeki hızlı gelişmesine ivme kazandıracak, öte yandan ülkenin gaz ihtiyacının iç kaynaklar hesabına karşılanması sonucu dış ülkelere, keza Rusya'dan biraz daha pahalıya alınan doğalgazla ilgili oluşan ekonomik bağılımımız tamamen son erecek. (<http://www.socar.gov.az/>) Öte yandan bu proje Güney Kafkasya'da barışın, karşılıklı çıkarlara dayanan ekonomik işbirliğinin, ülkeler arasında entegrasyon süreçlerinin güçlenmesine hız katarak Azerbaycan'ın bu coğrafi alanda lider ülkeye dönüşmesini sağlayacaktır.”¹⁰⁹

3.3.7. Turizm Sektöründe İşbirliği

Azerbaycan ve Türkiye arasında 1992'de Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Azerbaycan turizm sektöründe çalışan işgücü Türkiye'ye eğitim almak üzere gitmektedir. Ayrıca yapılan anlaşmalar çerçevesinde, özel şirketler tarafından Azerbaycan ve Türkiye arasında karşılıklı turlar düzenlenmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Azerbaycan'a gelen turistlerin başında Rusya ve Türkiye gelmektedir. Buna da en büyük katkıyı ülkeler arasında yapılan anlaşmalar ve vize alımındaki kolaylıklar etkilemektedir.

---

¹⁰⁹ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> , (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015)

Tablo 6: Azerbaycan'a gelen harici vatandaşların ülkelere göre listesi

ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TOPLAM	1.898.939	1.830.367	1.962.906	2.239.141	2.484.048	2.508.904	2 297 804
Rusya	630.860	598.894	701.110	786.684	876.013	903.242	843.851
Gürcüstan	607.875	529.613	491.942	573.063	763.251	810.390	699.532
İran	308.650	329.913	349.960	407.576	283.739	143.579	131.179
Türkiye	157.827	177.308	214.594	242.606	295.549	361.413	314.476
Büyük Britanya	29.362	25.699	24.160	24.646	29.125	32.841	33.563
Ukrayna	28.420	28.606	31.500	40.030	42.393	51.802	58.201
Kazakistan	15.335	16.048	19.209	28.225	25.295	28.226	29.468
ABD	13.314	11.663	11.986	11.443	13.687	15.612	14.543
Almanya	8.740	10.695	10.602	11.927	16.445	13.920	13.838
Uzbekistan	8.107	7.067	11.879	14.513	18.417	18.627	19.336
Çin	7.138	6.322	5.846	6.224	5.060	6.465	5.930
İsrail	6.233	6.516	6.346	5.671	6.369	6.989	7.534
Türkmenistan	5.155	3.687	4.072	3.969	4.906	4.766	5.398
Beyaz Rusya	4.660	5.308	5.479	5.724	7.038	8.251	9.256
Hindistan	4.236	3.721	3.755	3.715	5.048	4.791	4.853
Fransa	3.833	3.994	4.128	4.799	5.870	5.919	6.858
İtalya	3.762	4.066	4.732	4.857	6.767	8.566	9.605
Pakistan	2.738	5.416	1.949	1.743	1.675	1.767	1.817
Kore	2.446	2.082	2.647	2.461	2.829	3.134	3.368
Kanada	2.356	2.036	2.050	1.851	2.566	2.411	2.501
Norveç	2.300	1.921	2.054	1.874	1.981	2.024	2.056
Hollanda	2.180	2.595	2.689	3.026	3.970	4.036	4.425
Belçika	1.980	2.389	2.233	2.299	2.255	1.725	1.908
Kırgızistan	1.850	1.921	2.279	2.337	2.905	2.594	2.556
Polonya	1.830	1.699	2.455	2.224	3.168	3.716	4.209
Moldova	1.705	4.289	3.645	3.753	4.375	4.448	5.843

*Kaynak:*Azerbaycan İstatistik Kurumu,<http://www.stat.gov.az/>, (Erişim Tarihi:23 Haziran 2015)

3.3.8. Madencilik Sektöründe İşbirliği

Türkiye Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü 1994-1995 yıllarında her bir ülkenin yer bilimleriyle ilgili temsilcilerinin katıldığı "Türkçe Konuşan Ülkeler Yer Bilimleri ve Madencilik Konferansı" gerçekleştirmiştir. İlgili toplantıda bütün ülkelerin doğal kaynak potansiyelleri ve madencilik faaliyetleri ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın 1/500.000 ölçekli maden yatakları haritası, 'Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Ehtiyatlar Komitesi' ile Türkiye Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğü tarafından ortak çalışma olarak yayınlanmıştır.¹¹⁰

¹¹⁰ Nizameddin Allahverdiyev, Şövqi Göyçaylı, 'Azerbaycan Respublikasının İqtisadi ve Sosial Coğrafiyası (Azerbaycan Cumhuriyetinin İktisadi ve Sosyal Coğrafyası)', Azerbaycan Öyretmen Neşriyyatı Yayınları, Bakü, Azerbaycan, 1996

3.3.9. Eğitim Sektöründe İşbirliği

Büyük Öğrenci Projesi kapsamında diğer Türkiye Cumhuriyetlerinden olduğu gibi Azerbaycan'dan da Türkiye'ye lisans, yüksek lisans ve doktora eğitim amacıyla öğrenci gitmektedir. Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye eğitim almak üzere giden öğrencilerin %11'i Azerbaycanlıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra, kardeş Türkiye Cumhuriyeti ile eğitim alanındaki işbirliği imkânlarının temelini oluşturan öğrenci değişimi, hızlı bir şekilde genişlemiştir. İki kardeş ülke arasında eğitim alanında yıllar geçtikçe gelişen işbirliği alanlarından biri de, temeli Azerbaycan halkının ulusal önderi Haydar Aliyev tarafından atılan öğrenci değişimidir.

Genel anlamda yurtdışı eğitim, özellikle de yurtdışında uzmanlık eğitimi en son uluslararası pratikte yeteri kadar zengin geleneğe sahiptir. Günümüzde her iki ülke arasında insani yardım alanında uluslararası işbirliği büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde Azerbaycan ve Türkiye arasında eğitim alanında çok taraflı işbirliğinin gerçekleştirilmesi için gereken yasal dayanaklar oluşmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı arasında eğitim alanında imzalanmış işbirliği protokollerinde eğitimin çeşitli alanlarında işbirliğine, aynı zamanda karşılıklı öğrenci değişimine de olanak sağlayan yasalar belirtilmiştir. Buna karşın, söz konusu belgelerde Azerbaycan üniversitelerinde kazanılan yeterlilikler ve diplomaların Türkiye'de tanınması sorunu henüz çözülmemiş olarak kalmaktaydı.¹¹¹ Bu durum, ilerleyen yıllarda Azerbaycan yüksek öğretim kurumlarından mezun olan Türkiye vatandaşlarının diplomalarının Türkiye'deki ilgili kurumlar tarafından tanınmasında ciddi sorunların oluşmasına neden oluyordu.¹¹²

Türkiyeli vatandaşlar yalnız ülkelerindeki Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından tanınmış yüksek okulların ilgili yeterliliklerinde eğitim aldıkları takdirde bu gibi sorunla karşılaşmıyorlardı.

Sorunun çözülmesi, yani Azerbaycan yüksek öğrenim kurumlarından kazanılan diplomaların Türkiye tarafından tanınması için yasal dayanağın oluşturulması oldukça büyük önem arz etmekteydi.

¹¹¹ Bülten. **Azerbaycan Türkiye İşadamları Birliği (ATİB)**. 15 Eylül 2006, № 022 / 6, s. 81.

¹¹² ATİB, 2006, s.81

Sorunun çözümü 1998 Kasım'ında Türkiyede imzalanmış "Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu yönetimi arasında eğitim ve bilim alanlarında işbirliği Protokolü"nde (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı arşivi, 1998) yer aldı ve böylelikle iki ülke arasında öğrenci değişiminin yeni bir boyuta taşınmasının temelleri atıldı.¹¹³

Adı geçen protokol Azerbaycan'da uygulanan eğitim reformlarına Türkiye tarafının kapsamlı yardım göstermesi ve bu alanda faydalı işbirliğinin kurulması için gerçek zemin hazırlıyordu. Nitekim, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının delegeler grubunun 22 Temmuz - 4 Ağustos 1999 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyetine gerçekleştirdiği ziyaretin amacı Türkiye'de uygulanan eğitim reformlarının gidişatıyla tanışmak, bu ülkenin deneyimini inceden inceye öğrenmekten ibaretti.¹¹⁴ Bugünlerde Türkiye'yle eğitim ilişkilerinin yasal dayanağının iyileşmesiyle ülkelerimiz arasındaki işbirliği daha da gelişmektedir. Türkiye ile eğitim alanında işbirliği tarihinin önemli sayfalarından biri de, 2000 Aralık'ta Türkiye'nin o zamanki Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu'nun Bakü ziyareti sırasında imzalanmış olan Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı arasında eğitim ve bilim alanlarında işbirliği sonrasında imzalanan Protokoldür.¹¹⁵

Protokolde eğitim diplomalarının karşılıklı tanınmasında halen mevcut olan sorunların çözülmesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti YÖK uzmanlarından oluşan Ortak Komisyon'un yılda bir kere Bakü'de ve Ankara'da görüşmesine karar verilmiştir. Protokol esasında oluşan Komisyonun çalışmaları sonucunda Azerbaycan yüksek öğretim kurumlarının ilgili yeterliliklerinin tanınması alanında belli başlı gelişmeler kaydedildi. Protokolün 1., 2. ve 4. maddelerine göre Azerbaycan uyruklu gençlerin Türkiye'nin yüksek öğretim kurumlarında devlet yoluyla öğrenim görmesi için Türkiye devletinin 2008 yılına kadar yılda 150 kişilik kontenjan ayırması öngörüldü. 2008 yılından itibaren bu rakam 125'e düşürüldü. 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılı için ise ayrılan 125 kişilik kontenjandan toplam 91 kişi

---

¹¹³ Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 1998.

¹¹⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 1999.

¹¹⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2000.

yararlanmaktadır. Halen bu karar geçerliliktedir.¹¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurumu ile işbirliği Azerbaycan için büyük öneme sahiptir. Zira Türkiye'nin yabancı uyruklu vatandaşlara ayırdığı bursların üniversitelere göre bölünmesi ve yerleştirilmesi, yabancı ülkelerde öğrenim gören kişilerin eğitim belgelerinin tanınmasının yanı sıra, Türkiye uyruklu vatandaşların yabancı ülkelerin herhangi bir yüksek öğrenim kurumunda herhangi uzmanlık alanında yeterliliğinin tanınması gibi önemli konular da adı geçen kurumun yetkisi çerçevesindedir. Bu nedenle 1998 yılında imzalanmış üç taraflı (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu) anlaşmadan sonra, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı bu kurumla ilişkilerini daha da güçlendirmeye başladı. Bu işbirliğinin attığı başarılı adımlardan biri olarak 2005 Ekim'inde YÖK kadrosunun Azerbaycan'a gerçekleştirdiği ziyaret gösterilebilir. Kadro ile yapılan görüşmeler, gözlemler ve araştırmalar sonucu aşağıdaki kararlar kabul edilerek 2006-2007 Eğitim-Öğrenim yılında yürürlüğe girmiştir:

2009-2010 Eğitim-Öğrenim yılında yabancı ülkelere devlet yoluyla eğitim alan Azerbaycan uyruklu öğrencilere ilişkin istatistik bilgilere (01.12.2010 yılına kadar olan rakamlar) göre devlet yoluyla Türkiye Cumhuriyetinde eğitim alan Azerbaycan uyruklu öğrenci sayısı toplam 503'tür.

Bunların 40'ı dil eğitimi, 202'si lisans düzeyinde, 61'i yüksek lisans, doktorluk stajında, 101'i tıpta uzmanlık eğitimi, 99'u doktora eğitim görmektedirler.¹¹⁷

3.3.10. Ulaşım Sektöründe İşbirliği

1 Kasım 1992 yılında Türkiye ile Azerbaycan arasında kapsamlı bir Kara Ulaştırma Anlaşması imzalanmıştır. Nahçıvan yolu ile direkt bağlantı sağlanmış, ancak bu Nahçıvan'dan öteye gidememiştir. Türkiye ile karayolu bağlantısı Gürcistan ve İran üzerinden sağlanmaktadır.

---

¹¹⁶ Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Bölümü Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2010.

¹¹⁷ Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Bölümü Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2011 yılı.

3.3.11. Gümrük İşbirliği

İki ülke arasında 09.02.1994 tarihinde imzalanan İdari Yardım Anlaşması çerçevesinde 1992, 1995 ve 2000 yıllarında (ECO ülkeleriyle birlikte) Azerbaycan gümrük çalışanları için Türkiye Gümrük Mevzuatı ve Uygulamalarının tanıtıldığı seminerler düzenlenmiştir.

3.3.12. Sosyal Güvenlik Alanında İşbirliği

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Emek ve Ahalinin Sosyal Müdafaası Bakanlığı arasındaki işbirliği 1993'de başlamıştır. Sosyal güvenlik alanında iki ülke arasında 1995'de işbirliği protokolü, 1997'de İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 17 Temmuz 1998'de ise iki ülke vatandaşlarının Sosyal Güvenliklerini garanti altına alan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi imzalanarak 9 Ağustos 2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeyi tamamlayan İdari Anlaşma ise 6 Mayıs 2004'te imzalanmıştır. Böylece her iki ülke vatandaşlarının Sosyal Güvenlikleri karşılıklı olarak sağlanmıştır

3.4. Ticari İlişkiler

Azerbaycan ve Türkiye ekonomileri yapı ve coğrafi devamlılık itibariyle birbirlerini tamamlar niteliktedir. Türkiye ekonomisi dışa dönük ve imalat sanayii ağırlıklı bir yapılanma görüntüsü çizerken Azerbaycan ekonomisi daha çok hammadde ağırlıklıdır.

Azerbaycan'nin dünya ekonomisine entegrasyonu sürecinde bir mesafe aldığını görmüş bulunmaktayız. Buna gösterge olarak 2013 yılında Azerbaycan 150 ülke ile ekonomik ilişki kurmuş ve bu ilişkinin büyük bölümü politik ve dış ticaret olarak yakın olan bir ülke olarak Türkiye önemli bir yere sahiptir. 2013 yılında Azerbaycan, İtalya (17) ve Rusya'nın (%12) ardından dış ticaretinin %7'unu Türkiye ile gerçekleştirmiştir. 2013 yılı verilerine göre Azerbaycan'da Türkiye sermayeli 1106 şirket mevcut, aynı zamanda Türkiye'de Azerbaycan yatırımcılarına ait 884 şirket faaliyet gösterir. Azerbaycan ekonomisine Türkiye'nin yatırımları 2 milyar ABD doları

civarındadır. Türkiye'nin ekonomisine SOCAR'ın ve başka Azerbaycan şirketlerin yatırımları, 4,5 milyar dolara eşittir. 2018 yılına kadar sırf SOCAR'ın Türkiye'deki yatırımları, 17 milyar dolara ulaşacak.¹¹⁸

Resmi istatistiklere göre 2013'de, Azerbaycan ve Türkiye arasında yıllık ticaret hacmi yaklaşık üç milyar dolar hacminindedir. Ancak başta bavul ticareti olmak üzere, kayıt dışı ticaret işlemleri göz önüne alındığında iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi resmi verilerden daha fazladır. Gayri resmi hesaplamalara göre, bu rakam beş milyar dolardan çoktur. Azerbaycan'ın toplam ticaret hacminin 17 milyar dolar olduğu dikkate alındığında, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticari ilişkilerin hacminin yüksek olduğu söylenebilir. Yani Azerbaycan'ın ticaret hacminin yaklaşık %20'si Türkiye'nin payına düşmektedir. Tabii ki iki ülke arasındaki ticaret hacmini daha fazla artırması gerekiyor. İkili ilişkileri geliştirmek amacıyla Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Eski Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile imzalan ticari ilişkilerin gelime amaçlı sözleşme sayesinde 2018 yılına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacminin 10 milyar dolara yükseltilmesi hedeflenmektedir. Ülkeler arası bazı problemlerin çözüme kavuşturulması durumunda ise iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2023 Türkiye hedeflerinde en az 15 milyar dolara ulaşabileceği hesaplanmaktadır. Azerbaycan'ın Türkiye'den ithal ettiği mal grupları arasında ilk sırayı gıda maddeleri almaktadır. Önemli ihrac ürünleri şöyle sıralanabilir: yağ, taze ve dondurulmuş tavuk eti, küp ve toz şeker, çikolata ve şekerleme ürünleri, meyve suları, süt ve süt ürünleri, bisküvi, yumurta, makarna, patates, yenilebilen diğer gıda ürünleri, kırtasiye malzemesi, tuz, kükürt, alçı, çimento, elektrik enerjisi, boya, boya katkı maddeleri, deterjan, çeşitli kimyasal ürünler, kağıt, karton ve karton ürünleri, duvar kağıdı, demir çelik eşya, tekstil makinaları, motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları, mobilya, hazır deri ürünleri, trikotaj ürünleri, sıhhi tesisat malzemeleri, lastik, plastik eşya, beyaz eşya, telekomünikasyon ürünleri.¹¹⁹

Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatında ise ilk sırada şu ürünler yer almaktadır: Petrol ve petrol ürünleri, pamuk ve pamuk ürünleri, polietilen, şeker pancarı, işlenmemiş deri, yün, alkollü içkiler, biyan kökü, elma suyu, ipek, halı, diğer dokuma

---

¹¹⁸ <http://www.stat.gov.az/source/trade/> Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2015)

¹¹⁹ www.socar.az (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015)

ürünleri, mis, alüminyum, titan, yangın söndürme cihazları. 1991 yılından itibaren gelişen siyasi ve ekonomik ilişkilere paralel Türk iş adamlarının bu ülkeye olan yoğun ilgisi ve Türk şirketlerinin Azerbaycan piyasasında şube açmak suretiyle Türkiye'den ithalat yapması sebebiyle sürekli bir yükselme içerisinde bulunan iki ülke ticareti Türkiye lehine fazla vermiştir. Türkiye'nin bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan ile ekonomik ve ticari ilişkilerinde olan üstünlüğü zaman içerisinde hem diğer ülkelerin bu pazara girmesi ve hem de yerel müteşebbislerin artık kendi ayakları üzerinde durmaya başlaması ile gerilemeye başlamıştır. Türkiye'nin Azerbaycan'a olan ihracatındaki azalmanın başlıca sebeplerinden biri de Türk müteahhit firmalarının üstlenmiş oldukları inşaat işlerinin büyük ölçüde tamamlanmış olması ve yeni projelerin başlamamasıdır.¹²⁰

Azerbaycan ve Türkiye arasında direkt karayolu bağlantısının olmaması iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle ekonomik ve ticari ilişkilerin zaman zaman zora girmesine ve diğer ülkelere (Rusya ve Gürcistan) göre Türkiye'nin dezavantajlı duruma düşmesine neden olmaktadır. Zira Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde bu durum ekonomik ve politik ilişkilerin üzerinde üçüncü ülkelerin ipoteğini her zaman olası hale getirmektedir. Karayolu bağlantısının sağlandığı Gürcistan'ın koyduğu yüksek vergiler ve İran'ın getirdiği tonaj sınırlamaları, Azerbaycan'ın aynı zamanda BDT üyesi olması ve BDT ülkeleri ile sağladığı gümrük anlaşmaları Azerbaycan ile Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerini zora sokmuştur. Türk kamyonlarına uygulanan yüksek orandaki yol vergileri, gümrükleme sıkıntıları, bürokratik işlemlerin çokluğu, mevzuat eksikliği, kayıt dışı ekonominin getirdiği haksız rekabet ortamı, gizli monopolleşme, kamu görevlilerinin menfaat temini amacıyla özel sektör üzerinde kurduğu baskılar ve bazen pazar ekonomisinin mantığıyla çelişen bazı kanunlar ve uygulamalar Azerbaycan'da Türkiyeli iş adamlarının rekabet şartlarını zorlaştırmakta ve ülkeye olan ilgilerini azaltmaktadır.¹²¹

---

¹²⁰ Azerbaycan'ın İqtisadi İcmali, İyul-Dekabr 2013, s.64;

¹²¹ Elçin Süleymanov ve Ayaz Zeynalov, "Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multipikatoru", Azərbaycan, Qloballaşma Prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asya III beynəlxalq Konfrans 15-17 Oktyabr 2010, Qafqaz Universiteti, s. 124-125, Okt 2010

4. AZERBAJCAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ KARŞILIKLI YATIRIMLAR

4.1. Türkiye'nin Azerbaycan'daki Yatırımlar

Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuştuğu yıllarda ilk teşebbüsü iki millet bir devlet prensibi uygulayan Türk iş adamları yatırım yaparak her iki ülkenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuşlardı. Geçiş döneminde olan ve yatırıma ihtiyacı bulunan Azerbaycan'a Türk sermayesinin katkısı önemli boyutlardadır. Türk müteşebbisleri daha çok diğer yatırımcıların yaptığı petrol sektörü değil de, onun dışındaki alanlara yaptıkları yatırımlarla dikkat çekmektedirler. Azerbaycan'daki petrol dışı yabancı yatırımlar içinde Türk yatırımları ilk sırada yer almaktadır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının büyük bir kısmı ticaret yapmakta veya küçük ve orta ölçekli yatırımı tercih etmektedir. Bu firmaların faaliyet alanları; petrol, telekomünikasyon, bankacılık ve sigortacılık, gıda malları imalatı, eğitim, basın-yayın, tekstil ve konfeksiyon, ulaşım, haberleşme, otomotiv, orman ürünleri, demir-çelik, demir dışı metaller, inşaat, inşaat malzemeleri ve müteahhitlik hizmetleri gibi sektörlerdedir.¹²²

Azerbaycan Türk iş adamları sayesinde modern oteller, bankalar, sigorta şirketleri, üretim ve eğitim kurumlarına sahip olmuş ve bu sayede Türkiye bir ilke imza atmış bulunmaktadır. Türk iş adamların sağladığı katma değer Azerbaycan'ın Gayri Safi Milli Hasılası'nın %7'sini oluşturmuş ve Türkiye sermayeli şirketler Azerbaycan ekonomisine istihdam açısından önemli bir katkı sağlamışlar. 2013 verilerine bakıldığı zaman Türk sermayesinin Azerbaycan'ın devlet bütçesi içinde %6 oranında bir paya sahip olduğu da görülmektedir. Türkiye sermayedarları tarafından Azerbaycan'da açılan işletmelerde 40-45 bin civarında Azerbaycan, 5 bin civarında ise Türkiye vatandaşı istihdam edilmektedir. Örnek olarak Ziraat Bankası'nın ortaklığı ile kurulan "Azer-Türk Bank" bankacılık alanındaki işbirliği göstermektedir. Buna ilave olarak türk

---

¹²² A Mehdiyev, "Azerbaycan'ın Dünya İqtisadiyyatına İntegrasiyasının Reallıqları", *Ekspert İqtisad Jurnalı*, No.7-8, 2001, s.24-26.

sermayeli Koçbank ve Citibank, Günay Anadolu Sigorta ve Başak İnam Sigorta finans sisteminde hizmet veren kuruluşlar arasında yer almaktadır. Bakü'den Gürcistan sınırına uzanan yolun yeniden inşasında da Türk inşaat şirketleri büyük bir önemli kesp etmektedir.¹²³

Ancak son yıllarda Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ticaret hacminde azalma yaşanırken, bir yandan da Azerbaycan'a Türkiye'nin yaptığı yatırımların hacminde gerileme ve Türk sermayeli işletmelerin sayısında azalma görülmektedir. Örneğin, 1997 yılında yapılan toplam yatırımlar içinde Türkiye'nin payı %14 olmasına karşın, 2011 yılında bu oran %7 olmuştur. Bilindiği gibi Azerbaycan'ın yabancı sermayesinin büyük bölümünü tutan petrol ve doğal gaz sahasında yapılan uluslararası konsorsiyumların dördünde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) yer almaktadır. TPAO, Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz rezervlerinin işletilmesi için hazırlanan ve toplam yatırım hacmi; 11 milyar dolar olan (Azeri, Çırak ve Güneşli) projede %6.5; 4.1 milyar dolar olan Şah Deniz projesinde %9.0; 2.5 milyar dolar olan Kürdaşı sahasında %5; 10 milyar dolar olan Araz-Alov-Şerq sahasında ise %10 oranında pay almıştır. Söz konusu projeler çerçevesinde Türkiye'nin Azerbaycan'a 2013 yılı sonu itibariyle yaptığı yatırım hacmi 3 milyar doların üzerindedir. Ayrıca Pet Holding ve Atilla Doğan isimli iki özel Türk Şirketi, Azerbaycan Devlet Petrol şirketi (SOCAR) ile oluşturdukları ortak şirketler (Joint Venture) ile karada (Mişovdağ ve Hilli Babazanan sahaları) petrol çıkarmaktadırlar. Yapılan petrol anlaşmalarını destekleyen ve petrolün dünya piyasalarına ulaştırılmasında Bakü-Ceyhan boru hattının en kısa zamanda işlerlik kazanmasıyla Azerbaycan'ın ekonomik kalkınmasında önemli bir mesafe alınmasını bekleyen Türk iş adamlarının Azerbaycan ekonomisinin petrol dışı sektörlerine yaptığı yatırım tutarı toplamı ise 3 milyar dolar civarındadır.¹²⁴

Gerçekleştirdikleri yatırımlarla Türk iş adamları, petrol dışı sektörlerde en çok sermaye yatıran yabancı yatırımcılardır. Petrol dışı sektörlerde yapılan yatırımlar içerisinde Türkiye'nin payı %40 civarındadır. Söz konusu Türk yatırımlarının büyük bir kısmı inşaat, haberleşme, ulaşım ve gıda sanayisine yöneltilmiştir.

---

¹²³ Aras O. N.,(2004.) **Azerbaycan Ekonomisi ve Yatırım İmkanları**, *TUSİAB Yayınları*, Bakü,

¹²⁴ Araz Aslanlı, **"Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün Ötesinde Önem Taşıyan Hat"**, *TUSAM Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi*, (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2014), <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=53>. (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015.)

4.2. Azerbaycan'ın Türkiye'deki Yatırımları

Azerbaycan'ın ilk kapsamlı yatırım projesi 2008 yılında yapılan açık artırmada "Petkim Petrokimya Holding" A.Ş.'nin hisselerinin % 51'nin 2 milyar 40 milyon dolara "SOCAR & Turcas Enerji A.Ş. tarafından elde edilmesiyle başladı. 25 Ekim 2011 yılında temeli atılan "STAR" petrol işleme tesisine yapılan yatırım ise Türkiye tarihinde bir kuruluşa yöneltilen en büyük direkt yabancı sermaye yatırımı oldu. İlave olarak SOCAR şirketinin 'STAR' Rafinesi için bulunduğu 3,2 milyar dolarlık banka kredisi Türkiye'de yatırım için yapılan en büyük kredi ödülünü elinde bulunduran tek şirkettir. Anlaşılan bu ki iki kardeş ülke bir birlerini her anlamda yardımcı olmuş ve işbirlikleri karşılıklı önem teşkil etmiştir. Bilindiği gibi, Türkiye enerji konusunda dışa bağımlı bir ülke olduğu için her yıl enerji taşıyıcıları ithaline 60 milyar dolar parasal kaynak harcıyor. 2018 yılında kullanıma verilmesi beklenen "STAR" rafinerisine büyük ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye'nin 2014 yılında sadece dizel ithalatı 12 milyon tona ulaşmıştır ki, STAR Rafinerisi ülkenin dizel ihtiyacının ancak yarısını karşılayacak durumda olacaktır ki, bu da Türkiye için hem finansal maliyet hem de stratejik olarak önemli bir konuma getirecektir.¹²⁵ Önümüzdeki yıllarda SOCAR bu kuruluşa daha 10 milyar Dolar yatırım yapacak ve toplamda Azerbaycan Türkiye'deki yatırımlarını 17 milyar Dolara kadar artırmış olacaktır. Bu yatırımlar ağırlıklı olarak stratejik önemli Trans - Anadolu Doğal gaz Boru hattı projesi (TANAP), petrokimya tesislerine, doğal gazın satışı altyapısına ve lojistik projelere yöneltilen olacaktır. Şu anda inşaatı devam eden Bakü-Tiflis - Kars demiryolu hattının çalışmaya başlamasıyla Türkiye ve Azerbaycan arasında doğrudan demiryolu bağlantısı oluşturulmakla Karadeniz ve Hazar'a kıyısı olan ülkelerin Avrupa'nın demiryolu ağına bağlanması, aynı zamanda Türkiye'nin ve Avrupa ülkelerinin Azerbaycan üzerinden Asya demiryolları ağı ile birleştirilmesi sağlanacaktır. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 2013 yılında 2,9 milyar dolar, ithalatı ise 1,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplam 4,6 milyar dolar seviyesine ulaşan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre %11'lik artış göstermiştir. Türkiye'nin verdiği dış ticaret fazlası ise bir önceki yıla göre %30'luk bir artışla 1,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 yılı ihracatımızın ilk üç kalemini demir-çelik, mobilya ürünleri ve

¹²⁵ <http://www.epdk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015)

kıymetli metaller oluşturmaktadır. Azerbaycan'dan ithalatımızın ilk üç kalemini ise doğal gaz, işlenmemiş alüminyum ve ham petrol teşkil etmektedir. İkili ticaret hacminin 2023 yılına kadar 15 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir.¹²⁶

13 Kasım 2013 tarihinde düzenlenen Türkiye ile Azerbaycan arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Üçüncü Toplantısı sonucunda, Türkiye-Azerbaycan arasında vizesiz geçişlerin sağlanması konusunda önemli bir noktaya gelinmiş oldu. Azerbaycan tarafınca Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulamasının gruplar halinde kaldırılması kararlaştırılmış ve ilk etapta vize muafiyetinin Türk işadamlarına uygulanmasına karar verilmiştir. İki ülke arasında her alanda gelişmekte olan ilişkilerin derinleşmesi yönünde çok sayıda anlaşmanın imzalanması gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ile Azerbaycan, mevcut bölgelerindeki konumları itibariyle büyük önem kastettiği için aralarındaki işbirliği de öncü rol oynamaktadır. Bu çerçevede iki ülkenin İran ve Gürcistan ile tesis ettikleri Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantı mekanizması önemli bir işlev görmektedir. Türkiye-Azerbaycan-İran Dışişleri Bakanları Toplantısı son olarak 14 Mart 2014 tarihinde Van'da; Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantısı son olarak 19 Şubat 2014 tarihinde Gence'de gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantılarda, Üçlü Sektörel Eylem Planları kabul edilmiştir.¹²⁷

Türk firmaların Azerbaycan'daki doğrudan yatırımları 5,3 milyar dolara ulaşmıştır. Ülkede 25 bini aşkın kişiye iş imkanı sunan 700'den fazla Türk şirketinin yatırımları ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektörlerine yönelmiştir.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki yatırımları da 4 milyar doları aşmıştır. İzmir'de inşaatı devam eden Star Rafinerisi'ne 5,5 milyar dolar yatırım yapmayı planlayan Azeri SOCAR firması, 2018 yılına kadar ülkemizde enerji ve altyapı alanlarında toplam 17 milyar dolarlık yatırım yapmayı hedeflemektedir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler hızla gelişmekte olup karşılıklı yatırımlar hali hazırda 10 milyar dolar civarındadır. Hedefimiz, bunu hızlı bir şekilde artırarak yakın gelecekte 20 milyar dolar düzeyine çıkarabilmektir.

---

¹²⁶ TUIK , <http://www.tuik.gov.tr>. Türkiye İstatistik Kurumu, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015)

¹²⁷ Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, “ **Azerbaycan Ekonomisinin Kalkınmasına Yöneltilmiş Yatırımların Miktarı Hakkında Rapor**”,Bakü,2001,s.17

Türk müteahhitlik firmaları Azerbaycan'da şimdiye kadar toplam 9 milyar dolar değerinde 328 proje üstlenmişlerdir. Sadece 2013 yılında Türk müteahhitlerince 2,8 milyar dolar değerinde 22 proje üstlenilmiştir.

2013 yılında 35 milyon turist ağırlayarak dünyanın en çok turist çeken 6. ülkesi olan Türkiye'ye gelen Azeri ziyaretçi sayısı aynı yıl 630 bindir. Sadece TİKA kanalıyla Azerbaycan'a yapılmış olan kalkınma yardımlarımız, 27 milyon dolardır.

Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu Projesinin inşaat çalışmaları Gürcistan'da ve Türkiye'de devam etmektedir. İnşaat çalışmalarının tamamlanarak 2015 yılının ilk yarısı sonunda hattın faaliyete girmesi planlanmaktadır. Bu proje ulaştırma alanında Türkiye-Azerbaycan arasındaki işbirliğine katkı sağlamanın yanında iki ülke arasındaki ticaretin artırılmasına da yardımcı olacaktır.¹²⁸

4.3. Azerbaycan Şirketlerinin Türkiye'deki Yatırımları

Son 10 yılda, Azerbaycan'ın yabancı ülkelerin ekonomisine yönelttiği yatırımların toplam hacmi 10 milyar Doların üzerinde olmuş ve dış yatırım portföyünde ilk yeri tabii ki, dünyanın dış yatırımlar için en cazip ortama sahip 15 ülkesinden biri olan Türkiye tutmaktadır. Şimdiye kadar Türkiye ekonomisine Azerbaycan tarafından 5 milyar Dolardan fazla yatırım yapılmıştır ve 2023 yılında bu rakam 17 milyar doları geçebilir. Şu anda Türkiye'de en büyük vergi mükellefleri arasında Azerbaycan şirketleri olduğu gibi, Azerbaycan'ın da petrol sektöründe en büyük vergi mükellefleri Türk sermayeli şirketlerdir. Azerbaycan'da Türkiye yatırımları bazında 1100 civarında şirket, Türkiye'de ise 1000 civarında Azerbaycan şirketi faaliyet göstermektedir.¹²⁹

Son yıllarda Azerbaycan ve Türkiye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kuruldu ve Taraflar artık 3 ortak toplantıyı gerçekleştirmişler. Konseyin ilk toplantısı 25 Ekim 2011 yılında İzmir'de STAR Rafinerisi temel atması akabinde gerçekleşmiştir. İkincisi 2012 yılının Eylül ayında Azerbaycan'ın Gebele ilinde, üçüncüsü ise 2013 yılının Kasım ayında Ankara'da geçirildi. Bu toplantıya her iki ülkeden çok sayıda bürokratlar ve üst yöneticiler katılım sağlamıştır. Ankara toplantısında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Türkiye'nin Başbakanı

¹²⁸ <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa> , (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015)

¹²⁹ <http://www.ekovitrin.com/m/?id=42625> , (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015)

Recep Tayyip Erdoğan'ın sanayi, ulaşım, bilim ve teknoloji alanında gelecek işbirliğiyle ilgili anlaşmalar imzalanmasıyla birlikte Türk işadamlarının Azerbaycan'a vizesiz gelebilmelerinin de önü açıldı. Ayrıca, Türkiye vatandaşlarının Azerbaycan'da istihdam için almalı oldukları çalışma izinleri için ödenen ücret 1270 dolardan 50 dolara indirildi ki, bu da iki ülke arasında işgücü hareketine olumlu etki sağlayacaktır. ATİB araştırmalarına göre, Azerbaycan'ın daha ziyade petrol ve gaz kaynaklarına dayalı ekonomisi inşaat patlamasına neden olur ki, bu da dışarıdan ülkeye işçi akımı ile sonuçlanır. 2013 yılının başında Azerbaycan'da hükümetin bireysel muhasebe sisteminde kayıtlı yabancıların sayısı artarak 13.744 kişiye ulaştı. Burada siyahıda Türkiye vatandaşları 8 bin kişiyle çoğunluk oluşturmaktalar.¹³⁰

Azerbaycan'ın Ankara Büyükelçisi Faig Bağirov, önümüzdeki 8 yıllık süreçte Türkiye'ye yaklaşık 20 milyar dolarlık yatırım getirmeyi planladıklarını söyledi.

Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi (DEİK) ve Türk- Azerbaycan İş Konseyi'nin düzenlediği "Anadolu Tanıtım Toplantısı" Ege Bölgesi Sanayi Odasında (EBSO) yapıldı.

İki ülke arasındaki yatırım imkanlarının ele alındığı toplantıda konuşan Bağirov, ekonomik alanda Türkiye'nin kendileri için çok önemli olduğunu belirtti. Türkiye ile Azerbaycan arasınada halen 3.3 milyar dolarlık ticaret hacmi bulunduğunu kaydeden Faig Bağirov, ticaretin karşılıklı olarak 15 milyar dolara ulaştırılması gerektiğini dile getirdi.

Bağirov, "Azerbaycan'dan önümüzdeki 8 yıl içinde Türkiye'ye yaklaşık 20 milyar dolarlık yatırım gelecek. Bu da Azerbaycan'ın yurtdışında yapacağı en büyük yatırımdır. Bu yatırımların büyük kısmı da İzmir bölgesinde olacaktır" dedi.

İki ülke arasında enerji sektörü yatırımlarının lokomotif önem taşıdığını vurgulayan Bağirov, şöyle konuştu:

"Bu yatırımları petrol harici sektörle çeşitlendirmeliyiz. Tarım, kimya, imal, turizm, alternatif ve yenilebilir enerji, ulaşım, lojistik, bilgi teknolojileri gibi alanlarda

---

¹³⁰ <http://kdk.gov.tr/haber/yukse-duceyli-isbirligi-mekanizmalari/452> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015)

karşılıklı çalışmalar ekonomimizi de geliştirecektir. Bu alanlarda çalışma yapmak üzere sizleri Azerbaycan'a bekliyoruz."

Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) Yönetim Kurulu Başkanı Ender Yorgancılar ise Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin ortaklıktan öte olduğunu, dostluk ve kardeşliğin ön planda bulunduğunu söyledi

- Türkiye’de faaliyette bulunan Azerbaycan firmalarının yaklaşık %39,3’ü 50 bin dolar altındaki sermayeye sahip firmalardan oluşurken, %38,7’si 50 bin dolar ile 200 bin dolar arasındaki değere sahip firmalardan, %13,7’si 200 bin dolar ila 500 bin dolar arasındaki değere sahip firmalardan ve %8,3’ü 500 bin dolar üzerindeki değere sahip firmalardan oluşmaktadır.

2003'ten Azerbaycan ekonomisi çok önemli bir rol oynayan petrol sektörüyle, ekonomik büyümenin yeni bir döneme girdi. Azerbaycan 1997 yılında ve daha sonra 1999 yılında Bakü-Supsa boru hattı ile Bakü-Novorossiysk boru hattı ile ham petrol ihraç başladı. Ama Azerbaycan’ın enerji sektöründeki patlayışı ülkenin tam ihracat kapasitesini karşılamak için Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı inşaatı başlatması ile bir dönüm noktası oldu. GSYİH 2003 ve 2013 yılları arasında 7,1 milyar manat’dan 57,7 milyar manata ulaşarak sekiz kat artmış ve bu da petrol gelirlerinin girişi ile Azerbaycan ekonomisi yüksek ekonomik büyüme sürecine girmiştir.¹³¹

4.4. Türkiye'de Azerbaycan'ın Stratejik Yatırımları

Azerbaycan diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin dağılması, Ermenistan tarafından askeri saldırı ve iç siyasi istikrarsızlık ile geleneksel ticaret-finans bağlantıları dağılması sonucunda bağımsızlığının ilk yıllarında derin bir ekonomik durgunluk yaşadı. Doğal kaynakların zenginliği ile Azerbaycan'ın hedefleri gelişimi için hidrokarbon kaynaklarını kullanmak ve dünya ekonomik sistemine entegre, onun harap ekonomisini ve eski Sovyet teknolojisini dönüştürmeye çalıştı. 2003 yılında, Azerbaycan ekonomisinin bu dönemde çok önemli bir rol oynayan petrol sektörüyle,

---

¹³¹ Mushfig Atakishiyev (2014)., *New Oil Policy and Economic Development in Azerbaijan*, Aspoligraf, Baku, s. 12-14

ekonomik büyümenin yeni bir döneme girdi. Olağanüstü başarılar yoksulluk ve işsizlik azalma elde ve mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin durumunu iyileştirmek bulundu. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve gelir istikrarını sağlamak için, Azerbaycan yeni ekonomik hedefleri açıkladı: petrol ve gaz ihracatına bağımlılığı azaltmak için ekonomisini çeşitlendirmek ve iyi gelişmiş sanayi ekonomisi haline getirmek için çaba gösterdi.

1990'lardan beri Azerbaycan etki Rus alanını terk ve Türkiye üzerinden Batı ile güçlü ilişkiler oluşturarak siyasi ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla enerji kaynaklarına aktifleştirmiştir. Bir üretim paylaşımı anlaşması imzalamak için Azerbaycan'ın kararı - "Yüzyılın anlaşması" olarak bilinen - birkaç Batılı çokuluslu enerji şirketleri ile üretim ve Batı pazarlarına petrol rezervlerini teslim Batılı odaklı politikasını pekiştirdi. Proje, Türkiye'nin desteklediği ve bir Türk şirketi projesinde sınırlı hissesi vardı. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı kurulması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi, enerji önemli bir rol oynamıştır. Petrol sektöründe işbirliği "Bakü-Tiflis-Erzurum" doğalgaz ve "Bakü-Tiflis-Kars" demiryolu projeleri izledi. Bu projeler ikili ilişkilerin güçlü, stratejik temellerini attı ve ayrıca Türk petrokimya sektöründe son yatırımlarla güçlendirilmiştir ilişkiyi geliştirmek için yeni perspektifler açtı.

Türk-Azerbaycan ilişkilerinin enerji ortaklıklar yoluyla yeni bir ivme kazanmıştır. 2008 yılında Türkiye'nin petrokimya üretim şirketi Petkim hisselerinin Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) tarafından satın alınması, Türkiye'de Azerbaycan doğrudan yabancı yatırımları artırarak, ikili ilişkilerde yeni bir sayfa oldu.

SOCAR Azerbaycan enerji sektörünü geliştirmek amacıyla, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış kısa bir süre sonra kuruldu. Onun enerji kaynaklarının verimli yönetimi Azerbaycan için önem sırasına göre ilk sıralarda yerini almaktadır. Son yirmi yılda, SOCAR çeşitli ülkelerde açtığı ofisleri ile petrol ve gaz endüstrisinin tüm segmentlerinde aktif bir tam entegre olmuş uluslararası enerji şirketi ve yerel petrol şirketi haline geldi. Bu strateji sayesinde, SOCAR ham petrol, petrokimya ve petrol türev ürünlerini üreten, maksimum ekonomik fayda elde etmek ve küresel değer zincirli enerji şirketi olma için özen göstermektedir. Bu amaca ulaşmak için, SOCAR son

yıllarda hem yerel hem de uluslararası düzeyde, petrol ve gaz işleme ve dağıtım işletmeleri konularında büyük yatırımlar yaparak ortaya çıktı.

Devletlerarası anlaşma çerçevesinde Trans Anadolu Boru hattı (TANAP) inşaatı vasıtasıyla Azerbaycan'ın Türkiye'ye yapılan yatırımlara ivme katmış oldu. Azerbaycan enerji devi SOCAR TANAP şirketinin %58 hissesine sahipken BOTAŞ veTPAO %30 'na sahip olmaktadır. TANAP için beklenen yatırım miktarı 12 milyon dolar olarak öngörülürken SOCAR İzmir'deki STAR rafinerisi yatırımı için ise 5,6 milyar dolar yatırım yapmaktadır. Ayrıca, SOCAR inşa etmekte olduğu STAR Rafineri sayesinde Petkim şirketinin ham maddesi olan Nafta ithal etmek yerine rafineriden sağlayacaktır. Bu rafineri sayesinde Türkiye'nin yerel ve uluslararası pazarların bir kısmı ihtiyacını karşılayacak olacaktır. Bu yatırımlara ilave olarak, Petkim'de yerleşen işletmesini APMT (Maersk) şirketi yapacak olan 1,5 milyon TEU kapasiteye sahip olacak Petlim limanı için yaklaşık 400 milyon dolar yatırım yapacaktır. İlk fazı Ekim 2015 yılında bitecek olup, İzmir Bölgesinin en büyük ve işlek konteyner limanı unvanını alacaktır. Bu yatırımlar sayesinde SOCAR Türkiye'de tamamıyla entegre olacak bir liman, petrokimya tesisi ve rafineri yatırım yapmış olacaktır.¹³² Petkim Petrokimya Holding A.Ş'nin rafineri-petrokimya-enerji ve lojistik değer zincirine yönelik bir "kimya parkı" oluşumu için master plan hazırlanmasına temel oluşturacak çalışmayı gerçekleştirmek üzere Jurong International firması ile bir danışmanlık anlaşması imzalandığı bildirmişti. Bunun sayesinde SOCAR Petkim yarımadasında tam entegre bir kompleks kurmuş bulunacaktır.

Böylece, 2023 yılına dek SOCAR toplamda 17-20 milyar dolar civarında Türkiye'ye yatırım yapmış olacak ki, asıl niyetlerinden biri de petrokimya ürünlerin üretimi, ülke ihtiyacını bir kısmını karşılayacak şekilde rafineri ürünleri, elektrik üretimi ve liman işletmesi gibi operasyonlar sağlanmış bulunacaktır.

Azerbaycan'ın yaptığı ve yapmakta devam ettiği yatırımlar iki ülkenin stratejik çıkarlarını karşılamış bulunmaktadır ve Türkiye de bundan faydalanmaktadır. Her şeyden önce, Türkiye'nin bir enerji merkezi olmayı hedeflemektedir ve TANAP ülkeni bir enerji merkezi haline dönüştürme açısından atılmış önemli bir adımdır. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu, Hazar bölgesi, Orta Asya gibi kaynak zengini

---

¹³² http://www.zaman.com.tr/ekonomi_petkim-limanina-ilk-gemi-eylul-2015te-yanasacak_2241333.html (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015)

bölgeler ve enerji bağımlı Avrupa'nın arasında kaldığından dolayı hidrokarbon kaynaklarının taşınmasında önemli bir rol oynar. Türkiye zaten birçok petrol ve doğal gaz boru hattı (Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı) , petrol tankerlerin Boğaz transit geçişine ev sahipliği yapmaktadır. Gelecekteki büyümesi açısından, Güney Gaz Koridoru başarılı bir şekilde uygulanması, Türkiye'nin bir enerji koridoru, Avrupa enerji güvenliği açısından bölgede güçlü bir role sahip olmasını sağlayacaktır. Ayrıca, TANAP'ın lansmanı bu bölgelerde siyasi istikrarsızlık ele alınabileceği gibi Türkmenistan, İran, Kuzey Irak ve Doğu Akdeniz'in engin doğal gaz kaynaklarını da sunmak için ek fırsatlar yaratacaktır.¹³³

İkincisi, SOCAR yatırımları Türkiye'de ek istihdam yaratacaktır. BP'nin tahminlerine göre, TANAP inşaatı Türkiye'de 15.000 ek iş imkânı (çoğunlukla geçici) yaratacaktır. Buna ek olarak, petrokimya endüstrisi SOCAR yatırımları ile 2016-2017 yılında yaklaşık 16.000-17.000 geçici istihdam getirecektir. Dahası, Petkim, Petlim ve STAR rafinerisindeki yatırımları sayesinde SOCAR'ın Türkiye'de 4.000 kalıcı istihdam yaratacağı öngörülmektedir.

Üçüncüsü, TANAP üzerinden gaz ithalatı olacak, aynı zamanda pahalı Rus ve İran doğalgaz ithalatına Türkiye'nin bağımlılığını azaltacaktır. Şu anda, Azerbaycan gaz ithalatı, Türkiye'nin toplam doğal gaz ihtiyacının% 9'unu oluşturmaktadır. TANAP projesinin tamamlanmasının ardından, Türkiye'nin Rusya ve İran karşısında pazarlık gücünü artacak ve onları daha ucuz ve indirimli doğal gaz vermesine itecektir. Bu sayede, Türkiye'nin toplam gaz ithalatının% 15-25 kadar yükselebileceğidir. 2014 yılında, Türkiye doğalgaz için sırasıyla ortalama İran ve Rusya'ya 487 \$/tcm ve 418 \$/tcm ödedi. Türkiye'nin ithalat fiyatları AB ortalamasının üzerindedir. Ancak, Azerbaycan gaz fiyatı, ülkenin doğal gaz ithalat faturasını azaltacak (349 \$/tcm) ve TANAP üzerinden ek gaz ithalatı nispeten ucuza gelebileceği için ülkeye pozitif etkileyecektir.¹³⁴

---

¹³³ G. Rzayeva, "Natural Gas in the Turkish Domestic Energy Market: Policies and Challenges", OIES Paper: NG82

¹³⁴ <http://enerjienstitusu.com/medya/turkiye-dogalgaz-ithalatifiyatlari-fiyati.jpg>. (Erişim 19 Mayıs 2015)

Dördüncüsü, petrokimya sanayinde yatırımlar dolayısıyla cari açığın azaltılmasına katkıda bulunacak, petrokimyasal maddeler ve yakıtlara olan bağımlılığını azaltmak için Türkiye'ye yardımcı olacaktır. Türkiye büyüyen sanayi üretimi karşılamak için 1.5 milyar dolar civarında harcama yapmış, petrokimya ve rafine ürünlerin net ithalatçı olmaya devam etmektedir. Böylece bitmiş STAR rafineri nafta 1,3 milyon ton, motorin 5 milyon ton, jet yakıtı 1,7 milyon ton, petrol koku 698.000 ton, LPG 261 bin ton kükürt 158 bin ton üretecektir ki bu da ülkemiz için fayda sağlanmış anlamına gelecektir. STAR rafinerisi 10 milyon ton Azeri-Light, Kerkük ve Ural ham petrollerini rafine etmesi beklenmektedir. İlave olarak, SOCAR Petkim 2014 yılında üretim kapasitesini artırmış, Etilen üretimini 520 bin tondan 580 bin tona çıkartmıştır. Bu tür yatırımlar her yıl geçtikçe ülkenin cari bütçe açığı azaltmaya yardımcı olacaktır.¹³⁵

Genel olarak, Azerbaycan'ın yatırım, tasarruf, artan yeni iş olanaklarının yaratılması cari açığın azaltılması ve Türkiye'nin bir enerji merkezi olma hedefine ulaştırarak ve ülkenin refahını artırmaya yardımcı olacaktır.

Türk enerji sektörüne yatırım yapma kararı Azerbaycan'ın SOCAR enerji piyasasında aktif bir oyuncu haline sağlayacaktır. Buna ek olarak, Türkiye'nin ekonomik büyümesi ve artan enerji talebi SOCAR'ın kazançlarını arttırmak ve gelir kaynaklarını çeşitlendirmek için olanak sağlayacaktır. Aslında, Petkim'in % 25 pazar payı olmasına rağmen büyüyen piyasaya uyum sağlamak ve hedeflediği %40 pazar payını elde etmek için yatırımlarına devam etmesi gerekir da Türkiye için vazgeçilmez bir fırsat olacaktır. Şirketin vergi öncesi kar (EBITDA) artırmak için SOCAR eskimiş üretim teknolojisi değiştirmek ve tam üretim kapasitesini kullanarak dikey entegre petrokimya-rafineri-lojistik kompleksini içine alarak bir yatırım yapmağa devam etmektedir. 2018 yılında vergi öncesi karı 1 milyar dolara ulaşması bekleniyor.

Bütün bu gelişmeler, Azerbaycan'ın stratejik yaklaştığını göstermektedir. Azerbaycan'ın TANAP projesini başlatma kararı ve finanse etmesi bölgesel enerji jeopolitiği sayesinde Bakü'nün büyüyen özgüvenini göstermiş oldu. TANAP'a yatırım yaparak, Azerbaycan kendi açısından Avrupa pazarına doğal gaz taşımak için bir fırsat elde etmiş olacaktır. TANAP bugüne kadar Avrupa ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan sadece doğrudan boru hattı olacaktır. Rusya Nabucco'ya alternatif olarak Güney Akımı

---

¹³⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/27389313.asp>, (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015)

boru hattı girişimi yaptı, önerilen Nabucco boru hattına karşı çıkmıştı. Jeopolitik açıdan bakıldığında, TANAP Azeri gazını Avrupa'ya temin etmekle Rus Gazprom tekeli azaltma imkanını sağlamış olacaktır. TANAP gelecekte de Avrupa pazarlarına Türkmen, Irak ve muhtemelen Doğu Akdeniz doğalgazı taşımağı mümkün kılacaktır.¹³⁶

Son zamanlarda, Azerbaycan'ın Paşa Bank TAIM Bank çoğunluk hissesini satın alarak Türk bankacılık sektörüne girdi. Çeşitli sektörlerden firmalar Azerbaycan yerel işletmelerin satın veya ortaklıklar kurarak Türk pazarına girmek olabilir.

---

¹³⁶http://www.hazar.org/analizdetail/analiz/shah_deniz_agreement_in_geostrategic_context_2__552.aspx, (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015)

SONUÇ

Azerbaycan'ın özgürlüğü için savaştığı aynı zamanda ekonomisi için de savaş verdiği dönemlerdi. En zor zamanları olan 1988-1994 yıllar arasında da bir çaba sarf ederek son döneminin en büyük sözleşmesi olan asrın sözleşmesini imzalayarak ekonomiye en büyük yatırımda bulundu. Bu sözleşmeden sonra Azerbaycan diğer ülkeler için daha cazip hale geldi. Bundan sonraki sözleşmeler ya bu sözleşmenin devamı ya da bu sözleşmeden yaranan işler ile bağlıydı. Vergilerin ve gümrük tariflerinin azaltılması, kayıt işlemlerinin kolaylaştırılması da yatırım yapmak için avantaj sağladı.

Azerbaycan ve Türkiye'nin dostluk ilişkileri çok uzun zamanlara dayanıyor. Bu her bakımından kendini gösteriyor. İster iktisadi ister sosyal isterse de manevi açıdan son zamanlarda bu ilişkiler daha da sıkılaşmıştır. Türkiye'de ve Azerbaycan'da vatandaşların hem yaşamı hem de yatırım yapması için güzel ortam yaranmış. Bu yüzden Azerbaycan'da yukarıda gösterdiğim kimi hem hacim hem say olarak Türk yatırımcılar daha da artıyor aynı zamanda Türkiye'de de Azeri yatırımcılar gün geçtikçe artıyor.

Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde yerleşen enerji rezervlerinin üretimine ilişkin olarak uluslararası petrol şirketleri ile 1994 yılında yapılan 'Asrın Anlaşması'nın ardından, ülkenin özellikle enerji sektörüne yabancı sermaye yatırımları başarılı şekilde devam etmektedir. Petrol ve doğal gaz kaynakları ekonominin belkemiğini ve lokomotif gücünü oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılmaya başlaması ile Azerbaycan bölgenin en önemli ve en zengin ülkesi konumuna gelecektir.

1997 yılından itibaren fiilen başlatılan özelleştirme çalışmaları sonucunda, daha çok küçük ölçekli işletmeleri kapsayan, birinci özelleştirme programı tamamlanırken, 2001 yılından itibaren ikinci özelleştirme programı uygulamaya konulmuştur. Bu program ile orta ve büyük ölçekli şirketlerin ve stratejik öneme sahip bir kısım şirketlerin özelleştirilmesi planlanmıştır. Azerbaycan dış ticaret politikasını pazar ekonomisi şartlarına göre oluşturmaya çalışmaktadır. Belirlenen gümrük oranları ile bazı stratejik ürünlerin dışında özellikle de gıda sektöründe herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının faaliyete geçmesiyle Azerbaycan ekonomisinde genel olarak ciddi bir kalkınma beklentisi bulunmaktadır.

Yapılan programların bu proje merkezli olduğu gör÷lmektedir. Siyasi sorun olarak Ermenistan tarafından işgal edilen Dağlık Karabağ probleminin çözüme kavuşturulmasının da ekonomik kalkınmaya ve ekonomik istikrarın devamına önemli katkısı olacaktır. Ekonomide rekabet ortamının oluşturulmasıyla, yabancı ve yerli sermayenin ülkede yatırım yapmasına, üretim faktörlerinin sektörler arası dengeli dağılımına ve fiyatlar genel düzeyinin makul seviyeye de gerçekleşerek toplam faydanın maksimum kılınmasına katkıda bulunulmuş olacaktır.

Ekonomide yeniden yapılanmaya ilişkin temel adımların süratle atılmaya ve bu süreçte yabancı sermayeden petrol dışı sektörlerde daha yoğun olarak yararlanmanın öneminin daha iyi kavranmaya, böylece yatırım ikliminin daha elverişli hale getirilmeye başlandığı Azerbaycan'da petrol dışı sektörlerde büyük yatırımlara imza atılmaya başlanmıştır.

"Türkiye'yi 2023" hedeflerini karşılamak için çeşitli reformlar doğal gaz piyasasının liberalizasyonu ve bir enerji merkezi haline ve enerji piyasasına DYY büyük hacimli çekmek için Türkiye'yi sağlayacak sadece yasal çerçeveler sayesinde gerçekleştirilebilir. Yatırım teşvikleri sağlanması ve enerji sektöründe yatırımlarını artırmaya yardımcı olacaktır bürokratik engellerin hafifletilmesi bu çerçevelerinde biridir. Bir yatırım dostu iş ortamı oluşturulması, enerji sektöründe uzun vadeli özel sektör yatırımlarını çekmek için önemlidir.

Bu tezin sonucu olarak bakıldığında 1994 senesine kadar Azerbaycan'ın çok büyük ekonomik siyasal ve hukuki değişimlerden geçtiği ve güçlendiğini görmek mümkün. Bunun yanı sıra yabancı yatırımcılarında Azerbaycan'a olan ilgisinin çok fazla arttığı gör÷lmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan yatırımcılarının da dış devletlere yönelik yatırımları hem sayı olarak hem de miktar olarak artmıştır. Azerbaycan'ın esas geçim kaynağı olan petrolün tükenebileceğini göze alarak devlet ayrı zamanlarda farklı devlet programları imzalayarak yerli ve yabancı yatırımcıların dikkatini diğer sektörlerde çekmeye gayret ediyor. Bugüne kadar tam başarı kazanmasa da farklı sektörler geçmiş yıllara nazaran biraz daha gelişmeye başlamıştır.

En zayıf kalan noktalardan biri hukuk sistemidir. Çünkü bu alanda çok fazla değişiklik ve yenilik yoktur. Sadece iki sözleşme ve bazı fermanlar vardır ki bu da hukuksal alanda çok fazla sorunlar çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABBASOV, Shahn. "Azerbaijan: Baku Can Leapfrog over Ukraine, Georgia for NATO Membership". EurasiaNet. 6 Haziran 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi.
<http://web.archive.org/web/20090606053322/http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav060409.shtml>.(Erişim tarihi: 3 Mayıs 2015).
- AKBAROV, İ.T., **“The role and economic Importance of Caspian Sea Region”** Materials of the International Conference on aTheine Caucasus and Central Asia During Globalization, Baku, 2003.
- ALİYEV, N. ve E. Şahbazov, **Heydar Eliyev ve Azerbaycan Neft Sanayisinin İnkişafı**, Azerbaycan International Matbaası, Bakı,1998.
- ALİYEV, Natig. **The Azerbaijan Oil and Gas Industry in 1949-1999 Period’**
<http://www.caspenergy.com/no3rus21.html>, (04.04.2005).
- ALLAHVERDİYEV, Nizameddin, Şövqi Göyçaylı,; **‘Azerbaycan Respublikasının İqtisadi ve Sosial Coğrafiyası (Azerbaycan Cumhuriyetinin İktisadi ve Sosyal Coğrafiyası)’**, Azerbaycan Öyretmen Neşriyyatı Yayınları, Bakü, Azerbaycan, 1996.
- ARAS, Osman Nuri, **Azerbaycan’ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- ARAS, Osman Nuri. **Ermeni İşgalinin Azerbaycan Ekonomisine Etkisi**, Qafqaz Univeristesi , Baku, Azerbaycan.
- ASLANLI, Araz, **“Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün Ötesinde Önem Taşıyan Hat”**, TUSAM Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi, (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2014).
- ATAKİŞİYEV, Mushfig. **New Oil Policiy and Economic Development in Azerbaijan**, Aspoligraf, Baku, 2014
- BARAN, Zeyno (2005). **"The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey"** The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West (The Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program)
http://www.silkroadstudies.org/BTC_6.pdf. (Erişim tarihi: 30 Nisan 2015).
- BLANK, S. **“Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler”**, Avrasya Etüdleri, sayı: 13, Ankara, 2008.
- BOCUTOĞLU, Ersan. **Orta Asya ve Kafkasya 'daki Durum ve Avrupa Güvenliği**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, Trabzon, 1998.
- BÖLÜKBAŞI, S. **"Ankara's Bakü-Netred Transcaucassa Policy"**, The Middle Ecıst Journal Winter-1999.

- ÇELEBİ, Yavuz Selim, “**Türk Standartları Enstitüsü ve Azerbaycan**”, Diyalog Azerbaycan İş Dünyası Dergisi, TÜSİAB Cemiyeti, Bakü, Sayı: 16, Ağustos -2004.
- ÇELİK, Kenan - Kalaycı Cemalettin, "Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü", Journal of Qafqaz University, V.II, No.II,1999, s.63.
- EĞİLMEZ, M. **IMF Dünya Bankası ve Azerbaycan**, Baku, 2000.
- EMİRASLANOV, Azer. "Dövlət Müstəqilliyi və Milli İqtisadiyyatın Formalaşması Problemləri", **Meşveret Bülütəni**, No:7(43), Ekim 2001.
- EYYUBOV, Senan. "**Bazar İqtisadiyyatına Keçid və Sənaye Kompleksi**", Meşveret Bülleteni, No:7(43), Oktyabr-2001.
- HESENLİ, Y. **Neft Gelirlerinin Azerbaycanın İqtisadiyyatına Tesirinin Semerelilik Problemləri - Valyuta Böhranı: "Dağıdıcı Artım", "Holland Xesteliği", və Asiya Maliyyə Virusunu", Globallaşma Prosesində Qafqaz və Orta Asiya Mövzusunda Beynəlxalq Konfrans Materialları**, Bakı, 2003.
- HESENOV, Rasim. "**Azerbaycanın İqtisadi İnkişaf Paradigması və İqtisadi Tehlükəsizlik Konsepsiyasının Seçimi**", Meşveret Bülleteni, No:7(43), Bakı, Oktyabr-2011.
- İBADOĞLU, Gubad. "Azerbaycan'ın Kalkınma Stratejisində Petrolün Rolü:Ortodoks
- İMANOV, Nazim. "**İlk On İlin Yekunları: İqtisadiyyat**", Meşveret, No:7(43), Oktyabr 2001.
- İSMAYİLOV, Mahmud. **Azerbaycan Tarixi (Azerbaycan Tarihi)**, Azərbaycan Devlet Neşriyatı - Poligrafi Birliğı Yayınları, Bakı, Azərbaycan, 1992.
- KARDAS, Saban. "**Turkey Develops Special Relationship with Azerbaijan**". Eurasia Daily Monitor Volume.
- MAMEDOV, D.A. ve O.A. Aliyev, "**Kontrakt Veka i ego Vliyaniye na Ekonomiceskoye Razvitiye Azerbaijanskoy Respubliki**" (Asrın Kontraktı ve Azerbaycan'ın iktisadi gelişimine etkisi), Azərbaycan Elmler Akademisi Neşriyatı, Bakı 1998.
- MEHDİYEV, A, "**Azerbaycan'ın Dünya İqtisadiyyatına İntegrasiyasının Reallıqları**", Ekspert İqtisad Jurnalı, No.7-8, 2001.
- NADİROV, Asef. "**İqtisadiyyatın Yeni İnkişaf Merhelesi**", Azərbaycan, 15 Sentyabr 2014.
- NEBİYAV, Nebi. **İktisadiyyat Cemiyet və Ekoloji Muhiti**, Ağrıdağ Neşriyyatı, Bakı, 2013.
- OĞAN, Sinan. "Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri", www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan.pdf. (Erişim Tarihi: 11 Mart 2015).

- OĞAN, Sinan. **“Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik İlişkileri”**, www.ceterisparibus.net/arsiv/s_ogan.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2015).
- ÖNDER Timur , **Para Politikası: Araçları, Amaçları Ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2005.
- RÜSTEMOV, V.E. **“Azerbaycan İgtisadiyyatının Struktur Yenidengurmasında Xarici kapitalın rolu”**, Azerbaycan İgtisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri və Problemləri, Azerbaycan Respublikası İgtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakı, 2001.
- RZAYEVA, G. **"Natural Gas in the Turkish Domestic Energy Market: Policies and Challenges"**, OIES Paper: NG82.
- SAGHEB, Nasser -Masoud Cavadi, **"Azerbijan's 'Contract of the Century'1 Finally Signed With Western Oil Consortium"** Azerbaijan International Magazine, Winter-1994.
- SEMEDZADE, Ziyad. **‘Azerbaycan 21 Esrin Astanasında’**, Azerbaycan Elmler Akademisi Neşriyatı, Bakı 2004.
- SUBAŞI, Ertekin Meriç. **‘Doğrudan Dış Yatırımların Yatırımcı Ülke Ekonomisi Etkileri’**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt 2 , Sayı 1, Temmuz 2005.
- SUCAYEV, Fikret. "Azerbaycanda Qaz Hasılatı ve Ona Olan Telebatın Ödenilmesinin Başlıca İstiqametleri", AzerbaycanMüsteqillikden Sonra Beynelhalq Konfrasin Materialları 168 Bakı, 3-4 Mart 2003.
- SULEYMANOV, Nizami. **Azerbaycan’nın igtisadi Tarixi**, Bakı,2001, s232;
- SÜLEYMANOV, Elçin ve Ayaz Zeynalov, **"Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multipikatoru"**, Azərbaycan, Qloballaşma Prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asya III beynəlxalq Konfrans 15-17 Oktyabr 2010 .
- SÜLEYMANOV, Elçin. **‘Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Ekonomisi’** , http://www.academia.edu/1257588/Bagimsizlik_Sonrasi_Azerbaycan_Ekonomisi, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2015).
- ŞAULOV, R.X. **“Müstegillik Şəraitində Regioal İnkişafın Strategiyası”**, Azerbaycan İktisadi İslahatlarının Heyata Keçirilmesi Xüsusiyyətləri və Problemləri, Azerbaycan Respublikası İgtisadi İnkişaf Nazirliyi İktisadi İslahatlar Merkezi, Bakı, 2007.
- ÜLKÜ, İrfan. **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan**, Doğan Kitapçılık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- VEFALI, Tebriz. **"Qarabağın İqtisadiyyatımında İzi"**, 12 Herbi And Qezeti, 1-15 Aprel 2003.

YAQUBOV E. ve A. M. Mahmudzade, "Azerbaycan Respublikasında Apanlan Aqrar İslahatların Çiyetlendirilmesi, Azerbaycanda İqtisadi İslahatların Heyata Keçirilmesi Hususiyetleri ve Problemler", İqtisadi İnkişaf Nazirliği İqtisadi İslahatlar Merkezi, Baki, 2001.

YILDIRIM, Sevil. **Dünyada ve Türkiye'de Petrol**, T.C. Başbakanlık DışTicaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos-2003.

"Azerbaijan – Flora". **Heydar Aliyev Foundation**.

"Azərbaycanda demografik vəziyyət". **Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi**. 8 Kasım 2014.(Erişim tarihi: 5 Mart 2015).

Azerbaijan Economic Damages and Heavy Tolls Caused By Armenian Aggression', www.economy.gov.az/HTML/aggression.html, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2015).

Azerbaijan International Magazine, Summer 2013. <http://www.azer.com/>, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2015).

Azerbaijan International Magazine, Summer-1998. . <http://www.azer.com/>, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2015).

Azerbaijan, **IMF Economic Review**, Washington DC, May, 1992, s.3.

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Bölümü Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2010. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Bölümü Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2011 yılı. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 1998. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 1999. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Şubesi cari arşivi. Türkiye Cumhuriyeti ile işbirliği çalışması klasörü, 2000. <http://www.tika.gov.tr/tr>

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, “ **Azerbaycan Ekonomisinin Kalkınmasına Yöneltilmiş Yatırımların Miktarı Hakkında Rapor**”, Bakü,2001. <http://www.stat.gov.az/> , (Erişim Tarihi: 14 Mart 2015).

Azerbaycan Ekonomisi , <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan#Ekonomi>, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2015).

Azerbaycan Ekonomisi, http://www.azerbaijans.com/content_716_tr.html (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015).

Azerbaycan Respublikasında İnsan İnkişafı Haqqında Hesabat 2012, Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnkişaf Programı, 2012.

Azerbaycan Statistika Komitesi, <http://www.stat.gov.az/> (Erişim Tarihi 4Mayıs 2015).

Azerbaycan Ülke Raporu, DPT Müsteşarlığı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs -2002.

Azerbaycan'ın İqtisadi İcmali, İyul-Dekabr 2013.

[http://www.maliyye.gov.az/sites/default/files/2013_teqdimat_t%20\(3\).pdf](http://www.maliyye.gov.az/sites/default/files/2013_teqdimat_t%20(3).pdf)

BP Statistical Review of World Energy 2004, <http://www.bp.com/centres/energy> (Erişim Tarihi:10 Mayıs 2015).

Bülten. **Azerbaycan Türkiye İşadamları Birliği (ATİB)**. 15 Eylül 2006, № 022 / 6, s. 81. <http://www.atib.az/> (Erişim Tarihi:10 Mayıs 2015).

Bütçe Sistemi Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu , www.maliyye.gov.az, (Erişim Tarihi:12 Mayıs 2015).

Investors' Handbook, **International Conference Investing in Azerbaijan-** Gateway to the Newly Independent States, Baku, May 7- 9 2003, s.36.

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), www.resmigazete.gov.tr, (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2015).

"National Security Concept of the Republic of Azerbaijan". United Nations. http://www.un.int/azerbaijan/pdf/National_security.pdf. (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2015).

"İqtisadi İnkişaf Stratejyası ve Vergi Siyaseti". **İqtisadiyyat ve Audit Jurnalı**, No: 10, Oktyabr-2001.

'Konsepsiyasının Seçimi', **Meşveret Bülütteni**, No:7(43), Baki, Oktyabr-2001, ss. 6-8. (Erişim Tarihi: 1 Mart 2015).

"**Azerbaycan Respublikasının Sosial-İqtisadi Veziyyeti**", Milli Bank İllik Hesabat-2010, Azerbaycan Respublikası Milli Bankı, Bakı, 2011.

TUIK , <http://www.tuik.gov.tr>. Türkiye İstatistik Kurumu, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://enerjienstitusu.com/medya/turkiye-dogalgaz-ithalatifiyatları-fiyatı.jpg>. (Erişim 19 Mayıs 2015).

<http://kdk.gov.tr/haber/yuksek-duzeyli-isbirligi-mekanizmalari/452> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2015).

<http://turkler.blog.com/dunya-turkleri/> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015).

http://www.ab.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_eylul2014.pdf , (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2015).

http://www.azerbaijan.az/_Geography/_Planting/_planting_e.html.(Erişim tarihi: 5 Mart 2015).

http://www.azerbajans.com/content_1679_tr.html 'Azerbaycan Dış Ticaret Ciro su', (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2015).

http://www.azerbaijans.com/content_1679_tr.html.

<http://www.dunya.com/mobi/azerbaycanda-faal-turk-firmalari-bin-685e-ulasti-195769h.htm> (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).

<http://www.ekonomi.gov.tr/> Azerbaycan'ın Genel Ekonomik durumu ve Performansı. (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2015).

<http://www.ekovitrin.com/m/?id=42625> , (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> , (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).

<http://www.epdk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

http://www.hazar.org/analizdetail/analiz/shah_deniz_agreement_in_geostrategic_context_2__552.aspx, (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/27389313.asp>, (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015)

http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34116. (Erişim tarihi: 23 Nisan 2015).

<http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2015)

<http://www.stat.gov.az/source/trade/> Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2015).

<http://www.taxes.gov.az/>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).

<http://www.trthaber.com/haber/ekonomi/azerbaycan-petrol-disi-alanlara-yatirim-yapmali-169719.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2015).

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=53>. (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015).

http://www.zaman.com.tr/ekonomi_petkim-limanina-ilk-gemi-eylul-2015te-yanasacak_2241333.html (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2015).

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4585.html> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015).

www.socar.az (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015).

www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/getFile?fileId, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).

www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=5267, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2015).